

Programkomiteens førsteutkast
April 2012

***Forslag til
politisk program for
Kristelig Folkeparti
2013 - 2017***

Menneskeverd i sentrum

Innhold

KrFs verdigrunnlag og ideologi	8
Verdigrunnlaget	8
Det kristne menneskesynet.....	8
Nestekjærligheten.....	8
Forvalteransvaret	8
Kristendemokratisk ideologi.....	9
Et helhetlig menneskesyn og likeverd.....	9
Fellesskap og mangfold	9
Nærhet og subsidiaritet	10
Solidaritet.....	10
Forvalterskap	10
Ideologi og praktisk politikk	11
Retten til liv	12
Støtteordninger og forebygging	12
Forskning, informasjon og oppfølging	12
Sortering av mennesker	13
Verdighet ved livets slutt	13
Familiepolitikk	15
Bra for barna	15
Fleksibilitet	15
Familien bestemmer.....	15
Barns rettigheter	16
Surrogati	16
Økonomiske ordninger	16
Adopsjon	17
Kontantstøtte	17
Barnetrygd.....	17
Barnehager	17
Samlivsbrudd	17
Barnevern.....	17
Likestilling	19
Likestilling og arbeidsliv.....	19
Porno og prostitusjon	20
Vold i nære relasjoner	20
Integrering og likestilling	20

Et samfunn med plass for alle	22
Aktive mennesker	22
Universell utforming	22
Funksjonshemmede barn og foreldre	22
Helsepolitikk	25
Etiske refleksjoner	25
Sykehus	26
Politisk styring	26
Prehospitale tjenester	26
Pasientsikkerhet	26
Livshjelp	27
Psykisk helse	27
Bioteknologi	27
Kvinner	27
Helsetjenester på nett	28
Innovasjon i helsetjenesten	28
Ruspolitikk	30
Justispolitikk	33
Forebygging, politi og beredskap	33
Bekjempelse av kriminalitet	34
Straff og straffeprosess	35
Bedre alderdom	38
Seniorpolitikk	38
Eldreomsorg	39
Egnet boform	39
Innovasjon for livskvalitet	39
Kvalitet i omsorg	40
Eldresentre/dagsentre	40
Hverdagsrehabilitering	40
Etikk	40
Eldre og tannhelse	41
Omsorg ved livets slutt	41
Kunst og kultur	43
Mangfold	43
Barn og unge	43
Kor og vokalmusikk	43
Korps	44

Film	44
Språk	44
Opera og ballett	44
Kulturbærere.....	44
Kulturminner.....	45
Levende kultur	45
Bøker	45
Idrett	47
Idrettsanlegg	47
Idrett for alle	47
Svømming	48
Mediepolitikk.....	49
Vannskilleprinsippet	49
Internett.....	49
Universell utforming.....	50
Religion, livssyn og trosfrihet	51
Kulturtradisjon og trosopplæring	51
Trosfrihet og trossamfunnenes selvstendighet	51
Urfolk og nasjonale minoriteter	53
Samepolitikk	53
Sametinget	53
Jødene	54
Rom og romani.....	54
Skogfinnene.....	54
Kvenene	54
Utenrikspolitikk.....	56
Utvikling og menneskerettigheter	56
Vårt ansvar for å bidra	57
Næringsutvikling i fattige land	57
Styrke myndighetenes evne til å ivareta menneskerettighetene.....	58
Sikre åpenhet og demokrati	60
Bekjempelse av økende ulikhet og diskriminering	61
Bistand som virkemiddel.....	61
Globale fellesutfordringer	62
Klima	63
Fred og forsoning.....	64
Økonomisk stabilitet	65

Norske egeninteresser	66
Norsk sikkerhet	66
Nordområdene	67
Norden og nærområdene	68
Forsvarspolitik	69
Dimensjonering og forsvarsvilje.....	69
Verneplikten.....	69
Internasjonale operasjoner	69
Veteraner	70
Samfunnssikkerhet og beredskap	71
Nordområdepolitikk – nord i fokus.....	73
Sårbare områder	73
Samarbeid	73
Nordområdepolitikk er også fokus på Nord-Norge	74
Innvandring	76
Behandlingstid.....	76
Kvoteflyktninger	76
Arbeidsinnvandring	76
Inntektskravet.....	76
Integrering	79
Introduksjonsjobb.....	79
Systemet må ikke passivisere	79
Prioritert politikkområde	79
Det sivile samfunn	82
Nyskaping for ideelle prosjekter.....	82
Klima, energi og miljø	84
Klima.....	84
Klimaendringer uansett	85
Energi.....	86
Fornybar energi.....	87
Energieffektivisering.....	88
Olje og gass	90
Miljøvern	92
Naturforvaltning	92
Vern.....	93
Friluftsliv og naturbruk	93

Forbruk og avfall	95
Finanspolitikk.....	96
Skatter og avgifter	98
Skolepolitikk	100
Grunnskolen.....	101
Videregående opplæring	103
Høyere utdanning og forskning	105
Private høyskoler	105
Livslang læring	105
Samhandling	106
Universitetsstruktur	106
Studiefinansiering og studentvelferd	106
Et allsidig næringsliv.....	109
Næringsliv og næringsutvikling.....	109
Små- og mellomstore bedrifter	109
Energi	109
Arbeidskraft	109
Sosialt entreprenørskap.....	110
Eierskap	110
Skipsfart.....	110
Reiseliv	110
Landbruk.....	112
Differensiert struktur.....	112
Dyrehold	113
Landbruk og miljø.....	113
Rekruttering.....	113
Omsetning av gårder.....	113
Skogbruk.....	114
Markedsadgang	114
Fiskeri og havbruk.....	116
Industri	117
Konkurransen	117
Energi	118
Miljøteknologi.....	118
Mineralindustri og bergverk.....	118
Arbeidsmarkeds- og velferdspolitik.....	119

Utenforskapet	119
Et fleksibelt regelverk for et mangfoldig arbeidsliv	120
Utenlandske arbeidstakere.....	121
Boligpolitikk	124
Sosial boligpolitikk	124
Mer aktiv nybyggingspolitikk	124
Energi i boliger	125
Universell utforming.....	125
Distriktspolitikk	127
Bypolitikk	129
Boligbehov.....	129
Byene som regionale motorer.....	129
Kollektivtransport	130
Sosiale utfordringer	130
Hovedstaden	130
Forbrukerpolitikk	132
Tjenester for alle	132
Nei til sløsing	132
Barn og unge	132
Gjeld og lånepress	133
Samferdsel	134
Planlegging	134
Veinettet	134
Kysten.....	134
Tog	135
Datatrafikk.....	135
Sykkel.....	135
Kollektivsatsing i storbyene.....	135
Lokal- og regionaldemokrati	138
Samsvar mellom økonomi og oppgaver	138
Interkommunalt samarbeid	138
Kommunestruktur.....	138
Barn og unge	139
Eldreråd	139
Slagkraftige folkevalgt styrte regioner	139
Ny modell for styring.....	140

I tråd med vedtak i landsstyret har programkomiteen i denne omgang ikke endret ideologikapitlet.

Dette kapitlet er gitt særlig beskyttelse og eventuelle endringsforslag til dette skal fremmes direkte i siste høring og relatert til eksisterende kapittel. Det er også nedsatt en egen arbeidsgruppe som skal gjennomgå dette kapitlet fram mot landsstyrets novembermøte.

KrFs verdigrunnlag og ideologi

KrF bygger sin politikk på et kristent verdigrunnlag og en kristendemokratisk ideologi. Vårt verdigrunnlag har sin forankring i det kristne menneskesynet, nestekjærligheten og forvalteransvaret.

KrF er et verdiparti. Det kristne menneskesynet skal prege all vår politikk og forplikter oss til en radikal omsorg for våre medmennesker og en rettferdig forvaltning av verdens ressurser.

Til sammen representerer KrFs verdisyn og ideologi en tredje vei i politikken. Det gode samfunn skapes i et samspill mellom det enkelte mennesket, offentlige myndigheter og privat og frivillig virksomhet. Disse fellesskapene bidrar til at makt spres i samfunnet og ikke begrenses til noen få mennesker og strukturer.

Verdigrunnlaget

Det kristne menneskesynet

Hvert enkelt menneske har en uendelig verdi og har ukrenkelige rettigheter fra unnfangelse til naturlig død. Retten til liv er den mest grunnleggende av dem og er en forutsetning for de andre rettighetene. Enkeltmennesket har en unik egenverdi og må aldri reduseres til et middel for å oppnå noe annet.

Menneskeverdet må ikke graderes verken ut fra alder, prestasjoner, meninger, kjønn, seksuell legning, bosted, hudfarge, tro eller livssyn.

Nestekjærligheten

Nestekjærlighetstanken bygger på at alle mennesker har samme verdi. Avgjørelser som berører andre mennesker må være preget av respekt og erkjennelse av likeverd. Nestekjærlighet innebærer en radikal solidaritet og krever aktiv handling. Den gjelder alle mennesker og kjenner ingen landegrenser.

Forvalteransvaret

Mennesket har et grunnleggende ansvar for å forvalte skaperverket på en forsvarlig måte. Det gjelder naturressurser, økonomiske og menneskelige ressurser. Skaperverket må forvaltes på en forsvarlig måte. Naturen gir oss store muligheter og et stort ansvar. Ressursene må brukes i pakt med naturens tåleevne. Godene skal fordeles rettferdig ut fra at alle mennesker er like mye

verdt. Vi er forpliktet til å verne livsgrunnlaget vårt slik at vi overleverer kloden til våre etterkommere i minst like god stand som da vi fikk ansvar for den.

Kristendemokratisk ideologi

KrF er et kristendemokratisk parti. Våre ideologiske prinsipper som er styrende for den praktiske politikken, utarbeider vi fra de tre grunnverdiene våre; menneskeverd, nestekjærlighet og forvalteransvar, som kommer til uttrykk i Bibelen. Vårt mål er å skape et godt samfunn med livskvalitet for hvert enkelt menneske. De ideologiske prinsippene i vår kristendemokratiske ideologi er et helhetlig menneskesyn og likeverd, fellesskap og mangfold, nærhet og subsidiaritet, solidaritet og forvalterskap.

Et helhetlig menneskesyn og likeverd

Kristendemokratiet betrakter mennesket som et enkeltindivid som har behov for fellesskap. Mennesket er unikt med sine egenskaper og behov og har en sosial natur og søker relasjoner med andre mennesker. Deltakelse i fellesskapet utvikler og utfordrer enkeltmennesket. Fellesskapet på sin side må skape rom for hvert enkelt individ og verdsette mangfoldet av mennesker. Det enkelte mennesket står i fokus i den kristendemokratiske ideologien. Menneskene har forskjellig utgangspunkt, psykisk, fysisk, sosialt og økonomisk. Det kristne menneskesynet forplikter oss til å se enkeltmenneskets ulike evner og behov.

Kristendemokratiets helhetlige menneskesyn betoner sterkt personlig egenart og frihet, men personlig frihet gir på samme tid et personlig ansvar. Egen frihet må aldri gå på bekostning av vår nestes frihet.

Kristendemokratiets menneskesyn legger vekt på at mennesket har åndelige og kulturelle behov, og det blir derfor viktig å skape et samfunn der mennesker kan få utøve sin tro og sitt livssyn. Et aktivt kulturliv og et levende åndsliv gir trygghet, identitet og åpenhet for mangfoldet. Den kristendemokratiske ideologien søker å skape en motvekt til kulturell ensretting. Alle mennesker er like mye verdt. Dette er et helt grunnleggende syn i den kristendemokratiske ideologien. Det betyr kamp mot enhver diskriminering og utnyttning.

Fellesskap og mangfold

Den kristendemokratiske ideologien ønsker å bygge et velferdssamfunn fremfor en velferdsstat. Alle mennesker er deltakere i samfunnet og skal ha mulighet til å bidra med sine evner og egenskaper. Velferdssamfunnet baserer seg på et aktivt samspill mellom det offentlige, private og frivillige, og må baseres på verdier som likeverd, omsorg, fellesskap, solidaritet, nestekjærlighet og forvalteransvar.

Familien er det mest grunnleggende fellesskapet i samfunnet. Det er i familien de første og nære relasjoner utvikler seg og skaper grobunn for enkeltmenneskets vekst. Ethvert menneske har behov for å være en del av et slikt nært fellesskap. Det er derfor viktig å legge til rette for at familien har frihet til å fylle og utvikle denne rollen.

Mennesker søker også fellesskap gjennom frivillige organisasjoner, institusjoner, arbeidsfellesskap, trossamfunn, bedrifter og forsamlinger. De ulike fellesskapene

utgjør et verdifullt mangfold. Fellesskapene bidrar til engasjement og aktiv handling i befolkningen, og møter mennesker i nærmiljøet.

Lag, foreninger og ulike organisasjoner utfører en uvurderlig samfunnsinnsats. Sammen med offentlig og privat virksomhet bidrar disse fellesskapene til bredde og mangfold i samfunnet. Vi ønsker et mangfoldig samfunn der aktiviteter er styrt av mennesker, ikke av staten, og ulik tro, livssyn, ideologi, solidaritet, medmenneskelighet og kreativitet kommer til uttrykk.

Nærhet og subsidiaritet

Den kristendemokratiske ideologien har som mål at beslutninger skal fattes på det lavest mulige hensiktsmessige nivå. Det innebærer at beslutninger skal fattes så nær de det gjelder som mulig. Samtidig må ønsket om nærhet ivareta at flest mulig av dem som beslutningen gjelder, skal inkluderes i beslutningsprosessen. Nærhetsprinsippet handler om maktfordeling og beslutningsmyndighet. Det dreier seg om å avgrense bruken av offentlig makt. Subsidiaritet innebærer at fellesskapet skal fungere som en støtte og hjelp for mennesker når det trengs. Grunntanken er at offentlige myndigheter eller private initiativ skal støtte de naturlige og selvstyrende fellesskapene i samfunnet når disse trenger det. De oppgaver den enkelte og familien ikke makter, må offentlige myndigheter bidra til løsningen av, for å verne om enkeltmennesket og sikre dets plass i fellesskapet. Subsidiaritetsprinsippet erkjenner at vi er avhengig av hverandre som medmennesker, og at alle trenger et fellesskap der man blir tatt vare på.

Solidaritet

Solidaritet handler om likeverd, rettferdighet, tjeneste, omsorg og vilje til å dele. Den kristne nestekjærligheten er en solidaritet som er mer radikal enn den som kommer fra rettferdighetshensyn alene. Solidariteten er uten grenser. Den gjelder på alle nivåer, både lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt, og omfatter alle grupper og mennesker i vår generasjon og de kommende generasjoner.

Samfunnet er ikke en rekke løsrevne institusjoner med ansvar bare for seg selv. Både enkeltmennesker, familien, staten, nasjoner og andre grupper har også et ansvar for å vise solidaritet. Solidaritetsprinsippet står i en vekselvirkning mellom samfunnet og den enkelte. Den enkelte må både kjenne sitt ansvar overfor samfunnet og, etter evne, yte en personlig innsats for de andre i fellesskapet.

Subsidiaritetsprinsippet utdyper solidaritetsprinsippet gjennom å konstatere at alle har ansvar for hverandre. Det betyr at institusjoner og grupperinger i samfunnet ikke bare har ansvar for seg selv. Solidaritetsprinsippet og subsidiaritetsprinsippet sett i sammenheng betyr at der noen svikter, må andre gå inn og ta ansvaret. Samtidig handler det om å ta avgjørelser på et nivå der solidariteten omfatter flest mulig mennesker.

Forvalterskap

Mennesket er satt til å forvalte jorden på best mulig måte. Det innebærer i den kristendemokratiske ideologien å skape rettferdig fordeling av ressurser og forvalte naturen slik at vi ikke går utover dens tålegrense.

Bærekraftig utvikling er et nøkkelord i forvalterskap. Det handler om å sikre at økonomisk, industriell og forbruksmessig utvikling er i balanse med økologien –

med jordas bæreevne. I den kristendemokratiske ideologien kan ikke ensidige økonomiske hensyn gå foran økologisk og sosial utvikling. Økonomisk vekst er ikke et mål i seg selv. Uten store endringer i produksjons- og forbruksmønsteret og en radikalt endret global fordeling, er ikke fortsatt økonomisk vekst forenlig med en rettferdig og bærekraftig utvikling. Godt forvalterskap handler om å forvalte de økonomiske og naturgitte ressursene man har til disposisjon på en fremtidsrettet måte.

Verdens naturressurser er begrenset. Innenfor rammen av en bærekraftig utvikling er det grenser for hvor stort ressursforbruket kan være. Vi må derfor beregne hvor stor andel av ressursforbruket hver enkelt verdensborger i utgangspunktet har "rett til".

Ideologi og praktisk politikk

Den kristendemokratiske ideologien forplikter oss til et sterkt engasjement for enkeltmenneskene og miljøet. Praktisk politikk må alltid ha sin begrunnelse i disse faktorene. Som mennesker er vi ufullkomne, og prinsippene i den kristendemokratiske ideologien er fornuftens redskap. Målet vårt er et samfunn som gir god livskvalitet for alle.

Retten til liv

Alle mennesker har en ukrenkelig verdi i kraft av å være menneske. Menneskeverdet kan ikke graderes. Retten til liv er den mest grunnleggende menneskeretten, og må gjelde fra unnfangelse til naturlig død.

KrFs mål er at samfunnet er så barne- og foreldrevennlig og velferdsordningene så gode at gravide kvinner beholder barnet de bærer. Samtidig må innsatsen for å forebygge uønskede svangerskap styrkes.

KrF vil erstatte dagens abortlov med en lov som sikrer livsrett for ufødt liv. KrF vil ikke tilbake til et nemndsystem, men vil at en ny lov skal legge fosterets rett til liv til grunn og at avgjørelser knyttet til liv og helse tas i dialog mellom pasient og lege. Dette fjerner ikke alle etiske dilemmaer. Det vil, uansett hvilken lov vi har, oppstå vanskelige avveininger som må løses i dialog mellom helsepersonell og den enkelte. KrF ønsker imidlertid ikke en debatt der unntakene blir avgjørende for helheten.

Støtteordninger og forebygging

Kampen for ufødt liv handler om et ja til et samfunn som legger til rette for at man får barn, også når det "ikke passer" i forhold til livssituasjon, økonomi, studie eller karriere. De fleste abortene i Norge tas av kvinner i alderen 20-24 år. Økonomiske støtteordninger og tilgangen på barnehageplasser må utformes slik at flere velger å få barnet. Studenter som blir gravide, må sikres praktisk og økonomisk støtte slik at de både får mulighet til å fullføre svangerskapet og fortsatt ha mest mulig normal progresjon i studiene. Kvinner som står i en valgsituasjon, må få veiledning og støtte til å bære frem barnet.

KrF vil styrke arbeidet med å forebygge uønskede svangerskap. Det abortforebyggende arbeidet må innbefatte god seksualundervisning i skolen, en tilgjengelig skolehelsetjeneste og tilgang på gratis prevensjon inkludert god prevensjonsveiledning.

Forskning, informasjon og oppfølging

Det er bred politisk enighet om at det er for mange abortinngrep i Norge. Likevel forskes det lite på hvem som velger abort, hvorfor noen velger abort og hva som kunne vært gjort for å redusere aborttallene. Vi trenger mer forskning på årsakene til abort.

Svært mange kvinner og par opplever å få lite informasjon om hva en abort innebærer og hvilke alternativer som finnes. Det må klargjøres hva legenes informasjonsplikt består i, for å sikre at alle kvinner og par får den informasjonen de har krav på.

Etter en abort opplever mange psykiske ettervirkninger. Dette er et tabubelagt område, og mange kan oppleve at samfunnet forventer at det skal være uproblematisk å ha gått igjennom en abort. De som opplever psykiske ettervirkninger etter en abort må få hjelp, og alle som har utført abort må få informasjon om hvor de kan få slik hjelp.

1 **Sortering av mennesker**

2 Medisinsk vitenskap og forskning gjør det mulig å få vite stadig mer om fosteret
3 på et tidlig stadium. Det gjør at mange gravide og ufødte kan få behandling og
4 hjelp som tidligere var umulig. Samtidig gir mulighetene oss nye etiske
5 dilemmaer. Denne kunnskapen brukes også til å identifisere barn med redusert
6 funksjonsevne eller sykdommer som ikke kan behandles, med formål å utføre
7 selektiv abort dersom man finner avvik hos barnet. KrF ønsker å stramme inn
8 abortlovens bestemmelser om abort ved avvik eller nedsatt funksjonsevne. Det
9 må også settes etiske rammer for forskning på ufødt liv. Ny kunnskap gjør også
10 at man ved en prøverørsbefruktning kan undersøke embryoers egenskaper før de
11 settes inn i livmoren. På den måten velger man embryo ut fra hvilke egenskaper
12 man ønsker hos barnet (preimplantasjonsdiagnostikk). KrF vil ikke tillate slik
13 sortering av mennesker basert på egenskaper. Det må også settes strenge etiske
14 rammer for forskning slik at teknologisk utvikling brukes til å fremme helse hos
15 mor og barn, men ikke til å forsterke sorteringsammenheng eller til
16 behandlingsformål for andre.

17 **Verdighet ved livets slutt**

18 I livets slutfase skal det fokuseres på verdighet og lindrende behandling. KrF
19 sier nei til aktiv dødshjelp. Verken helsepersonell eller syke skal måtte forholde
20 seg til problemstillingen "det er best å avslutte det hele nå". Aktiv dødshjelp må
21 ikke forveksles med en medisinsk faglig vurdering av når det er forsvarlig å
22 avslutte livreddende behandling. Døende pasienter skal ha rett på verdighet og
23 på å få dekket sine eksistensielle behov ved å ha noen å samtale med og ha
24 noen hos seg i siste fase.

25 **KrF vil**

- 26 • grunnlovsfeste retten til liv.
- 27 • erstatte dagens lov om svangerskapsavbrudd med en lov som sikrer
- 28 rettsvern for det ufødte liv.
- 29 • at det utarbeides et informasjons- og veiledningsprogram som alle
- 30 abortsøkende skal gjennomgå før en abort besluttes.
- 31 • ha en veiledningstjeneste for gravide kvinner og par som gir informasjon
- 32 om støtteordninger for dem som er i vanskelig livssituasjon eller som
- 33 venter et funksjonshemmet barn.
- 34 • at kvinner og par som vurderer abort skal ha rett til et informert valg.
- 35 Obligatorisk rådgivning må finne sted i god tid før abortinngrepet.
- 36 • at alle som velger abort skal få tilbud om oppfølging, fordi mange opplever
- 37 psykiske ettervirkninger etter inngrepet.
- 38 • endre engangsstøtten ved fødsel til en ordning med et minimum av
- 39 foreldrepenger tilsvarende minste pensjonsnivå i folketrygden (p.t. ca. kr
- 40 145 000).
- 41 • at det skal opplyses om adopsjon som et alternativ til abort.
- 42 • sikre studenter med barn og studenter som venter barn fleksible
- 43 ordninger.
- 44 • opprettholde reservasjonsretten for helsepersonell ved abortinngrep og
- 45 reservasjonsmuligheten ved henvisning til abort.
- 46 • øke kvaliteten i seksualundervisningen slik at den legger mer vekt på å
- 47 sette grenser, ta gjennomtenkte valg og respektere andres seksualitet og
- 48 grenser.
- 49 • at det skal være tilgjengelig på gratis prevensjon for unge opp til 24 år.
- 50
- 51

- 1 • ha mer forskning på og åpenhet om årsakene til at abort velges og
- 2 ettervirkningene av en abort.
- 3 • at informasjon om abort og alternativer til abort må gjøres tilgjengelig for
- 4 minoritetskvinner.
- 5 • at ultralyd i uke 11-12 ikke skal regnes som en del av
- 6 svangerskapsomsorgen, da en slik ultralyd først og fremst er egnet til å
- 7 oppdage avvik som skal lede til abort.
- 8 • at fosterdiagnostikk kun tillates når undersøkelsen kan føre til helsegevinst
- 9 for mor eller foster, og ikke når formålet er å finne avvik som skal lede til
- 10 selektiv abort.
- 11 • at det automatiske tilbudet om fosterdiagnostikk til kvinner over 38
- 12 avvikles.
- 13 • opprettholde forbudet mot terapeutisk kloning.
- 14 • ikke tillate forskning på befruktede egg eller fosterceller fra provoserte
- 15 aborter, men satse på forskning på stamceller fra fødte individer.
- 16 • opprettholde forbud mot bruk av genetisk informasjon i
- 17 forsikringssammenheng.
- 18 • at sæd og egg ved assistert befruktning bør komme fra foreldrene.
- 19 • at det ved assistert befruktning skal være forbudt å undersøke de
- 20 genetiske egenskapene hos befruktede egg for å velge ut embryoer med
- 21 de egenskapene en ønsker (preimplantasjonsdiagnostikk).
- 22 • ikke tillate aktiv dødshjelp.
- 23 • gi aktiv livshjelp, smertelindring og omsorg til personer i avslutningsfasen
- 24 av livet.
- 25 • ha en sterkere vektlegging av omsorg ved livets slutt i grunn- og
- 26 videreutdanningen av helsepersonell.

Familiepolitikk

KrFs menneskesyn innebærer at mennesker er skapt for å være i felleskap. Familien er det første og for mange det viktigste av alle fellesskapene vi gjennom livet blir en del av. For barn er familien er den mest grunnleggende arenaen for tilhørighet, nærhet og felleskap. Stabile og trygge familier gir trygge barn som vokser opp til å bli trygge voksne. Derfor er det en god investering å satse på en god familiepolitikk.

Familiepolitikken skal støtte opp om familielivet og gi familiene muligheten til å organisere sine liv på en måte som fungerer bra for dem. KrFs nærhetsprinsipp tilsier at det bør ligge tungtveiende argumenter til grunn når politikken blander seg inn i familienes frihet til selv å styre sin egen hverdag.

Bra for barna

Et samfunn som er bra for barna, er et samfunn som er bra for alle. KrFs fremste mål er derfor å bidra til å skape et barnevennlig samfunn. Mange foreldre opplever at det er vanskelig å få nok tid til å være sammen med egne barn og finne en god balanse mellom arbeidsliv og familieliv. KrF vil arbeide for et arbeidsliv som organiseres på barnas premisser, og kjempe imot at omsorgen av barn skal foregå på arbeidslivets premisser. Arbeidslivet bør legge til rette for at økt produktivitet skal kunne tas ut på andre måter enn i økt lønn, for eksempel gjennom kortere arbeidstid eller mer ferie.

Fleksibilitet

Mange familier ønsker i dag å jobbe noe mindre når barna er små. KrF vil gjøre det enklere for dem som ønsker å gå litt ned i stilling i denne fasen. Alle som i dag har en fulltidsstilling må få en lovfestet rett til å gå ned til minst 80 % stilling, dersom dette ikke er til vesentlig ulempe for virksomheten. KrF vil også utrede en deltidforeldrepermisjon som kompensere deler av inntektstapet ved å jobbe mindre mens barna er små. En måte å gjøre dette på er å innføre en deltidspem som dekker deler av inntektstapet etter skatt for foreldre med barn under 6 år som ønsker å gå ned i stillingsprosent, begrenset opp til en støtte tilsvarende 20 % stilling per familie. Dette vil gjøre det lettere også for den av foreldrene som tjener mest å gå ned i stilling i deler av småbarnstiden.

Familien bestemmer

En familie må selv få velge hvordan de fordeler arbeid hjemme og ute, uten at den som arbeider minst ute blir skadelidende. KrF vil derfor at pensjonsopptjening og skattlegging for ektepar og samboere med barn under 6 år skal baseres på samlet inntekt delt på to.

Ektefelledeelt beskatning

Ordning der ektefeller deler inntekter når skatten skal beregnes, på linje med hvordan de i dag deler gjeld og formue. Familiens samlede inntekt deles enten i to like halvdelar eller mellom ektefellene slik de selv ønsker å dele dem. Deretter regnes skatten ut for hver av de to. På denne måten kan den totale skattebyrden for en del familier bli vesentlig mindre ved at en del med høye

lønninger kan slippe toppskatt ved at deler av inntekten overføres til ektefellen.

Når den samlede inntekten fordeles mellom de to ektefellene når skatten skal utregnes, er det også naturlig at pensjonsopptjeningen i folketrygden følger av de oppgitte inntektene. Hvis noen familier har valgt å organisere seg slik at den ene av foreldrene har vært hjemme med barna når de er små, vil en slik deling av pensjonsrettigheter gjøre at den som har vært hjemme ikke taper like mye i pensjon på å være hjemme som vedkommende ellers ville gjort. Denne typen deling gjelder kun for opptjening av rettigheter til alderspensjon i folketrygden, og ikke tjenestepensjoner og andre ordninger.

KrF ønsker å innføre ektefelledelt beskatning og deling av pensjonsrettigheter i de årene paret har barn under 6 år. Dette skal gjelde både for ektepar og samboere.

1

2

3

Barns rettigheter

4 KrF vil prioritere barns rettigheter foran voksnes rettigheter. For at barnets
5 rettigheter skal ivaretas, må de voksne ta ansvar. FNs barnekonvensjon slår fast
6 at begge foreldre har et felles ansvar for barnets oppdragelse og utvikling.
7 Dagens norske lover gir fortsatt mor flere rettigheter og plikter enn far. Fars rett
8 til foreldrepermisjon må være uavhengig av mors tilknytning til arbeidslivet.
9 Familiene vet best hvilken fordeling av foreldrepermisjonstiden som passer best
10 for dem. For å beskytte fars rett overfor arbeidsgiver til å få en del av denne
11 tiden, vil KrF forbeholde 10 uker av foreldrepermisjonen for far, på samme
12 måten som 10 uker skal forbeholdes mor.

13

14 Alle barn har rett til å vokse opp med foreldrene sine så langt det er mulig. Selv
15 om ønsket om barn ligger sterkt hos mange av oss, har ikke voksne en rett til å
16 få barn. Dette ønsket kan derfor ikke gå ut over barnets rett til så langt det er
17 mulig å få vokse opp med en mor og en far. Den nye barneloven sier at barn
18 ikke trenger å ha en far. KrF vil arbeide for å sikre flertall for at både barneloven,
19 adopsjonsloven, bioteknologiloven og ekteskapsloven bygger på prinsippet om at
20 alle barn har rett til både en mor og en far og i utgangspunktet bør få vokse opp
21 med disse. Rammene for kunstig befruktning må settes på en måte som ivaretar
22 denne rettigheten.

23

Surrogati

25 Surrogati innebærer at man åpner for kjøp og salg av barn og leie eller utlån av
26 kvinnekroppen på en måte som nærmer seg menneskehandel. KrF vil derfor
27 opprettholde forbudet mot surrogati, og også forby denne måten å få barn på fra
28 utlandet til voksne registrert bosatt i Norge.

29

Økonomiske ordninger

31 Studenter og andre som av ulike grunner ikke er i arbeid når de blir foreldre
32 straffes i dag uforholdsmessig sterkt for dette. Dårlig økonomi er fortsatt en
33 hovedbegrunnelse for at mange unge kvinner velger abort. KrF mener dette er
34 uakseptabelt, og vi vil derfor erstatte dagens ordning med en engangsstønad (i
35 dag kr 35 263) med en ordning der alle har rett til foreldrepenger på minimum
36 tilsvarende minste pensjonsnivå (i dag ordinært kr 145 822 per år, med mulighet
37 for ekstra forsørgertillegg).

1
2 I dag må kvinner ut i lønnet arbeid i minst 6 måneder etter en foreldrepermisjon
3 for å tjene opp nye rettigheter til foreldrepermisjon med lønn. Dette slår
4 urettferdig ut for de som får barn med korte mellomrom. KrF mener derfor alle
5 foreldre må få minst samme foreldrepenger som ved forrige barn når det er
6 mindre enn to år mellom fødslene.
7

8 **Adopsjon**

9 Ved adopsjon må samfunnet legge til rette for mest mulig optimale
10 oppvekstvilkår for barnet. Prosedyrene ved adopsjon fra utlandet må forenkles
11 og ta kortere tid, og det bør arbeides for å opprette avtaler om adopsjon med
12 flere land. Adopsjonsstøtten må økes til 2 G.
13

14 **Kontantstøtte**

15 Kontantstøtten har i 15 år sikret småbarnsfamilier større valgfrihet i hvordan de
16 vil organisere omsorgen for egne barn under 3 år. De siste årene har denne
17 ordningen blitt svekket. KrF vil øke kontantstøtten for ettåringene og gjeninnføre
18 kontantstøtte også for toåringene.
19

20 **Barnetrygd**

21 Barnetrygden har ikke blitt prisjustert på svært mange år og blir derfor stadig
22 mindre verdt. KrF vil inntektsgradere barnetrygden ved å øke den for de
23 familiene som trenger det mest.
24

25 **Barnehager**

26 Barnehagetilbudet må organiseres på barnas og familienes premisser. I dag
27 gjelder retten til barnehageplass bare for barn født før sommeren, og en del
28 foreldre tvinges til å takke ja til plass tidligere enn de egentlig ønsker for ikke å
29 miste sin rett til plass. KrF mener alle barn må få samme rett til barnehageplass,
30 uavhengig av når på året de er født og ved hvilken alder familien ønsker å
31 benytte seg av barnehagetilbudet. Private og offentlige barnehagetilbud må gis
32 samme offentlige tilskudd. Kvaliteten i barnehagene må sikres gjennom krav til
33 lokaler, uteområder og antallet velkvalifisert personale per barn. Parallelt med
34 mer fleksible åpningstider i barnehagene, må det innføres en maksimaltid for
35 barn i barnehage. Det er viktig at alle barn får muligheten til å gå i barnehage de
36 siste årene før de begynner på skolen. Dette gjelder ikke minst for barn med
37 minoritetsbakgrunn. KrF vil derfor gi alle 4- og 5-åringer gratis kjernetid i
38 barnehagen.
39

40 **Samlivsbrudd**

41 Samlivsbrudd er smertefullt for alle som er involvert, ikke minst barna. KrF vil
42 øke satsingen på samlivstiltak og foreldreveiledning, i nært samarbeid med
43 ideelle aktører. Familievernet må gis kapasitet til å drive mer forebyggende
44 arbeid, for å redusere risikoen for samlivsbrudd og styrke muligheten for godt
45 foreldresamarbeid i etterkant av et brudd.
46

47 **Barnevern**

48 Når barn ikke har det bra, er samfunnet nødt til å gripe inn. KrF vil gi barn en
49 lovfestet rett til barneverntjenester når situasjonen tilsier det. Vi vil trappe opp
50 støtten til barnevernet, slik at det er i stand til å gi hjelp på et så tidlig tidspunkt
51 som mulig og ta tak i problemene før de blir for store. Det betyr at vi må sikre

1 nok behandlingsskapasitet i det kommunale barnevernet, nok fosterhjemsplasser
2 og institusjonsplasser til å gi alle barn et tilbud tilpasset den enkeltes behov, nok
3 kapasitet i fylkesnemndene til å sikre rask saksbehandling, tilstrekkelig antall
4 tilsynsførere, og rett til ettervern. Samarbeidet mellom barnevernet og
5 spesialisthelsetjenesten må styrkes innenfor samhandlingsreformen.
6

7 **KrF vil**

- 8 • lovfeste retten til å gå ned til minst 80 % stilling for alle ansatte i full
9 stilling, dersom dette ikke er til vesentlig ulempe for virksomheten.
- 10 • utrede en deltidsforeldrepermisjon som kompenserer deler av
11 inntektstapet ved å jobbe mindre mens barna er små.
- 12 • la familien selv bestemme fordelingen av foreldrepengene, med unntak
13 av 10 uker som er forbeholdt mor og 10 uker som er forbeholdt far, og
14 gi far selvstendig opptjeningsrett.
- 15 • gjeninnføre kontantstøtten for 2-åringene og øke kontantstøtten for 1-
16 åringene.
- 17 • gi foreldre som får barn med mindre enn 2 års mellomrom minst like
18 mye foreldrepenger i den andre som i den første fødselspermisjonen.
- 19 • inntektsgradere barnetrygden ved å øke den for de familiene som
20 trenger det mest.
- 21 • gi alle 4- og 5-åringer et tilbud om gratis kjernetid i barnehage.
- 22 • gi søskenmoderasjon for familier med barn i barnehage og SFO.
- 23 • sørge for at alle par får tilbud om samlivskurs og
24 foreldreveiledningskurs ved første svangerskapskontroll.
- 25 • endre ekteskapsloven, adopsjonsloven, barneloven og
26 bioteknologiloven slik at disse sikres barns rett til å få vokse opp med
27 både en mor og en far dersom det er mulig.
- 28 • at surrogati fortsatt skal være forbudt i Norge.
- 29 • sørge for at barns rett til å bli hørt ivaretas i alle beslutninger og
30 sakstyper i barnevernet og kreve at slik deltakelse dokumenteres.
- 31 • evaluere barnevernsreformen for å sikre mer kompetanse nærmest
32 barna.
33

Likestilling

Hver enkelt av oss har ulike evner og interesser, og fortjener å bli behandlet som unike enkeltmennesker og ikke først og fremst som medlemmer av en gruppe. I Norge har vi kommet langt på vei mot likestilling, men dessverre opplever mange mennesker at deres muligheter blir begrenset enten av formelle lover og regler, eller av sterke forventninger og holdninger. KrF vil bekjempe usaklig diskriminering.

Dette kapitlet handler om likestilling mellom kjønnene. For å lese hva vi mener om annen type diskriminering, se for eksempel «Et samfunn med plass for alle» og «Integrering»

I et likestilt samfunn må det være respekt for den enkeltes valg av livsstil, utdanning og arbeid. Kvinner og menn skal ha like muligheter og lik tilgang på makt og innflytelse.

Like muligheter må ikke bare være formelle og juridiske, også holdninger og sosialt press kan hindre likestilling. Unge jenter og gutter må ikke formes inn i kjønnsroller som legger begrensninger på deres valg og hindrer deres eget mangfold. Skolen har en viktig oppgave i å formidle kunnskap og holdninger som underbygger likestilling og respekt mellom kjønnene. Seksuell trakassering er med på å hindre likestilling. Skoler og universiteter må slå hardt ned på seksuell trakassering blant elever, studenter og ansatte. Også media er med på å forme forventninger, roller og muligheter. Retusjert reklame, der bilder endres slik at det gir et uriktig bilde av hvordan modellen ser ut, er med på å skape et kjønns-ideal som skaper forventninger som hindrer reell likestilling. KrF vil at retusjert reklame skal merkes, slik at det kommer klart frem at bildet ikke gir en realistisk fremstilling av modellens utseende.

Lover, regler og økonomi kan både skape og hindre likestilling. Å kunne velge fritt forutsetter økonomisk uavhengighet.

Likestilling og arbeidsliv

Offentlige ytelser og pensjon må utformes slik at de fremmer likestilling. Et kjønnsdelt arbeidsmarked og færre kvinner i bedre betalte lederstillinger gjør at kvinner i snitt tjener mindre enn menn, samtidig som kvinner ofte tar et stort ansvar for pleie- og omsorgsarbeidet som blir gjort i hjemmet. Tradisjonelle kvinneyrker trenger et lønnsloft. Turnusarbeid og skiftarbeid må behandles likere, og flere avgjørelser om arbeidstid må tas lokalt. Pensjonsreformen bør evalueres for å avdekke eventuelle utilsiktede og uheldige likestillingsmessige konsekvenser av reformen. Vi trenger flere kvinner i høyere lederstillinger. KrF mener det er nødvendig å bruke moderat kjønnskvolterering som et virkemiddel for å få dette til, men ser på kvotering som et virkemiddel som bør overflødiggjøre seg selv i fremtiden. Det er et spesielt ansvar hos offentlig sektor å rekruttere flere kvinnelige ledere i egen sektor, og å legge til rette for entreprenørskap og gründervirksomhet for kvinner. KrF vil støtte opp om sosialt entreprenørskap. Arbeidslivet må organiseres slik at begge foreldre kan kombinere arbeid og tid med familien. Kvinner som er i foreldrepermisjon skal ikke bli hengende etter i lønnsutviklingen.

1 **Porno og prostitusjon**

2 Kynisk pornoindustri og kriminelle bakmenn innen prostitusjon og trafficking har
3 gjort mange kvinner til salgsvare. Flere mennesker lever som slaver i dag enn
4 noensinne tidligere. Ofre for menneskehandel i Norge må få beskyttelse og
5 mulighet til et nytt liv. Særlig mindreårige asylsøkere er sårbare. Det er grunn til
6 å tro at flere av de mange hundre barna som er forsvunnet fra asylmottak, er
7 eller har blitt ofre for menneskehandel.

8
9 Internett har gitt svært enkel tilgang til pornografi på PC eller mobil.

10 Påvirkningen fra porno kan være skadelig for barn og ungdom som søker å
11 etablere sin identitet og kan også skape uheldig avhengighet hos voksne. KrF vil
12 pålegge mobiloperatører og internettleverandører å tilby gratis filter som sperrer
13 denne tilgangen for foreldre og andre som ønsker det.

14 **Vold i nære relasjoner**

15 Vold i nære relasjoner rammer ofte kvinner. Det er et samfunnsproblem og ikke
16 en privatsak når vold og trusler om vold blir en del av hverdagen. Kvinner og
17 menn som utsettes for vold i nære relasjoner må få tilbud om opphold på
18 krisesenter og mulighet for ny identitet dersom det er nødvendig.

20 **Integrering og likestilling**

21 Deler av innvandrerbefolkningen har vokst opp i kulturer der mange har et annet
22 forhold til seksualitet og likestilling enn i Norge. Minoritetskvinner er ofte dobbelt
23 diskriminerte. Kvinnelige innvandrere og førstegenerasjons nordmenn skal ha de
24 samme muligheter og rettigheter som andre kvinner. Det er viktig at ikke alle
25 innvandrere settes i bås. Samtidig er det viktig at de som kommer til Norge blir
26 introdusert til norske normer og regler, og hvilke plikter og rettigheter både
27 kvinner og menn har. En god inkludering av minoritetsmødre i det norske
28 samfunnet kan også være en nøkkel for å bekjempe kjønnslemlestelse og
29 tvangsekteskap.

31 **KrF vil**

- 32 • støtte bruk av moderat kjønnskvoltering der arbeidsgiver kan prioritere
33 søkere basert på kjønn for å oppnå bedre kjønnsbalanse på
34 arbeidsplassen. Det er en selvfølge at søkerne stiller tilnærmet likt med
35 andre kvalifikasjoner.
- 36 • begrense ufrivillig deltid, blant annet ved at unntaksregelen om at økt
37 stilling kan nektes dersom dette vil medføre vesentlig ulempe for
38 virksomheten må tolkes strengt.
- 39 • gjøre det lettere å kombinere studier og barn, blant annet gjennom økning
40 av engangsstøtten, flere studentbarnehager og annen praktisk
41 tilrettelegging.
- 42 • innføre en ordning med pappapermisjon for studenter.
- 43 • sørge for at pensjonsopptjening for ektepar og samboere med barn under
44 seks år skal baseres på samlet inntekt delt på to.
- 45 • styrke forskningen på sykdommer som rammer kvinner spesielt, og på
46 sykdommer der kvinner har andre symptomer enn menn, og behandling
47 for disse.
- 48 • gi far rett til foreldrepermisjon basert på egen opptjening, uavhengig av
49 mors yrkesaktivitet.
- 50 • at NAVs refusjon av foreldrepenger til arbeidsgiver skal reflektere
51 eventuelle lønnsøkninger i løpet av permisjonstiden.
- 52

- 1 • styrke seksualundervisningen i skolen, og ha tydelig fokus på
- 2 grensesetting og respekt for andres grenser.
- 3 • at introduksjonsprogrammet for innvandrere skal gi god informasjon om
- 4 hvilke rettigheter og plikter menn og kvinner har, og hvilke normer som
- 5 gjelder i det norske samfunnet.
- 6 • intensivere arbeidet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, blant annet
- 7 i samarbeid med frivillige organisasjoner. Etablering av holdningsskapende
- 8 tiltak og lavterskeltilbud i regi av frivillige organisasjoner må styrkes.
- 9 • legge spesielt til rette for minoritetskvinnens muligheter til å få
- 10 arbeidspraksis og språkopplæring.
- 11 • at de som ønsker å bryte ut av et tvangsekteskap må få hjelp fra det
- 12 offentlige, for eksempel gjennom et sted å bo mens man venter på ny
- 13 identitet eller permanent ny adresse.
- 14 • følge opp dem som aldri møter opp til skolestart dersom det er mistanke
- 15 om tvangsekteskap.
- 16 • gå inn for opprettelsen av en nettportal med informasjon og veiledning til
- 17 voldtektsofre.
- 18 • at voldtektsofre skal ha krav på gratis psykisk helsehjelp.
- 19 • at det iverksettes forskning rettet inn mot omfanget av henlagte
- 20 voldtektsanmeldelser.
- 21 • at det utvikles tilbud for systematisk behandling av unge som forgriper
- 22 seg, i tråd med Voldtektsutvalgets anbefaling.
- 23 • pålegge alle mobiloperatører og nettleverandører å tilby filter som sperrer
- 24 pornografi på nett-tjenester uten ekstra kostnader for kunden. Foreldre
- 25 skal kunne velge et slikt filter på sine barns mobiltelefon.
- 26 • at ofre for trafficking skal få opphold i Norge.
- 27 • intensivere samarbeid over landegrensene for å bekjempe trafficking.
- 28 • ta initiativ til en egen handlingsplan som er spesielt rettet mot barn som er
- 29 ofre for menneskehandel.
- 30 • styrke politiets kompetanse og ressurser innenfor området
- 31 menneskehandel og forbrytelser mot barn.
- 32 • utvikle et eget spesialtilbud med spesialtrent personell i form av et senter
- 33 for barn som er ofre for menneskehandel eller som har vært
- 34 barnesoldater.
- 35 • at det undervises i skolen ikke bare om slaveriet som en gang var, men at
- 36 også det moderne slaveriet blir løftet inn i undervisningen.
- 37
- 38
- 39

Et samfunn med plass for alle

Alle mennesker skal ha mulighet til å leve selvstendige liv. Fysisk utestengelse betyr for mange sosial isolasjon og svekket livskvalitet. Vi har et ansvar for å redusere menneskeskapte barrierer som stenger mennesker ute fra aktiv deltakelse.

Samfunnet skal være universelt utformet, slik at alle mennesker har muligheter for deltakelse, personlig utvikling og livsutfoldelse. Universell utforming er bra for alle og nødvendig for mange. Nedsatt funksjonsevne på ett eller flere områder medfører praktiske utfordringer som det er samfunnets oppgave å redusere. Alle skal ha like muligheter til å delta i samfunnslivet, og all diskriminering må bekjempes.

FNs konvensjon for mennesker med nedsatt funksjonsevne må ratifiseres og inkorporeres i norsk lovverk snarest.

Mennesker med nedsatt funksjonsevne er ingen ensartet gruppe. Avstanden mellom den enkeltes forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon avgjør konsekvensene av nedsatt funksjonsevne. Undersøkelser viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne har dårligere levekår enn gjennomsnittet i befolkningen. De har gjennomgående lavere inntekter, og mange har høyere utgifter til blant annet helse- og omsorgstjenester og legemidler. Om lag halvparten av alle med nedsatt funksjonsevne er ikke i arbeid.

Aktive mennesker

KrF arbeider for bedre tilgjengelighet, bedre samordning av rettigheter og økt brukermedvirkning for funksjonshemmede. Det må legges til rette for at flere mennesker med nedsatt funksjonsevne kan være yrkesaktive, og at ordningen med arbeids- og utdanningsreiser og funksjonsassistent i arbeidslivet bør utvides. Å gjøre brukerstyrt personlig assistanse (BPA) til en rettighet vil være med på å legge til rette for et mer selvstendig liv for flere. KrF mener det er viktig at det offentlige driver aktiv rekruttering av funksjonshemmede til arbeidslivet. Det må være et mål å få langt flere inkludert i arbeidslivet.

Universell utforming

KrF mener alle mennesker skal ha mulighet til å leve selvstendige liv. Dette innebærer at vi må finne politiske løsninger som ser mangfoldet av behov og tar på alvor at enhver trenger individuelt tilpasset hjelp og oppfølging. Samtidig er det grunnleggende viktig å arbeide for et samfunn som er universelt utformet, spesielt innenfor samferdsel og bygg.

Funksjonshemmede barn og foreldre

Mange funksjonshemmede og deres pårørende opplever det som en stor belastning å forholde seg til mange instanser og bruke tid og energi på å finne fram i systemene. Familier med barn med nedsatt funksjonsevne vil ha behov for helhetlige tjenester og tiltak på mange områder. Samfunnet må sikre nødvendig hjelp til foreldre som får barn med nedsatt funksjonsevne gjennom hele barnets oppvekst og inn i voksen alder. KrF vil at det offentlige skal stille opp med en fast koordinator og en foreldrepakke til dem som får et barn med nedsatt

1 funksjonsevne. Barn med nedsatt funksjonsevne må prioriteres ved tildeling av
2 barnehageplass og sikres god pedagogisk oppfølging.

3
4 Foreldre med nedsatt funksjonsevne må sikres mulighet til å utøve foreldrerollen
5 i hverdagen. Det handler blant annet om at TT-ordningen må gi rom for
6 transport til barnas aktiviteter etc.

7 8 **KrF vil**

- 9 • at alle som har eller venter et barn med nedsatt funksjonsevne skal få
10 tett oppfølging med nødvendig informasjon om hjelpetiltak og
11 rettigheter gjennom en fast koordinator, gode avlastningsordninger og
12 en "foreldrepakke" (se faktaboks for utdyping).
- 13 • at barn med nedsatt funksjonsevne skal sikres skolefritidstilbud i hele
14 utdanningsløpet.
- 15 • gi foreldre med barn med nedsatt funksjonsevne lovfestet rett til å
16 jobbe deltid fram til barnet er 18 år, så lenge det ikke er til vesentlig
17 ulempe for arbeidsplassen.
- 18 • gi rett til pleiepenger når barnets helsetilstand gjør at foreldrene ikke
19 kan stå i arbeid, også når foreldre ikke har opptjente rettigheter til
20 dette. Nivået på slik utbetaling bør settes til 4,5 G per år.
- 21 • gi rett til omsorgslønn og eventuelt andre støtteordninger til foreldrene
22 i inntil 3 måneder etter at et barn med nedsatt funksjonsevne dør.
- 23 • at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal få et tilpasset tilbud
24 både i barnehager og gjennom hele utdanningsløpet, slik at de gis like
25 muligheter som andre til opplæring, og tilbudene må kunne gis i
26 nærområdene.
- 27 • at mulighetene for å gi permanent lønnstilskudd til personer med
28 nedsatt funksjonsevne blir benyttet aktivt.
- 29 • at ordningen med arbeids- og utdanningsreiser og funksjonsassistent i
30 arbeidslivet bør utvides.
- 31 • vurdere tiltak som kvotering og redusert arbeidsgiveravgift ved
32 ansettelse av mennesker med nedsatt arbeidsevne.
- 33 • at offentlig planlegging må ta høyde for mennesker med nedsatt
34 funksjonsevne gjennom utbedring av offentlige transportmidler og av-
35 og påstigningsmuligheter for disse.
- 36 • at alle offentlige bygg og uteområder og adkomsten til disse må være
37 universelt utformet.
- 38 • sikre gode medvirkningsprosesser med bred deltakelse fra
39 brukerorganisasjoner og brukere med ulik kompetanse.
- 40 • sikre lik tilgang på hjelpemidler, slik at man kan fungere godt i egen
41 hverdag både på jobb, hjemme og i fritiden.
- 42 • styrke Husbankens ordninger for finansiering av universell utforming av
43 boliger, både ved forbedring av eksisterende boliger, og ved å øke
44 tilgangen på universelt tilrettede boliger på utleiemarkedet.
- 45 • utvide tolketjenesten for døve og døvblinde.
- 46 • stille krav om at alle norske filmer tekstes for hørselshemmede.
- 47 • sikre at det finnes skoler som tilbyr spesialtilpasset undervisning for
48 døve på flere ulike steder i landet.
- 49 • at lærebøker for blinde må finnes tilgjengelig ved studiestart.
- 50 • sikre retten til opplæring i talespråk for barn med cochlea-implantat.
- 51 • at offentlige nettsider skal være universelt utformet.

- 1 • at personer med funksjonsnedsettelse og som har behov for
2 assistanse, må få tilbud om brukerstyrt personlig assistent.
3 • at ordningen med brukerstyrt personlig assistanse (BPA)
4 rettighetsfestes og utvikles til en helhetlig ordning der den nødvendige
5 assistansen sikres både i fritid, arbeid og skole.
6 • at unge med nedsatt funksjonsevne, som trenger tilpasset bolig, gis
7 tilbud om dette utenom sykehjem.
8 • at eldre funksjonshemmede skal sikres tilbud og egnede boforhold, og
9 at dette må gjenspeiles i overføringene til kommunene.
10 • at alle som har arbeid som kan innebære bruk av tvang skal ha kursing
11 i gjeldende regelverk.
12 • at støttekontaktordningen skal endres, vitaliseres og gjøres mer
13 likeverdig.
14 • at NAV skal ha mulighet til større fleksibilitet etter en individuell
15 vurdering for å kunne gjøre unntak fra treårsgrensen og kostnadstaket
16 for utdanning som attføring.
17 • at egenandelen på hjelpemidler for selvstendig næringsdrivende må
18 reduseres.
19 • videreutvikle ordningen med omsorgslønn.
20
21

Foreldrepakke til foreldre med barn med nedsatt funksjonsevne

Hver familie må sikres en koordinator i kommunen som kan sikre dem tilgang på eksisterende og nye tilbud innen:

- medisinsk oppfølging og veiledning
- barnepass og avlastningsordninger
- hjelpemidler
- økonomiske rettigheter
- tilrettelegging av bolig
- foreldreveiledning og samlivskurs
- hjelp til hele familien
- tilrettelagt barnehageplass
- skolegang og leksehjelp og god pedagogisk oppfølging
- planlegging av veien videre

22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Helsepolitikk

Kristelig Folkeparti ønsker et likeverdig tilbud av helsetjenester til innbyggere over hele landet. Kvalitet, trygghet, tilgjengelighet og omsorg skal utgjøre kjerneverdiene og skal prege helsetjenestene.

Det kristne menneskesynet – som legger til grunn at hvert enkelt menneske har en uendelig verdi og har ukrenkelige rettigheter fra unnfangelse til naturlig død, ligger til grunn også i KrFs helsepolitikk. Retten til liv er det grunnleggende og en forutsetning for de andre rettighetene. Enkeltmennesket har en unik egenverdi og må aldri reduseres til et middel for å oppnå noe annet. Avgjørelser som berører andre mennesker må være preget av respekt og erkjennelse av likeverd.

Etiske refleksjoner

Ansatte i helse- og omsorgstjenesten opplever daglig mange vanskelige situasjoner og problemstillinger. Behovet for god praksis i møtene mellom omsorgsarbeidere og mennesker som er avhengig av helsetjenester er svært viktig. Å vise respekt, tillit og omsorg krever etisk klokskap og et bevisst forhold til egne verdier og holdninger. KrF ønsker å heve den etiske kompetansen gjennom etablerte møteplasser for systematisk refleksjon i det daglige arbeidet – det er med på å tydeliggjøre de etiske utfordringer og dilemmaer man står overfor. Både lovgivning og rutiner må baseres på respekten for menneskets ukrenkelige egenverdi, menneskerettigheter og vern om den enkeltes integritet.

Helsestasjon og skolehelsetjeneste
Helsestasjonen spiller en viktig rolle i den første fasen av et menneskes liv. God oppfølging både før og etter fødsel er viktig og kan sikre forebygging og tidlig oppdagelse av utfordringer både av medisinsk og mellommenneskelig art. Spedbarnskontroll og obligatorisk hjemmebesøk gir både trygghet og god kontakt med helsesøstertjenesten.

KrF mener det er viktig å styrke tilbudet i skolehelsetjenesten med flere yrkesgrupper. Å ta i bruk og videreutvikle tverrfaglig kompetanse og arbeidsmetoder og samtidig ivareta lovpålagte oppgaver vil gi mer helhetlige tjenester for barn og unge og deres foresatte, samt gi tidlig og riktig innsats.

Samhandlingsreformen
Bedre samhandling mellom primærhelsetjenestene i kommunene og spesialisthelsetjenestene i sykehus er det viktigste prinsippet i samhandlingsreformen. Reformen må systematisk følges opp med vurdering av ressursfordelingen. KrF mener den konkrete arbeidsdelingen må kunne variere noe utfra ulike forutsetninger og reiseavstander. God og relevant behandling må tilbys så nær som mulig der pasienten bor for å unngå unødvendig transport. Samhandlingsreformen må være en kvalitetsreform.

Folkehelsearbeid og forebygging av sykdommer er viktig for økt livskvalitet for den enkelte og samtidig helt avgjørende for å redusere utgifter til helsesektoren. Forebyggende og helsefremmende tiltak må rette seg mot personer i alle aldersgrupper med ulike behov og forutsetninger. KrF ønsker en samfunnsutvikling som styrker folkehelsen og utjevner sosiale helseforskjeller innen helse, og KrF mener at Folkehelseloven må følges av en økonomisk

1 satsing. Det helsefremmende arbeidet i nærmiljøet bør skje i samarbeid med
2 frivillige organisasjoner og brukerorganisasjoner.

3

4 **Sykehus**

5 KrF er opptatt av et godt og trygt helsetilbud som balanserer behovet for nærhet
6 gjennom lokalsykehus og lokale/desentraliserte helsetilbud og behovet for
7 avansert behandling gjennom spesialiserte og sentraliserte institusjoner. KrF
8 mener det må være en politisk styring av sykehusene ut fra medisinskfaglige,
9 geografiske og klimatiske forhold. Det er behov for systemer som hindrer at
10 økonomi alene blir styrende for hvilke sykehustjenester vi skal ha, og hvor de
11 skal utføres. Dette er nødvendig for å skape tillit til helsetjenestene i
12 befolkningen.

13

14 **Politisk styring**

15 Det er behov for en klarere folkevalgt styring med helsesektoren. Dette er et av
16 de mest grunnleggende velferdstilbudene for befolkningen. Tydelig politisk
17 styring av spesialisthelsetjenesten har vært vanskelig å sikre innenfor dagens
18 styringsmodell. Det er et mål å sikre likeverdige sykehustjenester over hele
19 landet, samtidig med lokal tilpasning. KrF går inn for en ny regionmodell med
20 store slagkraftige regioner (se demokratikapitlet). Styringen av sykehustilbudet
21 må underlegges regionalpolitisk folkevalgt styring.

22

23 Inntil dette er på plass, kan det være aktuelt å innføre en egen årlig
24 sykehusproposisjon og vurdere helseforetakene i sammenheng med
25 kommuneøkonomiproposisjonen, slik at det sikres bedre samordning mellom
26 spesialisthelsetjenesten og den kommunale helse- og omsorgstjeneste.

27

28 KrF står for en politikk som prioriterer dem med størst behov for behandling, og
29 vil ikke la lønnsomhet være styrende for hvordan sykehusene prioriterer. Alle
30 som trenger behandling på sykehus skal føle seg trygge på at de får god
31 behandling, og opplever at deres sykdom og lidelser blir tatt på alvor.

32

33 **Prehospitale tjenester**

34 Ambulansetjenesten må være bemannet med god kompetanse. Når minuttene er
35 avgjørende for liv og helse, må diagnostisering og behandling starte på vei til
36 sykehuset. Ved sentralisering av spesialistkompetanse til enkelte sykehus kan
37 det bli lange kjøreturer, i all slags vær og føreforhold.

38

39 I enkelte distrikt er det dårlig dekning av luftambulanse, eksempelvis indre
40 Østlandet og deler av Nord-Norge. Luftambulanse er et viktig virkemiddel særlig i
41 Nord-Norge der hyppigheten av stengte veier og fjelloverganger er økende.

42

43 **Pasientsikkerhet**

44 De fleste pasienter opplever en god og trygg behandling i den norske
45 helsetjenesten. KrF mener det er viktig at de som opplever uheldige hendelser
46 og feilbehandlinger får en god oppfølging og at rettssikkerheten ivaretas.
47 Pasienter/pårørende må sikres god informasjon både om uønskede hendelser og
48 om konsekvenser, klage og erstatningsmuligheter, samt at dette må journalføres
49 på en tilfredsstillende måte. KrF mener at også den enkelte ansatte skal ha
50 meldeplikt om skader, nesten-ulykker og ulykker, og ikke bare institusjonen. Det
51 må bygges opp spesialkompetanse i politiet på etterforskning av saker i

1 helsesektoren. KrF mener det bør opprettes en fast kommisjon for undersøkelser
2 og erfaringsinnhenting fra uheldige hendelser i helsevesenet.

3 4 **Livshjelp**

5 KrF mener at livshjelp er viktig for å sikre en verdig død. Livshjelp betyr å lindre
6 smerte, både gjennom medisiner, psykososiale og åndelige/eksistensielle tilbud.
7 Dette gjelder alle steder i helse- og omsorgstjenesten der mennesker i livets
8 siste fase og deres pårørende er. Det må bygges kompetanse og kapasitet i
9 lindrende (palliativ) behandling for døende i alle aldre. KrF ønsker flere lindrende
10 enheter for behandling i sykehusene og ambulante team for lindrende behandling
11 som dekker kommunene.

12 13 **Psykisk helse**

14 Alle mennesker har en psykisk helse på samme måte som de har en fysisk helse.
15 Det er like normalt å få psykiske lidelser som andre lidelser. En bevisst satsing
16 på forebygging og tidlig oppdagelse av psykisk lidelser er viktig. God dekning av
17 både offentlig og privatpraktiserende spesialister er vesentlig for å unngå at
18 ventetid skal føre til økte problemer eller at man lar være å søke hjelp før
19 problemet er svært stort.

20
21 KrF mener at alle barn og unge skal få et tilgjengelig og likeverdig tjenestetilbud
22 av høy faglig kvalitet, uavhengig av sosial bakgrunn og hvor i landet de bor. KrF
23 vil arbeide for et kunnskaps- og kvalitetsløft på dette området, og vil videreføre
24 øremerkede midler til psykiatrisatsing for ungdom. Desentraliserte tjenester må
25 videreføres og videreutbygges.

26
27 Barn og unge med psykiske lidelser må sikres behandlingsplasser på egne
28 institusjoner eller avdelinger for å sikre et trygt og tilpasset tilbud der man kan
29 omgås personer på sin egen alder.

30
31 Skolehelsetjenesten må bli mer tilgjengelig og ha tilgang på tverrfaglig
32 kompetanse som for eksempel psykologtjeneste, barnevernspedagoger,
33 miljøarbeidere, prester. Helsestasjoner for ungdom skal være et åpent tilbud
34 med profesjonelle veiledere, der ungdom kan søke helsehjelp, råd og veiledning.

35 36 **Bioteknologi**

37 KrF ønsker å utnytte de mulighetene bioteknologi gir, blant annet til bedre
38 behandlingsmetoder for sykdom og skade. Det må satses på etisk forsvarlig
39 forskning, utvikling og behandling. Etikken må sette grenser for teknologien, ikke
40 omvendt. KrF vil ha et samfunn med plass til alle. Forskning, sortering og
41 utvelgelse blant spirende liv er ikke i samsvar med dette. Spirende liv har sin
42 egenverdi og skal ikke brukes som middel for andre. For mer om KrFs politikk på
43 dette, se kapittelet «Retten til liv».

44 45 **Kvinner**

46 Det er behov for å styrke forskningen på kvinnesykdommer for å sikre riktig
47 behandling så raskt som mulig og økt kompetanse blant fastlegene på kvinners
48 sykdomsbilde. Det er behov for forskning på kjønnsforskjeller når det gjelder
49 virkninger og bivirkninger på legemidler. Det er fortsatt slik at det er betydelig
50 underrepresentasjon av kvinner i forskningsprosjekt og det fører blant annet til
51 at man vet lite om kvinner og hjerte- og karsykdommer, til tross for at det er
52 den hyppigste dødsårsaken blant både kvinner og menn.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51

Helsetjenester på nett

KrF vil gjøre helsetjenester mer tilgjengelig gjennom nettbaserte tjenester, herunder e-resepter, kjernejournal og telemedisin.

Innovasjon i helsetjenesten

KrF er positiv til innovative løsninger med omsorgsteknologi. Dette kan aldri erstatte den menneskelige pleie, men kan frigjøre ressurser og tid til pleie. For mer om innovasjon i eldreomsorgen, se også kapittelet «Bedre alderdom».

KrF vil

- at svangerskapsomsorgen styrkes med tettere oppfølging av jordmor, følgetjeneste med jordmor, god dekning av fødeavdelinger og barselavdelinger som sørger for opphold med trygghet for foreldre herunder en sammenhengende helhetlig svangerskaps-, fødsels- og barselomsorg.
- at kommunene skal få tilstrekkelig økonomisk handlingsrom og tid til å gjennomføre samhandlingsreformen på en måte som sikrer likeverdige helsetilbud i hele landet.
- at det settes fokus på rekruttering av helsepersonell med riktige kvalifikasjoner/kompetanse til alle stillinger i kommunehelsetjenesten.
- at det utvikles god samhandling mellom barnevern, helsestasjon, skolehelsetjenesten, barnehage og skole for å gi tidlig og riktig hjelp til de som trenger det.
- at barn og unge med psykiske lidelser skal få rask behandling og innføre en garanti om ingen ventetid for personer under 23 år.
- styrke psykisk helsevern med flere ambulante team, døgnerberedskap og brukerstyrte sengeplasser.
- at alle kommuner lager handlingsplaner mot vold i nære relasjoner og skolerer ansatte i helse- og sosialsektoren på temaet.
- at det opprettes en "havarikommisjon" for helsevesenet.
- at det lages en egen lov for habilitering og rehabilitering samt nasjonal opptrappingsplan.
- at rehabiliteringsinstitusjoner må sikres bedre rammevilkår gjennom langsiktige avtaler.
- styrke forskning på kvinnesykdommer, kjønnsforskjeller i sykdomsrisiko, sykdomsutvikling, diagnostikk, behandling og forebygging.
- ha en helsereform av tannhelsetjenesten basert på offentlig ansvar og styring, refusjon fra folketrygden og begrenning av egenbetalingen.
- at den uavhengige forskningen på helseskader på grunn av elektromagnetisk stråling intensiveres.
- stille krav om god dialog og samhandling mellom skolemedisin og godkjente alternative behandlingsformer, både i forskning og pasientbehandling.
- styrke helsetjenesten for eldre med flere spesialister innen geriatri.
- styrke tilbudet om helsetjenester til innvandrergupper, spesielt på informasjon, forebygging og kosthold.
- bruke en større andel av helsebudsjettens samlede ressurser til psykisk helse.
- styrke innsatsen innenfor forskning, behandling og oppfølging på kombinerte diagnoser mellom rus og psykiatri.

- 1 • bedre ordningen med pasientreiser og sikre faglig oppfølging og trygghet
2 under hele transportstrekningen.
3 • styrke ordningen med luftambulanser, spesielt i områder med lang
4 reiseavstand til nærmeste sykehus med akutfunksjoner.
5 • sikre døgnbemanning i de distriktpspsykiatriske sentrene.
6 • at assistert befruktning skal tilbys, men at befruktete egg ikke skal brukes
7 til forskning eller destrueres.
8 • opprettholde forbudet mot eggdonasjon og surrogati.
9 • avvikle og forby PGD og PGD/HLA (diagnostikk av befruktet egg før
10 implantering i livmor og diagnostikk med vevstyping for eventuelt å kunne
11 frembringe søsken med ønsket vevstype som donor).
12 • gå imot innføring av tidlig ultralyd (uke 11-13) til alle (screening).
13 • ha økt forskning på bruk av adulte stamceller¹ fremfor bruk av embryonale
14 stamceller² i forskning og behandling.
15

¹ adulte stamceller er celler fra fødte individer.

² embryonale stamceller er hentet fra befruktete egg.

Ruspolitikk

Nøkkelbegrepene i KrFs ruspolitikk er solidaritet med dem som sliter, omsorg for dem som har problemer og forebygging av skader. Som samfunn har vi et ansvar for å redusere skadevirkningene av rusmidler og gi rusavhengige hjelp til å bli rusfrie og begynne et nytt liv. En offensiv ruspolitikk handler om aktivt forebyggende arbeid.

En solidarisk alkoholpolitikk handler om å redusere alkoholrelaterte skader og alkoholmisbruk. Rusmisbruk og rusrelaterte problemer har en høy kostnad både for enkeltmennesker og samfunnet. KrF vil opprettholde den nasjonale målsettingen om reduksjon i alkoholforbruket. Det betyr å opprettholde en relativt høy pris på alkohol og begrense tilgjengeligheten.

Mange barn sliter fordi de vokser opp i familier med rusproblemer. Disse familiene må få spesiell hjelp. Tidlig inngripen overfor barn og deres familier kan forhindre rusproblemer og psykiske og sosiale vansker. I denne sammenhengen er det viktig å styrke samarbeidet skole, helsesøster, barnevern.

Det er viktig at alkoholdebuten utsettes fordi vi vet at resultatet vil bli mindre misbruk og mindre sannsynlighet for overgang til narkotiske stoffer. Det krever en aktiv politikk for å skape rusfrie aktivitetsarenaer for ungdom, overholdelse av aldersgrenser for salg av alkohol, en holdningsskapende skole og gode forbilder. Dette er både samfunnets og enkeltmenneskers ansvar.

KrF vil fortsatt ha alkoholfrie soner og føre en politikk som legger til rette for arenaer uten bruk av alkohol. Viktige alkoholfrie soner er aktiviteter for barn og unge, i trafikken, i arbeidslivet og i idrettssammenheng.

Mange gravide er uvitende om hvor stor skade alkoholinntak og andre rusmidler under svangerskapet kan påføre barnet. KrF vil sørge for at gravide får bedre informasjon om skadene de kan påføre barnet.

Utviklingen de siste årene med eksperimentering av partydop, som blant annet kokain, i stadig flere miljøer er bekymringsfullt. Informasjon, bevisstgjøring og nulltoleranse for bruk og oppbevaring er tiltak som må gjennomføres.

Det overordnede målet er å gi mulighet for et liv i rusfrihet for alle rusavhengige. KrF mener at virkemidler som opprettholder et rusmisbruk eller skaper ny avhengighet, er blindspor i ruspolitikken. KrF vil i stedet satse på behandlingsplasser som tar sikte på rusfrihet. Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) kan være nyttig når andre tiltak ikke har ført frem, og som en del av et samlet behandlingsopplegg.

Samfunnet må se og respektere enkeltmennesket i rusomsorgen. Det er vanskelig å bli rusfri. KrF mener samfunnet må ta vare på, hjelpe og støtte rusavhengige. Det må bli enklere å få tilbud om avrusing når behovet er der. Mange rusavhengige mister motivasjonen til å bli rusfri mens de står i kø for å få behandling. Det må også satses på ettervern for tidligere rusavhengige gjennom tilrettelagt bolig, utdanningsmuligheter, arbeidstrening, familie og nettverk og fritidsaktiviteter. Rusavhengige er forskjellige og har ulike behandlingsbehov. Det

1 trengs derfor et mangfoldig behandlingstilbud. Private og ideelle tilbud til
2 rusavhengige er viktige og bidrar til at det samlede tilbudet blir variert og bedre
3 tilrettelagt utfra den enkeltes behov. Disse rusinstitusjonene må sikres gode
4 rammebetingelser.

5
6 Rusomsorgen trenger en forpliktende, konkret og forutsigbar opptrappingsplan
7 etter mønster av opptrappingsplanen i psykiatrien. Dagens rusplan er
8 underfinansiert både i kommunene og i helseforetakene. Effektene av
9 opptrappingsplanen for psykisk helse utarmes som en følge av dette da de
10 samme ressursene forsøkes brukt til å finansiere både psykiatri og
11 rusbehandling.

12 13 **KrF vil**

- 14 • at offentlige og private ideelle institusjoner for rusomsorg skal
15 likestilles.
- 16 • iverksette en forpliktende, konkret og forutsigbar opptrappingsplan for
17 rusomsorgen.
- 18 • at alle rusavhengige skal få tilbud om behandling innen 30 dager.
- 19 • sørge for at det er nok behandlingsplasser som tar sikte på rusfrihet.
- 20 • reformere behandlingssopplegget knyttet til LAR med blant annet et
21 helhetlig sosialfaglig opplegg og sterkere ettervern.
- 22 • at medikamentfri behandling skal være førstevalget i rusbehandling.
- 23 • gå mot utdeling av gratis heroin til rusavhengige.
- 24 • at rusmisbrukere skal møtes med verdighet. Det skal være tilstrekkelig
25 kapasitet på lavterskel helsetilbud, og det skal tilbys bolig og
26 arbeidstrening.
- 27 • at utesteder som bryter skjenkereglene, skal miste skjenkebevillingen i
28 minst 3 måneder, og at salgssteder for alkohol som selger til
29 mindreårige, skal miste salgsløyve i tre måneder og i tillegg ilegges
30 bøter.
- 31 • endre alkoholloven for slik å redusere maksimal skjenketid fra kl 03.00
32 til 02.00.
- 33 • at det ikke skal kunne gis salgs- og skjenkebevilling når politiet har
34 frarådet det.
- 35 • tilrettelegge for behandlingstilbud for hele familier med rusproblemer.
- 36 • ta initiativ til en nasjonal holdningskampanje om problematikken arbeid
37 og alkohol. AKAN må styrkes.
- 38 • sørge for at gravide får god informasjon om skaden alkoholinntak under
39 svangerskap kan påføre barnet.
- 40 • at gravide med rusavhengighet må sikres tettere oppfølging, og det bør
41 opprettes egne rusavvenningsinstitusjoner for disse.
- 42 • støtte frivillige lag og organisasjoner som driver opplysnings- og
43 holdningsskapende rusarbeid.
- 44 • at rusfrihet skal være en forutsetning for offentlig støtte til
45 idrettsarrangementer.
- 46 • opprettholde et høyt avgiftsnivå på alkohol og tobakk.
- 47 • stramme inn alkoholloven, slik at det ikke blir mulig å dumpe prisene
48 på utesteder.
- 49 • beholde Vinmonopolet som et viktig alkoholpolitisk virkemiddel for at
50 det er tilstrekkelig antall utsalgssteder til at denne funksjonen kan
51 ivaretas.
- 52 • opprettholde reklameforbudet for alkohol.

- 1 • ha sterkere tiltak mot smugling til Norge gjennom bedre
2 kontrollmekanismer, som blant annet flere mobile scannere og
3 tilstrekkelige driftsmidler til kontrollarbeid.
- 4 • ikke tillate sprøyterom og andre tiltak som legaliserer misbruk av
5 narkotiske stoffer.
- 6 • styrke ettervernet gjennom tettere oppfølging av den enkelte på det
7 psykososiale plan, hjelp til å komme i arbeid eller utdanning, bygging
8 av nye nettverk og styrke arbeidet med å etablere flere boliger til
9 rusavhengige.
- 10 • gjøre det mulig å dømme unge kriminelle rusavhengige til opphold på
11 behandlings- og rehabiliteringsinstitusjoner i stedet for fengselsstraff.
- 12 • styrke kompetansen i hjelpeapparatet, både i første- og
13 andrelinjetjenesten, gjennom grunnutdanning og videreutdanning.
- 14 • styrke samhandlingen på rusfeltet, slik at rusmiddelavhengige sikres
15 sammenhengende tjenester fra avrusing til behandling og oppfølging i
16 kommunene.
- 17 • gi rett til institusjonsplass i påvente av rusbehandling i
18 spesialisthelsetjenesten, slik at motivasjonen til behandling stimuleres.
- 19 • styrke informasjons- og holdningsskapende arbeid i skolen.
- 20 • ikke tillate pengespillautomater på steder der det skjenkes alkohol.

Justispolitikk

En grunnleggende følelse av trygghet er viktig i alle menneskers hverdag. Det er også vesentlig å ha en visshet om at samfunnet sørger for rettferdighet og straff når lovbrudd har skjedd.

Forebygging, politi og beredskap

Det beste verktøyet mot kriminalitet er å forebygge at den begås. KrF vil derfor satse offensivt på kriminalitetsforebyggende tiltak, hvor samarbeid mellom ulike sektorer, som politi, berørte familier, barnevern, konfliktråd, skoler, og kommune står sentralt.

En kriminell løpebane begynner ofte i barne- og ungdomsårene. KrF mener det er viktig med gode fritidstilbud for barn og unge, og ønsker økt offentlig støtte til frivillige organisasjoner som driver slikt arbeid. Dette har en stor egenverdi, men er også forebyggende i forhold til rotløshet og kriminalitet. Ulike prosjekter rettet direkte mot ungdom i faresonen er også svært viktige. KrF ønsker å støtte målrettede tiltak for å fange opp unge med høy risiko for å bli involvert i kriminell virksomhet. Frivillig oppsøkende arbeid i byene nattestid er også viktig, for eksempel gjennom Natteravnenes arbeid. Synlig politi har en klar forebyggende effekt, og vi bør derfor ha tilstrekkelig politidekning til at politiet blir synlige så vel i byer som i distriktene.

Barnevernet bør gis flere virkemidler overfor ungdom under den kriminelle lavalder som begår gjentatt alvorlig kriminalitet for å sikre nødvendig grensesetting. Barnevernet opptre i slike sammenhenger på vegne av foresatte. Når ungdom er plassert i institusjon på grunn av sin adferd bør barnevernet ha anledning til å holde ungdommen tilbake med tvang, og til å føre kontroll med rusmisbruk og besøk i institusjonen.

Mye kriminalitet er knyttet til bruk og omsetning av narkotika. Den enkelte rusavhengige bør henvises til et sted de kan få hjelp og oppfølging. Her har vi som samfunn en stor og viktig jobb å gjøre med å få på plass nok avrusnings- og rehabiliteringstilbud til de som trenger det. Åpent salg av narkotika i de større byene bidrar til rekruttering til rusmiljøet og skaper utrygghet og bidrar til ytterligere stigmatisering i befolkningen av rusavhengige med det største hjelpebehovet. Politiet må derfor gripe inn overfor åpenlys narkotikaomsetning og bruk.

Politiet skal være godt forberedt på beredskapsoppgaver. Sentralt i beredskapsarbeidet er utbygging av nødnett og et nært samarbeid mellom de sivile nødetatene, samt med Forsvaret. KrF vil at det skal etableres ett felles nødnummer.

Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) har økende oppgaver i forbindelse med kriminalitet over landegrensene og overvåking mellom landene. PST trenger økte ressurser for å kunne ivareta landets interesser sett i lys av den voksende internasjonale kriminaliteten, fremvekst av ekstremistiske miljøer og behov for overvåkingstjenester. Nye overvåkningsmetoder må underlegges

1 domstolskontroll for å ivareta personvernet på en god måte. Så langt det er
2 mulig, skal tredjepart skjermes fra overvåking.

3 4 **KrF vil**

- 5 • styrke kapasiteten til politiet og ansette flere politifolk.
- 6 • at politi- og lensmannsetaten skal være desentralisert og fortsatt være
7 et nærpolti.
- 8 • sette krav til responstid for politiet på uttrykking til ulykker og meldte
9 hendelser der det er fare for liv og helse.
- 10 • videreføre ordningen med et ubevæpnet politi.
- 11 • prioritere politifaglige ressurser til politifaglige oppgaver og overlate
12 andre oppgaver, som for eksempel fangetransport og arrestforvaring til
13 andre yrkesgrupper.
- 14 • styrke politihelikopterdekningen.
- 15 • styrke politiets kompetanse innenfor sjikane, trusler og annen
16 kriminalitet som skjer gjennom nye digitale medier.
- 17 • intensivere arbeidet med en reform av politiets straffesakssystemer og
18 sikre politiet gode og oppdaterte dataverktøy.
- 19 • legge til rette for at SLT-modellen¹ kan tas i bruk i enda flere
20 kommuner.

21 22 23 **Bekjempelse av kriminalitet**

24 KrF mener at etterforskning av volds- og seksualforbrytelser alltid skal være
25 høyest prioritert av politiet. Innsatsen for å forebygge og redusere antall
26 voldtekter må intensiveres med virkemidler som synlig politi, raskere og bedre
27 etterforskning og en mer restriktiv skjenkepolitikk. Det må være et krav at alle
28 anmeldte voldtekter skal etterforskes på en skikkelig måte, herunder alltid avhør
29 av anmeldte.

30
31 Vold i nære relasjoner er en type kriminalitet som rammer ikke bare den som
32 direkte blir utsatt for volden, men også barn og andre i familien. Vold innenfor
33 hjemmets fire vegger skjer i en sammenheng hvor man nettopp skulle være
34 trygg, og pågår ofte over lang tid uten å bli oppdaget. Samfunnet har en plikt til
35 å avdekke og stanse slike overgrep. KrF mener det bør lages en egen
36 handlingsplan for barn som er blitt utsatt for eller har vært vitne til vold, for at vi
37 skal kunne ivareta disse på en god måte.

38
39 De fleste voldtekter foregår i private sammenhenger og fester. Det er viktig at
40 seksualundervisningen i skolen styrkes gjennom et tydeligere fokus på
41 grensesetting og respekt for andres grenser, samt bevisstgjøring på hvordan
42 overdreven alkoholbruk kan gjøre det vanskeligere å sette grenser for både seg
43 selv og andre.

44
45 De senere årene har antallet overfallsvoldtekter økt. Blant dem som anmeldes
46 for denne typen voldtekter er menn med minoritetsbakgrunn overrepresentert.
47 KrF mener det må satses mer på forebygging i nært samarbeid mellom norske
48 myndigheter og ledere i innvandremiljøer. Obligatorisk undervisning om

¹ SLT= Samordning av Lokale kriminalitetsforebyggende Tiltak

1 voldtekt, kvinners rettigheter og normer må få større plass i
2 introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere.

3
4 Kriminalitet som rammer folk flest, som eksempelvis lommetyverier,
5 hytteinnbrudd og skadeverk gjelder enkeltvis ikke nødvendigvis store verdier,
6 men rammer et svært stort antall ofre og bidrar til økt utrygghet og påfører
7 samfunnet store kostnader. Paradoksalt nok henlegges mange slike lovbrudd av
8 politiet systematisk på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet, selv hvor
9 det foreligger kjent gjerningsperson. KrF mener at det ikke skal finnes slike
10 lovløse rom i samfunnet og ønsker en nulltoleranse mot hverdagskriminalitet.
11 Henleggelse av slike saker er ikke akseptabelt. Politiet må sikres tilstrekkelige
12 ressurser til å etterforske hverdagskriminalitet, og samtidig må adgangen til å
13 henlegge straffesaker begrunnet i manglende saksbehandlingskapasitet fjernes.

14
15 Politiet må ha tilstrekkelige ressurser og etterforskningsmetoder til å avverge og
16 etterforske organisert kriminalitet. Straffenivået for organisert kriminalitet må
17 økes og tilpasses det øvrige europeiske nivået for å unngå at Norge blir et
18 lukrativt land å bedrive kriminalitet i. Man bør også arbeide med å få til økt bruk
19 av soning i hjemlandet i stedet for i Norge.

20 21 **KrF vil**

- 22 • at voldtektsmottak må være tilgjengelig over hele landet og ha
23 kompetanse til å sikre bevis.
- 24 • gi politiet utvidede muligheter for videoovervåking av særlig utsatte
25 områder, og sikre Datatilsynet nok ressurser til å kontrollere slik
26 overvåking.
- 27 • at alle kommuner bør ha egne handlingsplaner mot vold i nære
28 relasjoner.
- 29 • god dekning av krisesentre og barnehus over hele landet.
- 30 • voldsutøvere som dømmes for gjentatte brudd på besøksforbud bør
31 kunne dømmes til å gå med elektronisk fotlenke i en periode.
- 32 • at prøvetaking og lagring av DNA tas ved siktelse etter de samme
33 vilkår og regler som ved fotografering og registrering av fingeravtrykk.
- 34 • styrke kapasiteten til politiet og tollvesenet ved utsatte
35 grensestasjoner.
- 36 • intensivere arbeidet mot trafficking og hallikvirksomhet.
- 37 • at ofre for trafficking skal få opphold i Norge.

38 39 40 **Straff og straffeprosess**

41 Strafferammene og straffutmålingen må gjenspeile hvor alvorlig samfunnet ser
42 på forskjellige typer kriminalitet. KrF mener at straffenivået i volds- og
43 sedelighetssaker skal heves, og forventer at domstolene følger opp Stortingets
44 signaler og at hele strafferammen brukes. Det er også viktig i forhold til den
45 allmenne rettsfølelsen.

46
47 Gjennomført straff skal gi den dømte mulighet til å begynne på nytt. For
48 samfunnet og den enkelte forbryter er rehabilitering et viktig formål med en gitt
49 straff. En forutsetning for at lovbrytere skal leve et kriminalitetsfritt liv etter
50 soning, er at de gis mulighet til å bli inkludert i samfunnet etter at straffen er
51 ferdig sonet. Utdanningstilbud i fengselet, tilbud om arbeid, praksisplass, bolig
52 etter soning med tilhørende botrening og tilgangen på et nettverk utenfor det

1 kriminelle miljøet er avgjørende for å komme ut av en kriminell livsstil.
2 Samarbeid med frivillige organisasjoner i kriminalomsorgen er verdifullt og gir
3 gode resultater. Det bør satses på nye alternative straffereaksjoner. Barn med
4 foreldre i fengsel må sikres samvær på barnets premisser.
5
6 Mye kriminalitet er knyttet til omsetning og bruk av narkotika. Samarbeidet
7 mellom kriminalomsorgen, psykiatrien og rusomsorgen om behandling er derfor
8 viktig. Bruken av alternative straffereaksjoner som narkotikaprogram med
9 domstolskontroll må opprettholdes, men narkotikaprogrammet bør i større grad
10 benytte behandling i døgninstitusjon fremfor poliklinisk behandling.
11 Behandlingstilbudet for rusavhengige som soner fengselsstraffer i ordinære
12 fengsler må bli bedre, og flere rusmestringsenheter må etableres. Unge
13 rusavhengige som idømmes fengselsstraff bør tilbys raskere soning av straffen
14 slik at eventuelle behandlingstilbud kan iverksettes raskere.
15
16 Køene i straffesakskjeden er for store og må reduseres, blant annet ved at
17 politiets ressurser til etterforskning og påtalearbeid må økes parallelt med at
18 politiet operative kapasitet styrkes. Andelen tilståelsesdommer bør økes. KrF vil
19 ha raskere straffegjennomføring og fjerne soningskøene. Det er spesielt viktig for
20 førstegangskriminelle å sone straffen sin kort tid etter domfellelse, for å gjøre
21 det mulig for dem å begynne på nytt så raskt som mulig.
22
23 Ofrenes og pårørendes stilling må ivaretas under straffesaksbehandlingen hos
24 politiet og domstolen. Når gjerningspersonen er dømt til å betale erstatning til
25 offeret bør staten betale ut erstatningen på forskudd og deretter kreve inn
26 pengene fra gjerningspersonen. I forbindelse med straffesaken må det være
27 mulighet for konfrontasjonssamtale mellom offer/pårørende og gjerningsperson
28 når offeret/pårørende ønsker det.
29
30 Det må etableres avtaler med flere land om fangeutveksling og soning i
31 hjemlandet, og det må føres kontroll med at fangene som soner i hjemlandet
32 faktisk soner straffen ferdig. Samtidig er det behov for bygging av flere fengsler i
33 Norge for å ta hånd om det økende antallet varetektsfanger, og for å sikre at
34 disse ikke blir sittende for lenge i politiarrest.
35
36 For å ivareta rettssikkerheten er det viktig at det sikres best mulig
37 dokumentasjon av bevis- og vitneførselen i rettssaker. KrF mener derfor at det
38 bør innføres obligatorisk lydopptak av forklaringer fra hovedforhandlingen i
39 tingretten i alle straffesaker. Det er viktig å sikre disse opptakene godt slik at de
40 ikke kan komme på avveier.
41
42 KrF ønsker å styrke ordningen med fri rettshjelp. Fri rettshjelp er en viktig
43 rettssikkerhetsgaranti. Behovet for rettshjelp er stort, særlig for de mest
44 ressursvake gruppene i samfunnet. Samfunnet vårt blir stadig mer komplisert,
45 og det kan være vanskelig å orientere seg om hvilke rettigheter man har. KrF vil
46 derfor ha en gjennomgang av dagens ordning med fri rettshjelp.
47
48 **KrF vil**
49 • etablere flere soningsinstitusjoner for straffedømte under 18 år som er
50 særlig tilrettelagt og hvor de soner adskilt fra voksne for å hindre
51 rekruttering til et kriminelt miljø.

- 1 • at samfunnsstraffen endres fra å være en time for hvert tilsvarende
2 fengselsdøgn som ellers ville vært idømt, til en ordinær arbeidsdag for
3 hvert tilsvarende fengselsdøgn.
4 • fjerne minstetiden ved forvaringsdommer og innskjerpe permisjons- og
5 prøveløslatelsesreglene.
6 • at personer som dømmes til tvungent psykisk helsevern på grunn av
7 sterk gjentakelsesfare som utgangspunkt skal behandles i
8 heldøgnsinstitusjon som ivaretar samfunnsvernet.
9 • ha en gjennomgang av utilregnelighetsdefinisjonen og bringe denne i
10 samsvar med internasjonal praksis.
11 • at elektronisk fotlenke i hovedsak bør benyttes ved slutfasen av soning
12 og overvåking ved prøveløslatelser, men også som en egen
13 soningsform av hele fengselsstraffer.
14 • gjennomgå domstolstrukturen og slå sammen tingretter i
15 befolkningstette områder.
16 • erstatte juryordningen i lagmannsretten med utvidet meddomsrett,
17 hvor lekmannelementet fortsatt står sterkt.
18 • intensivere arbeidet for å hindre at narkotika innføres i fengslene.
19 • at ordningen med forenklet forelegg bør utvides til flere typer straffbare
20 forhold.
21 • at prøveløslatte som bryter vilkårene ved ny kriminalitet umiddelbart
22 må tilbakeføres til fengselet for soning av resten av straffen.
23 • at straffedømte som ikke har tilstått skal kunne dømmes til å betale det
24 offentlige omkostninger med straffesaken, inkludert
25 forsvarerutgiftene.
26 • at ordningen med fri rettshjelp utvides til å gjelde flere saksområder,
27 og at flere mennesker som har behov for det skal omfattes av
28 ordningen.

Bedre alderdom

1
2
3 **Å eldes med verdigheten i behold, å ha ansvar for seg selv og egen helse**
4 **så lenge egne krefter strekker til, å oppleve seg nyttig i familie- og**
5 **samfunnslivet etter eget valg, å få tilbud om nødvendige helsetjenster**
6 **og andre tjenester etter behov, å kunne møte døden i visshet om å bli**
7 **godt ivaretatt. Det gir i sum en bedre alderdom.**
8

Seniorpolitikk

9
10
11 **KrF vil legge til rette for aktive seniorer og sørge for gode ordninger for**
12 **overgang mellom full yrkesaktivitet og pensjonisttilværelse.**
13

14 De nærmeste årene kommer andelen personer mellom 55 og 66 år til å øke
15 kraftig. Vi må legge til rette for at så mange som mulig av disse kan stå lenger i
16 arbeid. Det er samtidig viktig med gode ordninger for arbeidstakere som på
17 grunn av slitasje må trappe ned eller slutte tidligere enn den generelle
18 pensjonsalderen. En god seniorpolitikk skal både hindre utstøting og motivere
19 senioren til å stå lenger i arbeid. Personalpolitikken, både i offentlig og i privat
20 sektor, må sette arbeidsmiljøet og kompetanseutvikling for senioren på
21 dagsordenen. KrF vil legge til rette for at senioren kan stå lenger i arbeid, ved
22 at arbeidstakere over 62 år kan få tilbud om en individuell nedtrappingsplan for
23 arbeidstiden frem mot pensjonsalderen.
24

25 Arbeidsmiljøloven setter i dag en grense på 70 år for når en arbeidsgiver kan si
26 opp en medarbeider på bakgrunn av alder. KrF vil heve denne aldersgrensen fra
27 70 til 75 år.
28

29 Det må bli mer attraktivt for alderspensjonister å kombinere arbeid og pensjon.
30 Arbeidstakere over 67 år skal få utbetalt full opptjent pensjon uavhengig av hvor
31 mye de har i arbeidsinntekt.
32

33 Det må stimuleres til bygging av flere seniorboliger og "seniortun", der beboerne
34 kan ha fellesfunksjoner. Det vil lette overgangen mellom aktiv seniortilværelse
35 og den perioden av livet man trenger hjelp til en del oppgaver
36

KrF vil

- 38 • legge til rette for at senioren kan stå lenger i arbeid og heve lovens
39 aldersgrense for når medarbeidere kan sies opp på grunn av alder fra 70
40 til 75 år.
- 41 • styrke Senter for seniorpolitikk.
- 42 • stimulere til mer aktiv seniorpolitikk i staten ved å la den enkelte etat
43 bære kostnaden ved avgang til AFP.
- 44 • avvikle den statlige ventelønsordningen for nye tilfeller og erstatte den
45 med aktive, arbeidsrettede tiltak.
- 46 • ha en kritisk gjennomgang av særaldersgrensene.
- 47 • legge bedre til rette for å kombinere arbeid og pensjon.
- 48 • stimulere til etablering av flere seniorboliger.
- 49 • arbeide for at pensjonsreformens intensjoner i virkning blir mest mulig
50 samsvarende i både private og offentlige pensjonsordninger.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49

Eldreomsorg

Fremtidens eldreomsorg skal ha tjenester med kvalitet, innhold og kapasitet. Det må tilrettelegges for at eldre kan dekke sine grunnleggende fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov. Det må satses på kvalifiserte ansatte, tilrettelagte aktivitetstilbud og møteplasser. De sykeste eldre må sikres sykehjemsplasser.

For å møte veksten i behov vil det være avgjørende at samfunnet får en god utnyttelse av de ressursene som settes inn. Alle kommuner må derfor ha en god omsorgsstige slik at det blir best mulig samsvar mellom behov og egnede tiltak. Tiltak bør settes inn etter det såkalte BEON-prinsippet¹, dvs tiltak som er mest effektive på lavest mulige nivå. For å få dette til på en god måte er det viktig at brukerperspektivet blir vektlagt i alle plan- og beslutningsprosesser.

Samhandlingsreformen vil spesielt påvirke samarbeidet mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten. Det er viktig at kommunene sikre mulighet for å bygge ut sine tjenester enten i egen regi eller i samarbeid med andre kommuner og/eller ideelle aktører til beste for brukerne.

Egnet boform

Egnet boform er en nøkkel til en god eldreomsorg. Det må derfor være en god balanse mellom hjemmebaserte tjenester, omsorgsboliger og sykehjemsplasser. I den forbindelse må det vurderes om harmonisering av finansieringsordningene for sykehjemsplasser og omsorgsboliger er nødvendig. Dette berører blant annet finansiering av medisiner, medisinsk-teknisk utstyr og nødvendige tjenester fra ulike yrkesgrupper. Kommunene bør utarbeide planer for en sammenhengende omsorgstrapp, der det å kunne bo hjemme, motta hjemmesykepleie, bolig med heldøgns omsorg og pleie, dagtilbud i institusjon, tilbud om dagsenter, omsorgsbolig og sykehjemsplass utgjør trinnene.

Innovasjon for livskvalitet

For KrF er det viktig å understreke at teknologi ikke skal erstatte den menneskelige kontakten, men det kan forenkle en del funksjoner og i beste fall frigjøre tid og krefter til medmenneskelig kontakt.

Moderne hjelpemidler og medisinsk utvikling er vesentlig for å sikre morgendagens eldre livskvalitet i alderdommen. Ved teknologiske innovative løsninger kan en del av det som i dag framstår som barrierer for å klare seg lenger i eget hjem, løses. Slik kan den enkelte eldre bo i eget hjem opptil flere år lenger. De fleste eldre ønsker å bo hjemme så lenge som mulig og ser på dette som viktig for egen livskvalitet. Dette kan være allerede kjent teknologi som GPS for demenspasienter, nye programmerbare ovner for oppvarming av mat, mekanismer for åpning av dører, toalettløsninger, hygieneløsninger etc. KrF vil ha en kraftig økning i satsingen på innovasjon innen omsorgsteknologi og hjelpemidler.

¹ BEON-prinsippet: Beste Effektive OmsorgsNivå.

1 **Kvalitet i omsorg**

2 Kvalitet i eldreomsorgen forutsetter at arbeidet er attraktivt for alle yrkesgrupper
3 man trenger for en verdig eldreomsorg. Det må gjennomføres tiltak for å styrke
4 rekruttering og søkning til geriaterstillinger, blant annet gjennom å opprette flere
5 geriaterstillinger. Det må legges til rette for at alle ansatte i eldreomsorgen får
6 mulighet til faglig utvikling.
7

8 Verdighetsgarantien for eldreomsorgen må føre til at tilbudet til landets eldre blir
9 reelt styrket. Alle eldre må få tilbud om en boform som er tilpasset deres behov
10 og medisinske tilstand. De må gis muligheten til å leve et mest mulig normalt liv,
11 med normal døgnrytme og hjelp til å komme seg ut i frisk luft. Likeledes skal alle
12 ha krav på et variert og tilstrekkelig kosthold og tilpasset hjelp ved måltider. Alle
13 eldre skal ha et tilbud om samtaler om eksistensielle spørsmål, og i livets
14 slutfase skal alle ha krav på lindrende behandling for å sikre en verdig død. KrF
15 mener at verdighetsgarantien må følges opp, og at det må bevilges nok penger
16 til at kommunene får reelle muligheter til å innfri de ulike punktene i garantien.
17 Det skal være et offentlig ansvar å sikre og finansiere nødvendige
18 omsorgstjenester av god kvalitet. Ordningen med omsorgslønn for familier som
19 selv utfører omsorgstjenester må forbedres.
20

21 Sykehjemmene må være steder der beboerne gis god omsorg, kulturopplevelser
22 og livsinnhold. Det må gis rom for frivillige initiativ for å gi eldre kulturelle
23 opplevelser og innhold i hverdagen.
24

25 **Eldresentre/dagsentre**

26 Å treffe andre og ha sosialt fellesskap er en viktig kvalitet i livet som må
27 tilrettelegges når man blir eldre. De fleste eldresentre drives med høy andel
28 frivillige, som også gir friske eldre anledning til fellesskap og anledning til å gjøre
29 noe for andre. Økt samarbeid mellom eldresentre og frivilligsentraler kan være
30 positivt, også for mange eldre som selv ønsker å bidra med frivillig innsats. Ett
31 eksempel kan være lyttevenn-prosjekter som gjør skolebarn tryggere på å lese
32 samtidig som man bygger relasjoner og vennskap på tvers av generasjoner. Det
33 er viktig å forebygge sykdom og skader blant eldre. Eldresentre/dagsentre er det
34 fremste forebyggende tiltaket blant eldre.
35

36 **Hverdagsrehabilitering**

37 Systematisk trening for eldre forebygger sykdom og skade og øker deltakelse i
38 hverdagslivet. Trening i vante omgivelser er mest effektivt, og derfor bør
39 hverdagsrehabilitering mens brukeren bor i eget hjem benyttes i langt større
40 grad enn i dag. Dette er bra for hver enkelt av de eldre og kan gjøre det lettere å
41 bo hjemme lenger. Hverdagsrehabilitering inkluderer både tiltak for individuell
42 trening og endringer av omgivelsene for at hverdagslivet skal mestres.
43

44 **Etikk**

45 KrF mener det bør opprettes etiske komiteer i kommunene. Slike komiteer skal
46 være arena for drøfting av personalets dilemmaer, bidra til å utvikle god
47 dømmekraft hos de ansatte i pleie- og omsorgssektoren og bidra til at pasienters
48 og pårørendes møte og erfaringer med sykehjemmet blir best mulig. Etikk må i
49 sterkere grad være en integrert del av utdanningen innenfor pleie- og
50 omsorgsykker.
51
52

1 **Eldre og tannhelse**

2 KrF mener at det offentliges engasjement må rettes mot grupper som anses å ha
3 et særlig behov for tannhelsetjenester. KrF vil ha en reform av
4 tannhelsetjenesten basert på offentlig ansvar og styring, refusjon fra
5 folketrygden og begrensning av egenbetalingen. Eldre som ikke har mulighet å ta
6 vare på egen tannhelse, bør få gratis tannbehandling uavhengig av om de har
7 offentlig hjelp i hjemmet, bor i institusjon eller bor hjemme med pårørende som
8 ansvarspersoner.

10 **Omsorg ved livets slutt**

11 Lindrende (palliativ) behandling for mennesker i livets slutfase er en viktig del
12 av en verdig alderdom. Lindrende behandling må gis individuelt og etter behov i
13 hjemmet, i egen avdeling eller på sykehjem, eventuelt i samarbeid mellom
14 kommuner. Økt kompetanse om omsorg ved livets slutt blant ansatte som jobber
15 i eldreomsorgen er nødvendig.

Befolkningssammensetningen i Norge står foran store endringer.

Antallet eldre vil øke og den andelen av befolkning som er yrkesaktive avta. Frem mot 2050 vil antallet personer over 67 år fordobles. Antallet med demens vil kunne dobles til om lag 130 000 innen en periode på 30-40 år. Det var 4,7 personer i yrkesaktiv alder per eldre i 2000. Dette forholdstallet reduseres til 3,5 i 2030 og 2,9 i 2050. Den største utfordringen for omsorgssektoren i de nærmeste tiårene vil være å skaffe til veie nok fagutdannet personell. Økningen i arbeidskraftbehovet i omsorgssektoren vil være 54 000 årsverk frem mot 2030 og nesten 133 000 årsverk frem mot 2050. Vi må regne med at nye generasjoner eldre vil ha helt andre forventninger og krav til innholdet i omsorgstilbudet. Det vil være behov for om lag 60 000 nye sykehjemsplasser og omsorgsboliger frem til 2030.

16 **KrF vil**

- 17 • være en pådriver for at verdighetsgarantien for eldreomsorgen oppfylles i
- 18 alle kommuner.
- 19 • at kommuneøkonomien må styrkes slik at kommunene kan ivareta nye
- 20 oppgaver innen eldreomsorgen og i lys av samhandlingsreformen og
- 21 verdighetsgarantien.
- 22 • at kommunene skal gis faglige og økonomiske midler for å ta imot
- 23 utskrivningsklare pasienter fra sykehusene.
- 24 • ha en gjennomgang av refusjonsordningene for fysioterapeuter for å
- 25 redusere ventetid og gjøre tjenestene lettere tilgjengelige for pasientene.
- 26 • opprette etiske komiteer for helse- og omsorgssektoren i kommunene.
- 27 • lovfeste helsehus/eldresentre og innføre statlig stimuleringstilskudd til
- 28 disse.
- 29 • innføre en reform av tannhelsetjenesten basert på offentlig ansvar og
- 30 styring, refusjon fra folketrygden og begrensning av egenbetalingen.
- 31 • styrke rehabiliteringstilbudet for eldre etter sykdom, slik at den enkelte
- 32 kan få funksjonsevnen tilbake og selv kan klare dagligdagse gjøremål.
- 33 • innføre hverdagsrehabilitering som en kommunal tjeneste og lage en
- 34 helhetlig og forpliktende opptrappingsplan for innføringen av et slikt tilbud
- 35 i kommunehelsetjenesten.
- 36

- 1 • øke stimuleringstilskuddet for bygging av sykehjem og omsorgsboliger.
- 2 Dagens to finansieringsordninger må samordnes til en ordning.
- 3 • bygge slik at en kan bruke enhetene enten som sykehjem eller som
- 4 omsorgsbolig.
- 5 • stimulere til tilbud om musikkterapi, erindringsarbeid og annen
- 6 sansestimulering, for eksempel sansehager for alle pasienter i sykehjem.
- 7 • at vertskommunen beholder vertskommunetilskuddet for psykisk
- 8 utviklingshemmede også etter fylte 67 år.
- 9 • opprette flere hele legestillinger for sykehjemmene i kommunene.
- 10 • sikre medisinskfaglig utredning av personer med demenssymptomer.
- 11 • gi alle demente mennesker som har behov for å bo på atskilte
- 12 demensenheter et tilbud om dette.
- 13 • styrke forskning på demenslidelser.
- 14 • sikre at det finnes spesialkompetanse innen lindrende behandling i alle
- 15 kommuner og arbeide for opprettelse og drift av flere lindrende (palliative)
- 16 enheter.
- 17 • bedre ordningen med omsorgslønn og avlastningstiltak for
- 18 familiemedlemmer som selv utfører omsorgstjeneste.
- 19 • legge til rette for at beboere på alders- og sykehjem skal få gode og
- 20 jevnlige kulturopplevelser blant annet ved utvidelse av "Den kulturelle
- 21 spaserstokken". Statlige bevilgninger til dette formålet bør tredobles i
- 22 perioden.
- 23 • at beboere på alders- og sykehjem skal ha mulighet for og tilbud om noen
- 24 å snakke med om åndelige og eksistensielle spørsmål (prestedtjeneste
- 25 m.m.).
- 26 • gi statlig driftstilskudd til organisasjoner, som for eksempel "Livsglede for
- 27 eldre", for å bidra til at slike aktiviteter tilbys over hele landet.
- 28 • legge forholdene til rette for at private, ideelle organisasjoner kan inngå
- 29 langsiktige partnerskapsavtaler/oppdragsavtaler med kommuner.
- 30 • ha økt forskning på aldring, bl.a. med å gi økte ressurser til
- 31 undervisningssykehjemmene.
- 32 • styrke forskning og utvikling av velferdsteknologi og styrke det nasjonale
- 33 senteret som samler, prøver ut og sprer informasjon om hvordan slik
- 34 teknologi kan brukes på en positiv måte i eldreomsorgen for å skape økt
- 35 trygghet.
- 36 • at eldre på en god og systematisk måte må få informasjon om de
- 37 rettighetene og mulighetene de har.
- 38

Kunst og kultur

Kunst og kultur har en egenverdi og er grunnleggende for livskvalitet og utvikling. Kultur er en kilde til kreativitet, opplevelse og kunnskap. Kulturen oppstår og lever i kraft av menneskers kreativitet og uttrykksbehov. Statens oppgave er å stimulere dette, ikke styre det. KrF vil sikre et mangfoldig, stimulerende og utfordrende kulturtilbud for hele befolkningen. KrF mener kulturpolitikken må bidra til å styrke både det profesjonelle og det frivillige kulturlivet.

Den kristne kulturarven er en hjørnestein i vår nasjons felles identitet. I en tid hvor endringer skjer raskt og påvirkningene fra det internasjonale samfunnet er sterke, er det viktig å videreføre de tradisjoner og verdier vår kultur bygger på. En levende kulturpolitikk må både bevare og fornye.

Mangfold

Det er en nasjonal oppgave å sikre arenaer for så vel minoriteters kulturuttrykk som andre "smale" kulturuttrykk som beriker det kulturelle mangfoldet i Norge. Samisk kultur og annen minoritetskultur må sikres vekst- og utviklingsmuligheter.

Skapende og utøvende kunst bidrar til å utvikle og utfordre enkeltmennesker og samfunn. Kulturpolitikken må legge forholdene til rette for et bredt spekter av aktivitet, opplevelse, erfaring og erkjennelse. KrF vil gi kulturlivet rammebetingelser for å utvikle seg, utfordre, fornye og bevare. Dette innebærer også gode vilkår for aktive kunstnere. Kunstnere i etableringsfasen trenger spesielle tiltak, både i form av økonomisk støtte og bedre trygdeordninger. Kunsten kommer innenfra og kulturuttrykk er uavhengig av menneskers øvrige funksjonsnivå. Utviklingshemmedes kulturuttrykk må verdsettes og sikres plass i det offentlige rom.

Barn og unge

Et bredt kulturtilbud til barn og unge er viktig for å gi dem muligheter til opplevelse, forståelse og utvikling av egne evner og uttrykk. Deltakelse i kulturaktiviteter er en viktig del av det å være menneske og oppdage sider og dimensjoner ved det å være menneske.

De kommunale kulturskolene er svært viktige for å styrke kulturkompetansen hos barn og unge, for deres opplevelse av kunst og kultur, samt for rekruttering av kulturutøvere både til amatørfeltet og til det profesjonelle nivå. KrF mener alle som ønsker det skal ha mulighet til å gå på kulturskole.

KrF vil ha et fleksibelt SFO-tilbud som også gir rom for kulturskole og frivillige organisasjoners tilbud.

Kor og vokalmusikk

Kormusikken i Norge har vært en sentral del av vår kultur de siste 200 år. Korbevegelsen er den største folkebevegelsen etter idretten. Nå er det på tide at korsangen får sin rette plass i norsk kulturpolitikk.

1 KrF vil gi et løft for korene i Norge. Korlivet har ikke fått de bevilgningene som er
2 nødvendig for å videreutvikle denne delen av vår felles kulturhistorie.
3 Vokalensembler og kormusikk har blitt hengende etter, mens bevilgningene til
4 andre kulturformål er økt.

5
6 Vi må bevare og fornye den nasjonale verdien som ligger i korkunsten. KrF vil
7 satse med tyngde på eksisterende kor, samtidig som det etableres et nytt
8 profesjonelt kor.

10 **Korps**

11 Norge har en skolekorpstradisjon som er unik, men korpsbevegelsen opplever
12 store utfordringer. Skolekorpssene sliter med medlemsnedgang og kostnadene
13 øker. Derfor mener KrF at vi trenger en egen strategi med tiltak for å styrke
14 korpsbevegelsen. Blant annet bør støtteordningen til innkjøp av
15 musikkinstrumenter styrkes, og gode musikklokaler som er egnet til å øve i, bør
16 sikres prioritet og kvalitet i offentlige planer og budsjetter, på linje med
17 idrettsanlegg.

19 **Film**

20 Det er viktig å sikre et godt og mangfoldig filmtilbud med forankring i norsk
21 kultur, språk og historie. Særlig viktig er det å sikre barn og unge tilgang til film
22 og andre produksjoner av høy kvalitet. Det må dessuten legges til rette for
23 videreutvikling og styrking av de regionale produksjonsmiljøene.

25 **Språk**

26 Språk er sterkt knyttet til menneskers identitet og tilhørighet. KrF mener det er
27 viktig å styrke og ta vare på det norske språket. I et åpnere internasjonalt
28 samfunn blir våre nasjonale språk satt under press. KrF vil verne og styrke norsk
29 språk generelt og nynorsk skriftkultur spesielt. KrF vil legge til rette for at
30 nynorsk kan sikre og styrke posisjonen sin, som et levende bruksspråk så vel
31 som et likeverdig offisielt skriftspråk ved siden av bokmål.

32
33 For mer om blant annet samisk og kvensk språk, se kapittelet «Urfolk og
34 nasjonale minoriteter».

36 **Opera og ballett**

37 KrF vil gi Den Norske Opera & Ballett rammer som gjør det mulig å være et
38 opera- og balletthus på høyt internasjonalt nivå. Det er en statlig oppgave å sikre
39 at Norge har et flaggskip innen opera og ballett, og et miljø som også kan være
40 en referanseramme for operamiljøer ellers i landet. Det var en forutsetning i
41 Bjørvika-vedtaket at distriktsoperaene skal styrkes parallelt med satsingen på
42 Den Norske Opera & Ballett. Bevilgningene til distriktsoperaene står ikke i forhold
43 til forventningene og KrF vil gi distriktsoperaene et løft.

45 **Kulturbærere**

46 Internett gir økt tilgang til underholdning, kultur og kunnskap. Samtidig kan
47 utstrakt tilgjengeliggjøring og kopiering undergrave kunstnernes
48 inntektsgrunnlag. KrF vil arbeide for å sikre gode løsninger som ivaretar
49 kunstnernes rettigheter ved digital bruk.

50

1 Frivillig arbeid er svært viktig også innenfor kulturfeltet. I tillegg til de
2 tradisjonelle, frivillige organisasjonene har det vokst fram en rekke lokale og
3 regionale kulturtiltak som i stor grad er basert på frivillig innsats. De mange ulike
4 festivaler og historiske spill utgjør verdifulle møteplasser mellom frivillige og
5 profesjonelle virksomheter, og mellom lokal, nasjonal og internasjonal kultur.
6 KrF ønsker en særlig styrking av det frivillige kulturarbeidet.

7
8 Kulturhusene rundt om i landet gir mulighet til å tilby større oppsetninger. Staten
9 må stimulere til samordning av slike satsinger innenfor regionene og bidra til at
10 det bygges opp arrangementskapasitet.

11
12 Kirken er en kulturarena i tillegg til sin primæroppgave som trossamfunn. Dette
13 må anerkjennes og stimuleres blant annet gjennom tilgang til støtteordninger.

14 **Kulturminner**

15 Museumsfeltet er sentrale når det gjelder bevaring og formidling av vår historie
16 og arv. Det er særlig viktig med gode og engasjerende formidlingsopplegg rettet
17 mot barn og unge. KrF vil ha en sterkere og mer systematisk satsing på
18 istandsetting og vedlikehold av kulturminner. Samhandling med kommunene og
19 fylkeskommunene er viktig for å verne landets kulturarv.

20
21
22 KrF vil også ha en sterkere satsing på skatte- og avgiftsinsentiver overfor private
23 eiere av fredede og bevaringsregulerte kulturminner, slik at man på den måten
24 understøtter det nødvendige, jevnlig vedlikehold av våre mest sentrale
25 kulturminner.

26
27 Arkivene representerer et kollektivt samfunnsminne og er viktige kilder til
28 forståelse av vår felles historie og kultur. KrF vil styrke både de private og de
29 offentlige arkivene.

30 **Levende kultur**

31 Den immaterielle kulturarven som overlevering av for eksempel folkeminne,
32 håndverkstradisjoner og formidling av tradisjoner bør verdsettes enda sterkere.
33 Musikk og andre kulturuttrykk er et universelt språk som også i større grad må
34 benyttes og verdsettes for å bli kjent med innvandrere og deres tradisjoner.
35 KrF vil ha en satsing på kulturbasert integrering.

36 **Bøker**

37 Bibliotekene er viktige kunnskapsbaser og en kilde til aktivitet og opplevelse for
38 den enkelte. KrF vil styrke og videreutvikle biblioteksektoren, og mener
39 bibliotekene skal tilby et bredt spekter av tjenester. Bibliotekenes digitale
40 verktøy og tilbud må videreutvikles. Skolebibliotekene må brukes aktivt i
41 formidling av litteratur til barn og unge, og som en inngangsport til
42 bibliotektjenesten.

43
44
45 Bokbransjen er en svært viktig formidler av både kunnskap og kunstneriske
46 opplevelser. KrF vil gi bokbransjen vilkår som sikrer hele bransjen en sunn
47 utvikling, samtidig som usunn maktkonsentrasjon på eiersiden motarbeides.

48 Kirkebygg som kulturminner

49 Mange eldre kirkebygg er viktige kulturelle minnesmerker og stiller særskilte
50 krav til vedlikehold. Staten må ta ansvar for vedlikeholdet av alle

1 middelalderkirker, og kulturminnefondet bør utvides slik at det også kan omfatte
2 hele spekteret av eldre kirkebygg.

3
4 **KrF vil**

- 5 • styrke kulturskolene som et tilbud til alle som ønsker det og øke
6 midlene til pedagogisk utvikling.
- 7 • øke mulighetene for formidling av smale kulturuttrykk.
- 8 • styrke musikkensembler, band, orkestre og festivaler over hele landet.
- 9 • styrke og tilrettelegge for lavterskel musikktilbud for ungdom, som for
10 eksempel tilbud om opplæring og utøvelse via fritidsklubber og
11 rockeverksteder.
- 12 • legge til rette for en fortsatt bred og aktiv korpsbevegelse gjennom
13 bedre øvingslokaler og støtteordninger.
- 14 • verne opphavsretten.
- 15 • sikre det frivillige kulturlivet gjennom en systematisk budsjettøkning
16 som sikrer frivilligheten en større andel av tilskuddene.
- 17 • doble kulturminnefondet.
- 18 • ha en betydelig økning av Riksantikvarens tilskuddsmidler.
- 19 • etablere bedre støtteordninger for vedlikehold av vernede private bygg
20 og innføre endringer i skattesystemet som er til fordel for private eiere
21 av fredede og bevaringsregulerte kulturminner.
- 22 • styrke finansierungsordningene for å ta vare på kirkebyggene og at
23 staten skal overta vedlikeholdsansvaret for alle middelalderkirker.
- 24 • at staten må ta kostnadene ved kartlegging/utgraving av fornminner.
- 25 • verne og styrke norsk språk generelt og nynorsk skriftkultur spesielt.
- 26 • øke satsingen på kulturbasert næringsutvikling.
- 27 • at Kirkerådet skal få støtte til sin kultursatsing.
- 28 • sikre midler til pilegrimsleder og gamle ferdselsveger.
- 29 • innføre en skattefritaksordning for bedrifters avsetning av midler til
30 kulturformål.
- 31 • føre en politikk på spill- og lotteriområdet som hindrer
32 spilleavhengighet.
- 33 • styrke arrangementskapasiteten i distriktene, slik at man kan ta imot
34 større oppsetninger.
- 35 • styrke og videreutvikle tilbud som fører kulturuttrykk ut der folk er som
36 "Den kulturelle skolesekken" og "Den kulturelle spaserstokken".
- 37 • styrke og videreutvikle ordninger som gir økt kvalitet og aktivitet i kor
38 og vokalensembler.
- 39 • utvikle et nytt profesjonelt radiokor som skal ha institusjonelle
40 forutsetninger til å drive stabil kunstnerisk virksomhet på linje med de
41 profesjonelle orkestrene.
- 42 • sikre at utøvende kormusikk får en naturlig plass i den internasjonale
43 kultursatsingen.
- 44 • styrke den kunstneriske virksomheten ved regions- og
45 distriktsoperaene og Den Norske Opera & Ballett.

1 **Idrett**

2
3 **KrF ønsker å gi flere barn, ungdom og voksne et bedre idrettstilbud. KrF**
4 **vil stimulere det frivillige engasjementet og legge til rette for bredde og**
5 **mangfold i norsk idrett.**
6

7 Idretten er Norges største folkebevegelse med over 2 millioner medlemmer i
8 over 11 000 idrettslag. Idretten samler barn, unge og voksne til positiv
9 livsutfoldelse i ulike aktiviteter. KrF vil legge til rette for at flest mulig kan delta
10 aktivt. Idretten er en viktig del av satsingen på frivillighet.
11

12 KrF mener at idrettsaktivitet er viktig for idrettens egen skyld for livsglede, gode
13 fellesopplevelser og aktivitetsutfoldelse og for å fremme god helse i
14 befolkningen. Fysisk aktivitet er en kilde til helse og livskvalitet. KrF mener at
15 idrettens bidrag til gode oppvekstvilkår for barn og unge i alle lokalsamfunn i
16 hele landet er betydningsfullt. Det må legges til rette for positive erfaringer med
17 fysisk aktivitet i barnehage og skole. Det kan legge grunnlaget for å fortsette
18 med idrett og aktivt friluftsliv – både organisert og uorganisert. I denne
19 sammenhengen kan en økt satsing på opplegg som "Den fysiske skolesekken"
20 være hensiktsmessig.
21

22 KrF er opptatt av å skape gode rammevilkår for idretten. KrF mener at tilgangen
23 til idrettsanlegg skal være god over hele landet og at anlegg som har kapasitet til
24 forskjellige internasjonale idrettsarrangementer bør legges til ulike deler av
25 landet.
26

27 **Idrettsanlegg**

28 Det er stor forskjell på anleggssituasjonen i landet, etterslepet er for stort. KrF
29 vil ha en gjennomgang av ordningen med statlige tilskuddsmidler til
30 idrettsanlegg for å rette opp noe av dette etterslepet.
31

32 KrF vil gå inn for et anleggsløft for breddeidretten gjennom økt utbyggingstakt.
33 På landsbasis må tilskuddssatsen økes vesentlig og over 2005-nivået.
34 Nærmiljøanlegg er av særlig betydning for barn og unge i mange lokalsamfunn,
35 og alle nye idrettsanlegg som bygges, skal tilrettelegges for aktivitet på dag - og
36 kveldstid. KrF vil utrede en ordning der idrettsanlegg som mottar spillemidler
37 skal motta en viss pott i forhold til investeringsbeløp via et vedlikeholdsfond som
38 opprettes for utbetaling hvert femte år. De statlige tilskudd må være preget av
39 langsiktighet og forutsigbarhet. KrF går inn for fullt momsfrigjøring for idrettsanlegg
40 bygget av idrettslag.
41

42 **Idrett for alle**

43 Aktivisering og gleden ved å mestre, være i bevegelse, konkurrere og prestere er
44 grunnleggende i arbeidet med idrett for funksjonshemmede. Integrering av
45 funksjonshemmede er lagt til de respektive særforbund, men det må legges til
46 rette for tilpassede aktiviteter for barn, unge og voksne i deres nærmiljø. Det er
47 også behov for formidling av aktivitetshjelpemidler for aktiv deltakelse, samt
48 formidling av kunnskap om gode praktiske løsninger. KrF vil motvirke at noen
49 blir satt utenfor, ikke får delta og ikke finner arenaer for utfoldelse og utvikling
50 slik de burde.

1
2 Gjennom tilskuddsordningene må idretten stimuleres til å innlemme ulike
3 grupper i sine aktiviteter. Særlig viktig er det at innvandremiljøer inkluderes i
4 lokalmiljøet gjennom idrettsarbeidet.
5

6 **Svømming**

7 Altfor mange barn i Norge kan ikke svømme. Ikke bare er svømming god
8 trening, og derfor viktig i et allment folkehelseperspektiv, men tilstrekkelig
9 svømmeopplæring kan også redde enkeltmenneskers liv. KrF mener det er viktig
10 å legge til rette for at alle norske barn lærer å svømme, og derfor er det
11 nødvendig med tilstrekkelig kapasitet på svømmebassenger i tilknytning til skoler
12 rundt om i landet. For å fremme folkehelsen også for voksne er folkebad og
13 andre badeanlegg som kan benyttes utenom skoletiden viktige.
14

15 En av idrettens baksider er doping. KrF vil støtte arbeidet for en dopingfri idrett
16 både i den organiserte og den uorganiserte idretten.
17

18 **KrF vil**

- 19 • legge til rette for økt fysisk aktivitet.
- 20 • sette i verk ulike stimuleringstiltak for å støtte idrettens arbeid med å
21 innlemme ulike grupper med spesielle behov i idretten, for eksempel
22 mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- 23 • støtte idrettens arbeid med å etablere og utvikle idretts- og aktivitetstiltak
24 rettet mot innvandrerbarn, særlig jenter, og øke deltakelsen fra
25 innvandrerforeldre.
- 26 • jobbe for at det blir nulltoleranse mot diskriminering og trakassering
27 uansett kjønn, etnisk bakgrunn, funksjonsevne, livssyn eller seksuell
28 orientering.
- 29 • ha idretten som alkoholfri sone.
- 30 • styrke arbeidet mot doping.
- 31 • styrke samarbeidet mellom skole og frivillig idrettsarbeid, og prøve ut
32 samarbeid mellom SFO og idrettslag der dette er ønskelig og praktisk
33 mulig å få til.
- 34 • satse aktivt på utbygging av lokale idrettsanlegg, og lette tilgangen til
35 bruk av kommunale og fylkeskommunale anlegg.
- 36 • at alle kommuner skal ha tilfredsstillende tilbud til svømmeopplæring.
- 37 • la enkle aktivitetshaller som krever minimalt av investerings- og
38 driftsutgifter komme inn under tilskuddsordningen.
- 39 • arbeide for å redusere etterslepet på spillemidler til idrettsanlegg.
- 40 • utrede en ordning der det for hvert idrettsanlegg som bygges settes av
41 forholdsmessig med midler til vedlikeholdskostnader i et fond, som kan
42 komme til utbetaling når anlegg må rustes opp.
- 43 • arbeide for et breddeanleggsloft i de store byene gjennom økt
44 utbyggingstakt, særlig med tanke på nærmiljøanlegg og ballbinger.
- 45 • at det innføres momsfristak for idrettsanlegg bygget av idrettslag.
- 46 • at breddeidretten fortsatt skal være prioritert i statlig idrettspolitik.

Mediepolitikk

En fri og uavhengig presse er en forutsetning for levende samfunnsdebatt og aktiv bruk av ytringsfriheten. Medievirkeligheten er vesentlig endret og tilgangen på nyheter og muligheten for rask meningsutveksling er mye større enn for få år siden. I det bildet er det enda viktigere enn før med rammevilkår som sikrer seriøse aktører og god og objektiv journalistikk gode rammevilkår.

Lokalmediene er viktige kulturbærere og bidrar til bredden av synspunkter og ytringer i den lokale samfunnsdebatten. De riksdekkende, regionale og lokale medier sammen gir en større helhet av felles informasjon og debatt.

KrF vil ha en gjennomgang av pressestøtten med sikte på å tilpasse denne til en endret mediehverdag. Momsreglementet for aviser og blader må gjennomgås med sikte på at sammenliknbare produkter skal ha samme momsregler. Et mangfold av aviser er viktig for å ivareta demokratiske, kulturelle og språklige verdier. For sterk eierkonsentrasjon i media må møtes med reguleringer som forebygger misbruk av markedsrett.

NRKs allmennkringkastingsrolle innebærer at institusjonen skal legge vekt på kvalitet, kulturelt mangfold, tilbud til alle aldersgrupper. KrF vil videreføre NRKs allmennkringkasterrolle og ønsker ikke ytterligere reklamefinansiering av NRK.

Digitalisering av radio må gjennomføres snarest mulig for å sikre alle i Norge tilgang til de fleste kanalene og et variert radiotilbud. KrF vil slippe til et mangfold av aktører i radio, både NRK, kommersielle medieaktører og organisasjoner.

Vannskilleprinsippet

Vannskilleprinsippet er betegnelsen på reglene som sier at innhold som kan være skadelig for barn og unge under 18 år må sendes etter kl 21.00. KrF mener at dette er et godt prinsipp som bør gjelde både i TV og radio.

Internett

Økt bruk av internett endrer mediebildet og omfanget av papirutgaver. Lik tilgang på informasjon er viktig. Det understreker behov for bredbåndsdekning i hele landet. For å unngå diskriminering må det også tas hensyn til alle som av forskjellige årsaker ikke bruker datamaskin og internett, blant annet på grunn av reaksjoner på elektromagnetisk stråling.

Den økte tilgangen til og bruken av internett fører til at innhold som de tradisjonelle mediene i større grad ville ha stanset, blir tilgjengelig via nettet. Arbeidet med å avklare redaktøransvaret for nettmedier må intensiveres. Politiets ressurser til nettovervåking må styrkes, og det må stilles krav til innehavere av nettsider om at det finnes en lett tilgjengelig «meldeknapp» for rapportering av lovbrudd på nett. Opplæring og holdningsdannelse for gode nettvaner og nettvett må prioriteres i skolen. Dette gjelder både i forhold til elever, lærere og foreldre. Mobiloperatører og internettleverandører må pålegges

1 å tilby gratis filter som sperrer tilgangen til pornografi for foreldre og andre som
2 ønsker det.

3

4 **Universell utforming**

5 Målet om et universelt utformet samfunn i 2025, setter store krav til
6 mediepolitikken. Lesehemmedes (dyslektikere), synshemmedes,
7 hørselshemmedes og fargeblindes behov må ivaretas.

8 Talegjenkjenningsteknologi må benyttes i større grad enn i dag. Alle
9 norskproduserte filmer som får statlig støtte skal være tilgjengelig i tekstet
10 versjon.

11

12 **KrF vil**

- 13 • utvikle pressestøtten for å sikre en rik avisflora, nasjonalt, regionalt og
14 lokalt.
- 15 • fortsette arbeidet for internasjonale regler mot porno, vold, rasisme og
16 misbruk av barn.
- 17 • intensivere arbeidet med regler for innholdsformidlingen på Internett
18 og redaktøransvar på nett.
- 19 • styrke rettighetene til personer som opplever mobbing og
20 stigmatisering på nettet, for eksempel gjennom sosiale medier.
- 21 • si nei til reklame rettet mot barn.
- 22 • forbedre reguleringsordningene for å motvirke misbruk av
23 markedsrett i mediebransjen.
- 24 • styrke politiets arbeid med nettovervåkning og mulighet til å følge opp
25 lovbrudd på nettet.
- 26 • opprettholde bruk av nynorsk i media.
- 27 • ikke åpne for politisk TV-reklame.

28

Religion, livssyn og trosfrihet

Et godt samfunn har rom for hele mennesker, med den religiøse identiteten og det livssynet hver enkelt har. Et slikt samfunn forsøker ikke å presse religionen ut av det offentlige rom, men strekker seg langt for ikke å legge begrensninger på menneskers mulighet til å utøve sin tro. Et slikt samfunn verdsetter troens betydning for enkeltmennesker og religionens betydning for samfunnet.

Kulturtradisjon og trosopplæring

Utviklingen i samfunnet påvirkes blant annet av enkeltmenneskers religion. Samtidig fører tilstedeværelse av religion til etisk refleksjon hos enkeltmennesker. I Norge har vi en tusenårig kristen kulturtradisjon. Kristne og humanistiske verdier har ligget til grunn for utformingen av at det samfunnet vi lever i, og denne historiske plattformen for vårt samfunn må videreføres og verdsettes. Samtidig har vi et mer mangfoldig samfunn i dag enn noen gang tidligere. For å gi plass til det mangfoldet er det en forutsetning at man ikke hindrer forskjeller å være synlige, men heller gir mennesker mulighet til å kjenne sine røtter og vite hvordan vår kultur er formet. På den måten kan vi stå støtt og trygt i møte med det ukjente og hverandre. Også for første- og andregenerasjons nordmenn er det nødvendig å få kompetanse på å forstå det samfunnet vi lever i. For å få til det må religionsundervisningen på skolen ha stor vekt på kristendommen som på en unik måte har formet vår historie og vårt samfunn, trossamfunnene må få tilstrekkelige midler til å drive med trosopplæring, og skolen må ta formålsparagrafen aktivt i bruk.

Trosfrihet og trossamfunnenes selvstendighet

Det enkelte menneskets egenverdi og ukrenkelighet er det grunnleggende premisset for religions- og livssynsfrihet. Reell trosfrihet forutsetter åpenhet for og gode rammebetingelser for trossamfunnene. Dette gjelder mulighet til å bygge sine gudshus, utøve sin tro, og bruke religiøse symboler slik det er naturlig for den enkelte. Tros- og livssynssamfunn skal ha rett til å organisere seg ut fra sine egne premisser, og rett til fritt å velge sine ledere. Minoriteter skal ikke ha mindre rom for sin tro og sitt livssyn enn majoriteten. Det innebærer at minoriteter noen ganger må ha mulighet til å kompensere for at de fleste ordninger er formet for å passe majoriteten. Dette gjelder for eksempel mulighet til å feire sine høytider og tilgang på religiøst akseptabel mat.

I livets siste fase eller ved plutselige kriser ønsker mange pasienter og pårørende å samtale med en religiøs leder eller mentor. Mange sykehjem og sykehus mangler rutiner for kontakt med slike representanter fra andre trossamfunn enn Den norske kirke. Det bør etableres et nettverk slik at institusjonene enkelt kan få kontakt med religiøse ledere når pasienten ber om det.

Retten til å utøve sin tro, omfatter også rett og mulighet til å bygge eller leie forsamlingslokaler. Støtteordningene til private kirkebygg og forsamlingslokaler må beholdes og styrkes, og suppleres med støtte til leie av lokaler. Trossamfunn må omfattes av en ordning med momsfratak for frivillige organisasjoner.

1 **KrF vil**

- 2 • sikre alle reell tros- og religionsfrihet.
- 3 • legge til rette for dialog mellom mennesker som tilhører forskjellige
- 4 religioner og livssyn gjennom økonomisk støtte til paraplyorganisasjoner
- 5 for trossamfunnene.
- 6 • sikre alle trossamfunn rett til å bestemme i lærespørsmål og ansettelse.
- 7 • sikre alle elever rett til å starte og drive elevstyrte livssynsbaserte
- 8 aktiviteter som for eksempel skolelag.
- 9 • at skolen skal gi elevene forståelse og respekt for sin egen og andres
- 10 religiøse bakgrunn.
- 11 • fullfinansiere trosopplæringsreformen og innføre terskelverdier som sikrer
- 12 mulighet til å nå målene i reformen også i distriktene.
- 13 • at RLE-undervisningens vektlegging av ulike religioner skal ta hensyn til
- 14 både de ulike religionenes utbredelse i den norske befolkningen som
- 15 helhet og lokalt i klassen, og at minst halvparten av undervisningen skal
- 16 være om kristendom.
- 17 • sikre Den norske kirke full råderett i tros- og ansettelsesspørsmål, og
- 18 gjennomføre endringene av forholdet mellom stat og kirke i tråd med
- 19 stat/kirkeforliket i Stortinget. Den norske kirke bør være et eget
- 20 rettssubjekt, og på sikt bør statskirkeordningen oppheves.
- 21 • utrede en ordning der samliv mellom to voksne mennesker reguleres i en
- 22 samlivslov og sikre trossamfunnenes rett til selv å definere ekteskapet og
- 23 hvem de ønsker å vie.
- 24 • ikke forby religiøse symboler, smykker eller plagg, og sikre retten til å
- 25 bruke disse på arbeidsplassen og på skolen. En slik rett skal ikke gjelde for
- 26 plagg som skjuler menneskets identitet. Det må imidlertid finnes egne
- 27 unntak for ordensmaktens uniformer.
- 28 • at alle trossamfunn skal ha rett til å bygge tilstrekkelig mange gudshus.
- 29 • opprettholde tilskuddsordningen til private kirkebygg og vurdere om
- 30 bevilgningene til ordningen er tilstrekkelige med tanke på økningen i
- 31 byggekostnader de senere årene.
- 32 • utvide ordningen med to dager fri i året på helligdager for religiøse
- 33 minoriteter til fire dager.
- 34 • tillate slakt og produksjon av kosher-kjøtt i Norge.
- 35 • at institusjoner som sykehjem, fengsler og sykehus så langt det er mulig
- 36 skal servere mat som er akseptabel for religiøse minoriteter.
- 37 • at det jødiske miljøet i Oslo og i Trondheim og andre trossamfunn som
- 38 opplever trusler skal få økonomisk støtte for sikringstiltak og vakthold i de
- 39 periodene det er nødvendig.

40

Urfolk og nasjonale minoriteter

Menneskets unike egenverdi må legges til grunn for storsamfunnets opptreden i forholdet til urfolk og nasjonale minoriteter. Diskriminering på alle plan må motvirkes, og kulturmangfoldet må fremheves for sin positive egenverdi. Løsninger må være basert på urfolk og nasjonale minoriteters egne forslag til tiltak for å utvikle språk, kultur og tradisjonsbærende næringer.

Vi har i Norge ett urfolk, samene, og fem nasjonale minoriteter. De nasjonale minoritetene er jødene, kvenene, rom, romani og skogfinnene. KrF vil sikre disse retten til eget språk, kultur og samfunnsliv, slik det er forankret i internasjonale konvensjoner.

Samepolitikk

KrF ønsker å bygge opp under mangfoldet i det samiske samfunnet. Det er bl.a. tre ulike samiske språk i Norge: Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Samepolitikken krever oppfølging på alle forvaltningsnivå. Den statlige politikken legger premissene for utvikling av samiske samfunn og samisk i storsamfunnet. Politikken på fylkes- og kommunalt plan avgjør mye hvordan de konkrete tiltakene når folk flest. I samiske kjerneområder forutsettes det full tospråklighet i offentlige institusjoner.

Urfolks egenart sikres ved at deres levemåte, kultur og verdier blir ført videre til nye generasjoner. For å kunne utforme en god politikk på dette området trengs det en forståelse av hvilke utfordringer som finnes. Samtidig er det også viktig å peke på positive trekk, som samisk filmmiljø, samiske artister har gjennomslag, samisk mat og reiseliv. Alt dette er med på å styrke identitet og selvfølelse. Skoleverket har imidlertid en utfordring med å gi barn undervisning i og på samisk, antallet har sunket mye de siste årene. Også samiske språk- og kultursentra sliter med å få økonomisk støtte i flere kommuner. Det trengs en bevisst satsing på å utdanne flere samiske lærere og førskolelærere. Tempoet i arbeidet med å utvikle og oppdatere læremateriell på samisk må settes opp. Skolen må bidra mer til å øke norske barns kjennskap til samisk kultur og språk.

Sametinget

Sametinget er et demokratisk valgt organ for den samiske befolkningen, og regjeringens fremste premissleverandør i samiske spørsmål. Samarbeidsformene og dialogen mellom Sametinget og regjeringen må fungere godt. Sametinget har i 20 år spilt en sentral rolle både i det samiske miljøet og overfor befolkningen generelt. Det er viktig at spørsmålet om Sametingets rolle evalueres for å sikre dynamiske prosesser og legitimitet for den samiske befolkningens selvbestemmelse i de spørsmålene Sametinget har som mandat. Et viktig spørsmål er tilpasning av antallet rein til beitegrunnlaget. Her synes ikke reindriftsloven å fungere effektivt nok. KrF vil vurdere å legge dette spørsmålet til Sametinget.

1 I årene som kommer ligger det an til arealkonflikter mellom reindriften og
2 gruveindustrien og kraftselskaper som gjennom letevirksomhet og utvinning av
3 mineraler og vindmølleparker legger beslag på store arealer. Mange utfordringer
4 ligger i skjæringspunktet mellom samiske næringsinteresser, generell
5 næringsutvikling, bruk av naturressurser og arealforvaltning i områder med
6 samisk bosetting.

7
8 Finnmarkseiendommens legitimitet i befolkningen må sikres gjennom at
9 allmennhetens rettigheter til bruk av utmarka sikres også i fremtiden. Sjøsamere
10 og kystfolk ellers må sikres rettigheter til fiske, og kystfiskerne må prioriteres
11 foran havfiskeflåten i de kystnære områdene.

12
13 Urfolksdimensjonen i prosessene i nordområdene krever samarbeid på flere plan;
14 både innad i det samiske samfunnet og utad i forhold til andre urfolk, med den
15 øvrige befolkning i nordområdene, nasjonalstat og næringsliv. KrF mener at
16 Sametinget må involvere hele det samiske samfunnet i prosessene rundt
17 nordområdene.

18
19 KrF er opptatt av at personer som tilhører de nasjonale minoriteter skal kunne
20 delta i samfunnslivet på lik linje med andre og samtidig ha anledning til å utvikle
21 sin egen identitet, sitt eget språk og sin egen kultur.

22 **Jødene**

23
24 Antisemittismen har økt i Norge. Det er uakseptabelt at jødiske barn opplever
25 trakassering, hets og mobbing i skolen. Det er helt nødvendig å styrke kampen
26 mot antisemittismen slik at jødene i Norge åpent kan leve som norske jøder. KrF
27 mener at skoleturer til konsentrasjonsleirer fra andre verdenskrig gir viktig
28 kunnskap om folkemord og utryddelse av befolkningsgrupper. Holocaustsenteret
29 og andre institusjoner som arbeider for å spre bevissthet om folkemord og
30 motvirke antisemittisme og rasisme, bør gis offentlig driftsstøtte. En egen
31 holocaustdag kan være et godt virkemiddel til å holde oppe bevissthet og
32 holdninger om dette.

33 **Rom og romani**

34
35 Romani og romfolk har helt opp i nyere tid fått svært dårlig behandling av det
36 norske storsamfunnet. Overgrep og feil som er begått, må rettes opp. Tater- og
37 sigøynerkulturen har tilført og tilfører et viktig mangfoldperspektiv til samfunnsliv
38 og kultur, og må verdsettes for dette og for sin egenart. Mange romfolk i Norge
39 sliter med analfabetisme og fattigdom. Det er viktig å styrke arbeidet for å bidra
40 til sosial fremgang for denne minoriteten.

41 **Skogfennene**

42
43 Skogfennene og kvenene er finskættede nasjonale minoriteter som har
44 århundrelang historie i deler av Norge. Deres språklige og kulturelle røtter skal
45 verdsettes, og storsamfunnet må stille midler til rådighet for dette.

46 **Kvenene**

47
48 Det er et ønske fra alle minoritetsspråk å få hevet språkstatusen fra nivå 2 til
49 nivå 3 (samme nivå som samiske språk). KrF ønsker å støtte en slik utvikling når
50 det kan dokumenteres at grunnlaget er til stede. Dette grunnlaget synes å være
51 til stede for kvensk språk i dag.

- 1 **KrF vil**
- 2 • sikre samisk kultur, språk, næringsutvikling og samfunnsliv.
- 3 • sikre samiske interesser i verneområder som berører samisk bosetting.
- 4 • styrke samenes internasjonale arbeid for utvikling og demokratisering.
- 5 • gi støtte til videreutvikling av felles nordisk ressurscenter for samisk språk.
- 6 • gi Sametinget rammer som gjør det mulig å utvikle en selvstendig politikk
- 7 på de ansvarsområder Stortinget har delegert myndighet til Sametinget.
- 8 • sikre åpne prosesser som involverer Sametinget på et tidlig stadium i
- 9 saker som berører den samiske befolkningen.
- 10 • at det, som en del av Kunnskapsløftet, blir utarbeidet nye læreplaner for
- 11 opplæring i og på samisk, og at samisk kultur får sin rettmessige plass i
- 12 kulturskolen.
- 13 • at samiske læremidler i grunnskolen skal være tilgjengelig på samme
- 14 tidspunkt og til samme pris som norske læremidler.
- 15 • ha samisk deltakelse i internasjonale prosesser for best mulig å møte nye
- 16 og skiftende utfordringer som angår samiske områder.
- 17 • gi statlig støtte til opprettelse av kommunale sjøsamiske språksentra.
- 18 • øke den statlige støtten til Kvensk institutt slik at de kan slutføre
- 19 normeringsarbeidet for et kvensk språk. Når dette er fullført, vil KrF heve
- 20 kvensk til språknivå 3.
- 21 • utarbeide handlingsplaner for heving av de øvrige minoritetsspråkene fra
- 22 språknivå 2 til språknivå 3.
- 23 • opprette et statlig fond som kan gi støtte til lavterskeltilbud for å styrke de
- 24 nasjonale minoritetenes språk og kultur, inkludert media og IKT.
- 25 • arbeide for å styrke vernet mot etnisk diskriminering.
- 26 • styrke kampen mot antisemittismen.
- 27 • følge opp skogfinnenes stilling som minoritetsgruppe. Kulturen må
- 28 dokumenteres og materiellet gjøres tilgjengelig.
- 29 • verdsette og stimulere romanifolkets og romfolkets historie og kultur i
- 30 Norge.
- 31 • at det skal stilles tilstrekkelige midler til rådighet for utvikling av kvenske
- 32 lærebøker.
- 33

Utenrikspolitikk

De kristendemokratiske verdiene og prinsippene forplikter KrF til et sterkt internasjonalt engasjement. Norsk utenrikspolitikk skal ivareta både utviklingslands interesser, interesser som kan anses som globale fellesgoder, og norske egeninteresser. Vårt menneskesyn forplikter oss til å føre en utenrikspolitikk som bidrar til å oppfylle alle menneskers rettigheter som de har krav på i kraft av sitt menneskeverd. Prinsippet om solidaritet basert på nestekjærlighetstanken gjør at vi vil ta et særlig ansvar for å bidra. Forvalteransvarets prinsipper om rettferdighet og generasjonsansvar gjør at vi er nødt til å bidra til å løse de felles globale utfordringene som hele verden står ovenfor, men forplikter oss også til å ivareta legitime egeninteresser knyttet til sikkerhet, handel og økonomisk utvikling.

KrF vil føre en samstemt utviklingspolitikk for å ivareta menneskerettighetene internasjonalt. Det er imidlertid viktig å være klare på når politikken vi fører har som hovedmål å ivareta våre egeninteresser og når den er en del av Norges ansvar for ivaretagelse av globale fellesinteresser, og ikke forsøke å fremstille det som disse er en del av norsk utviklingspolitikk. Vi deler derfor utenrikskapittelet opp etter (1) politikk for utvikling og menneskerettigheter, (2) politikk for å møte globale fellesutfordringer, og (3) politikk for å ivareta norske egeninteresser og sikkerhet.

Utvikling og menneskerettigheter

Menneskeverdet er grunnlaget for tanken om at alle mennesker har en rekke grunnleggende rettigheter i kraft av å være menneske. Verdenssamfunnet har gjennom en rekke internasjonale konvensjoner slått fast at alle mennesker har sivile, politiske, sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter. Av nestekjærlighet og solidaritet med våre medmennesker er vi forpliktet til å bidra til at disse rettighetene blir ivaretatt også utenfor våre egne grenser. Fattigdom er den viktigste trusselen mot menneskerettighetene. Alle mennesker har rett til en tilfredsstillende levestandard. Kampen mot fattigdom må imidlertid alltid føres sammen med kampen for demokrati og respekten for sivile og politiske rettigheter.

KrF mener at alle deler av Norges utenrikspolitikk og øvrige politikk må bidra samstemt til utvikling og oppfyllelsen av menneskerettighetene internasjonalt. Bistand kan gi effektive bidrag, men har liten betydning dersom vår politikk på andre områder virker i motsatt retning. KrF vil derfor jevnlig gå gjennom alle politikkområder med betydning for utvikling internasjonalt og sørge for at all norsk politikk medvirker til utvikling og ivaretagelse av menneskerettighetene. Der norske egeninteresser skulle stå i motstrid til dette målet, må disse interessene vike.

Norsk utviklingspolitikk må alltid være rettighetsbasert. Utgangspunktet må alltid være å bidra til at landene selv kan ivareta menneskerettighetene. Norge må selv gå foran som et godt eksempel ved selv å respektere og følge opp

1 konvensjonene vedtatt i FN. FNs barnekonvensjon er ratifisert av nesten alle
2 verdens land og er derfor et særlig nyttig instrument i en rettighetsbasert
3 tilnærming til utvikling. Den slår fast at alle barn har rett til mat, utdanning,
4 helsehjelp, beskyttelse og til å uttrykke sin mening. Ivaretagelsen av disse
5 rettighetene legger grunnlaget for at nye generasjoner selv kan forandre sine
6 samfunn, bryte ut av onde sirkler av fattigdom og skape gode sirkler av
7 utvikling. KrF ønsker derfor en helhetlig satsning på arbeid for å sikre barns
8 rettigheter.

9 10 **KrF vil**

- 11 • føre en rettighetsbasert utviklingspolitikk som har som mål at alle
12 mennesker får oppfylt alle grunnleggende menneskerettigheter.
- 13 • sørge for at en ekstern gjennomgang av alle norsk politikks konsekvenser
14 for ivaretagelse av menneskerettighetene internasjonalt årlig legges fram
15 for Stortinget.
- 16 • at alle forslag fra regjeringen til Stortinget der dette er relevant må
17 inneholde en vurdering av forslagenes mulige konsekvenser for
18 menneskerettigheter internasjonalt.
- 19 • ratifisere tilleggsprotokollen til Barnekonvensjonen som gir en
20 internasjonal klagerett ved brudd på disse rettighetene.
- 21 • legge fram en egen strategi for hvordan Norge systematisk kan arbeide for
22 å styrke barns rettigheter internasjonalt gjennom FN og i samarbeid med
23 enkeltland.

24 25 **Vårt ansvar for å bidra**

26 Myndighetene i et land har selv hovedansvaret for å ivareta innbyggernes
27 rettigheter. Eierskapet må være lokalt, og KrF vil advare mot å kaste seg på
28 stadig nye moteretninger av ideer utviklet i Vesten som hevder å ha funnet
29 løsningen på fattige lands problemer. For at alle menneskerettighetene skal
30 kunne ivaretas, er fattige land imidlertid avhengig av oppfyllelsen av tre
31 grunnleggende forutsetninger:

- 32 • Næringsutvikling og økonomisk vekst (større kake).
- 33 • Myndigheter som har evne og mulighet til å omfordele og levere tjenester
34 som ivaretar alle innbyggernes rettigheter (bedre fordeling av kaken).
- 35 • En befolkning som er i stand til å holde myndighetene ansvarlige (kontroll
36 med hvordan kaken fordeles).

37
38
39 KrF mener Norge og andre rike land har et ansvar for å skape gode rammevilkår
40 og aktivt bistå med å oppfylle disse tre forutsetningene for at fattige land kan
41 skape sin egen utvikling.

42 43 **Næringsutvikling i fattige land**

44 Økt handel er den viktigste måten å skape økonomisk utvikling i fattige land. Det
45 er derfor grunnleggende at de fattigste landene integreres bedre i
46 verdensøkonomien. Utviklingslands varer stenges i dag systematisk ute fra
47 markedene i rike land gjennom tollmurer, kvoter og subsidier. Samtidig nektes
48 utviklingsland å beskytte sine egne markeder, og de utsettes for dumping av
49 subsidierte varer fra rike land. KrF mener Norge må ta en lederrolle i arbeidet
50 med å få på plass en ny handelsavtale i Verdens Handelsorganisasjon (WTO)
51 som sikrer rettferdige handelsvilkår. KrF mener det vil være mulig å oppnå en
52 avtale som ivaretar u-lands interesser, samtidig som vi kan opprettholde et

1 bærekraftig landbruk i Norge. I påvente av en ny avtale i WTO bør Norge gå
2 foran gjennom å gi flere fattige land tollfritak. Alle lavinntektsland må få tollfritak
3 og alle "tak" for ordningen må fjernes. Import av landbruksvarer fra EU bør
4 erstattes med import fra fattige land. KrF vil øke bistanden til arbeid med å
5 muliggjøre eksport fra fattige til rike land (aid for trade).

6
7 Norske myndigheter må legge til rette for at flere norske selskaper skal investere
8 i fattige land. Norfund har allerede vist gode resultater av slike investeringer.
9 Statens Pensjonsfond – Utland (Oljefondet) har muligheten til både å sikre god
10 avkastning og å bidra til utvikling gjennom å investere i utviklingsland. Alle
11 investeringer må underlegges strenge etiske retningslinjer som sikrer at disse
12 ikke bidrar til brudd på menneskerettighetene eller miljødeleggelse. Staten må
13 bruke sin eiermakt for å sørge for at slike retningslinjer også gjelder for norske
14 selskaper der staten sitter med eierandeler. Norske myndigheter må sammen
15 med næringslivets organisasjoner utrede muligheten for å innføre standarder om
16 utbetaling av lønn det er mulig å leve av til arbeidere hos underleverandører i
17 Sør.

18
19 Store deler av verdens fattigste lever av landbruk. Bistand til mer effektiv
20 landbruksdrift kan bidra både til økonomisk vekst gjennom handel og til direkte å
21 ivareta retten til mat for både selvbergingsbønder og øvrig befolkning.
22 Matbehovet i verden øker og produksjonsøkningen må komme i Sør.
23 Klimaendringer forsterker behovet for å modernisere landbruket for å redusere
24 risikoen for matmangel og sult.

25
26 Bistand til bedre infrastruktur, ansvarlig naturforvaltning og fornybar energi er
27 viktige nøkler til bærekraftig økonomisk vekst. KrF er positive til «Energi+
28 initiativet», som søker å bidra til energitilgang for alle samtidig som CO₂-utslipp
29 reduseres. Å stimulere til at private midler bidrar til økte investeringer i denne
30 sektoren er positivt.

31 32 **KrF vil**

- 33 • arbeide for en avtale i WTO som gir utviklingsland tilgang til rike lands
34 markeder, samtidig som disse gis mulighet til å beskytte sine markeder
35 dersom de mener de har behov for det.
- 36 • gi alle lavinntektsland tollfritak uten unntak.
- 37 • sette av minst 20 milliarder av Statens Pensjonsfond Utland til
38 investeringer i fattige land. På sikt bør minst én prosent av fondet settes
39 av til dette (per 2012 utgjør dette ca 30 milliarder).
- 40 • innføre forpliktende etiske retningslinjer for alle norske investeringer i
41 aksjer og obligasjoner i utlandet.
- 42 • stille krav om at norske bedrifter offentliggjør sine leverandørlistene, slik at
43 forbrukerne kan holde dem ansvarlige for hvordan de følger opp sitt
44 samfunnsansvar.
- 45 • øke bistanden til utvikling av bærekraftig og konkurransedyktig
46 landbruksproduksjon samt klimatilpasning av landbruk i utviklingsland.

47 48 **Styrke myndighetenes evne til å ivareta menneskerettighetene**

49 Næringsutvikling og økonomisk vekst er viktig for å øke "størrelsen på kaka". For
50 at menneskerettighetene skal oppfylles må imidlertid også kaka fordeles på en
51 rettferdig måte.

1 Den første forutsetningen for at dette skal være mulig er at myndighetene er i
2 stand til å sikre seg skatteinntekter. Enorme summer flyttes i dag ut av
3 utviklingsland for å unngå beskatning. En viktig kilde til dette er at
4 multinasjonale selskaper oppgir lave inntekter i land med høye skatter og flytter
5 inntektene til skatteparadiser. KrF vil innføre krav om land-for-land-rapportering,
6 der selskaper oppgir informasjon om hvor mye de og deres datterselskaper
7 tjener og betaler i skatt i hvert enkelt land. Norge bør arbeide for tilsvarende
8 krav internasjonalt og ta initiativ til å få på plass en internasjonal konvensjon
9 mot bruken av skatteparadiser.

10
11 KrF vil styrke og videreutvikle "Skatt for utvikling"-programmet som hjelper
12 samarbeidsland med å bygge opp mer effektive skattesystemer, og "Olje for
13 utvikling"-programmet som gir teknisk hjelp til å utnytte og sikre eierskap til
14 inntektene fra oljeutvinning. KrF vil også innføre et "Fisk for utvikling"-program
15 som på tilsvarende måte kan bistå utviklingsland med å sikre bærekraftige
16 inntekter fra fiskeriforvaltningen.

17
18 Norsk bistand må ha som et hovedmål å bidra til at myndighetene i
19 utviklingsland kan bygge opp en effektiv administrasjon og gode tjenester som
20 ivaretar befolkningens menneskerettigheter. KrF mener det er særlig viktig å
21 støtte arbeidet med å bygge ut utdanningssystemer slik at alle barns rett til
22 utdanning kan ivaretas. Utdanning er grunnlaget for både økonomisk vekst, mer
23 kompetente myndigheter og mer velfungerende demokrati. Retten til utdanning
24 er derfor jobb nummer én.

25
26 Retten til helsetilbud legger på tilsvarende måte grunnlaget for videre utvikling.
27 KrF vil at norsk bistand skal bidra aktivt til å hjelpe lokale myndigheter med å
28 bygge velfungerende helsevesen. Vi vil legge særlig vekt på å bekjempe
29 småbarns- og mødretdelighet. KrF vil videreføre satsingen på
30 vaksineprogrammer og sikre at denne satsningen bidrar til å bygge helhetlige
31 helsesystemer. Satsning på helse må også inkludere vekt på forebyggende
32 arbeid med ernæring og sikring av retten til rent vann, samt utdanning av
33 helsearbeidere.

34
35 Mange frivillige organisasjoner har gode erfaringer fra arbeid med å styrke
36 myndighetenes evne til å ivareta grunnleggende tjenester gjennom en
37 kombinasjon av kapasitetsbygging og påvirkningsarbeid, og KrF vil øke støtten til
38 denne typen prosjekter. Norge må bruke merknader fra FN's komiteer for
39 overvåkning av menneskerettighetskonvensjonene aktivt i dialog med
40 samarbeidsland, og tilby teknisk hjelp for å bygge opp offentlig kapasitet og
41 lovverk for å følge opp disse.

42
43 KrF vil fortsette arbeidet med å ettergi illegitim gjeld og gjeld som det ikke er
44 mulig for u-land å betjene. Fattige debitorland må få mer innflytelse på
45 beslutningene som fattes i internasjonale finansinstitusjoner. Det må opprettes
46 bedre ordninger for konflikthåndtering knyttet til lånefinansiering og
47 retningslinjer for ansvarlig lånegiving og låneopptak. Internasjonale
48 finansinstitusjoner må ikke stille unødvendig strenge krav som hindrer
49 utviklingsland i å investere i viktige områder som helse og utdanning.

50
51 Globale klimaendringene, miljødeleggelse og økt befolkningstetthet har gjort
52 mange områder mer sårbare for naturkatastrofer. KrF mener Norge i større grad

1 må bidra til å styrke lokale myndigheters evne til å forebygge og håndtere
2 naturkatastrofer. Barn er særlig sårbare i slike situasjoner, men kan også bidra
3 effektivt i å spre kunnskap. Det er derfor særlig viktig at de læres opp i
4 katastrofehåndtering.

6 **KrF vil**

- 7 • prioritere bistand til å bygge opp lokale myndigheters utdannings- og
8 helsesystemer.
- 9 • at Norge skal gi mer teknisk bistand til utviklingsland for å bygge opp
10 deres evne til å drive inn skatt, bekjempe korrupsjon og bruke
11 skatteinntektene effektivt.
- 12 • at Norge skal ta arbeide for internasjonale reguleringer av
13 skatteparadisene og retningslinjer for mer rettferdig beskatning av
14 internasjonale selskaper.
- 15 • satse mer på å bygge opp lokal kapasitet til å forebygge og håndtere
16 naturkatastrofer.

18 **Sikre åpenhet og demokrati**

19 Demokratiet er den eneste styreform som sikrer alle menneskers sivile og
20 politiske rettigheter, og den styreform som over tid har levert best resultater i
21 arbeidet for å sikre de øvrige menneskerettighetene og bekjempe fattigdom. KrF
22 vil aldri godta at fremskritt i kampen mot fattigdom brukes som unnskyldning for
23 brudd på demokratiske rettigheter. Norge må alltid påtale brudd på
24 menneskerettighetene, og arbeid for å sikre åpenhet, ytrings-, organisasjons- og
25 pressefrihet må være en del av all vår utviklingspolitikk.

26
27 Bistand har til tider gjort at lokale myndigheter i større grad har blitt stilt til
28 ansvar overfor donorer enn overfor egne innbyggere. Bistanden bør i stedet
29 rettes inn på en slik måte at den bidrar til å bekjempe korrupsjon og styrke
30 demokratiet og innbyggernes muligheter til å holde sine ledere ansvarlige. KrF
31 mener Norge bør gi budsjetstøtte med betingelser knyttet til målbar framgang
32 fra år til år i åpenhet og demokratisk behandling av alle deler av mottakerlandets
33 offentlige budsjetter og regnskap. Ved å knytte betingelsene til tiltak som reell
34 parlamentsbehandling, bred publisering av statsbudsjettet og presse- og
35 ytringsfrihet, vil man styrke velgernes mulighet til selv å holde lederne
36 ansvarlige.

37
38 Et sterkt sivilsamfunn er en forutsetning for et levende demokrati. Målrettet
39 bistand til styrking av levedyktige frivillige organisasjoner i utviklingsland og
40 deres evne til å drive påvirkningsarbeid må derfor være en viktig del av en
41 helhetlig utviklingspolitikk. Det er også viktig å bidra til å styrke en uavhengig
42 presse. Dessverre ser vi at en del land de siste årene har snevret inn
43 handlingsrommet for både frivillige organisasjoner og presse. Det er viktig at
44 Norge konsekvent tar opp brudd på organisasjons-, ytrings- og pressefriheten
45 både direkte med landene det gjelder og i internasjonale fora.

47 **KrF vil**

- 48 • stille krav om framgang i arbeidet for åpenhet, presse-, ytrings- og
49 organisasjonsfrihet i alle land som mottar norsk bistand.
- 50 • samle ansvaret for Norges arbeid for menneskerettigheter internasjonalt
51 hos én Menneskerettighets- og utviklingsminister.

- 1 • øke bistanden til oppbygging av sterkere sivilsamfunn og fri presse i svake
2 demokratier.
3
4

5 **Bekjempelse av økende ulikhet og diskriminering**

6 Mange fattige land har opplevd sterk velstandsvekst, men har også ofte opplevd
7 økende forskjeller og at enkelte grupper faller utenom. KrF mener det er viktig at
8 norsk bistand bidrar til bedre fordeling og til å bekjempe diskriminering.
9

10 Diskriminering av kvinner og jenter utgjør noen av de mest alvorlige bruddene
11 på menneskerettigheter i store deler av verden. Hensynet til likestilling må derfor
12 ivaretas i all norsk utviklingspolitikk. Det er viktig at jenter sikres de samme
13 mulighetene som gutter fra ung alder. KrF vil prioritere arbeid for å gi jenter
14 tilgang på skolegang, og særlig øke innsatsen for å gi jenter ungdomsskole.
15 Norge må bidra til å bekjempe skadelige tradisjonelle praksiser som
16 kjønnslemlestelse og barneekteskap. Jenter og kvinners seksuelle og
17 reproduktive rettigheter må sikres gjennom tiltak for å sikre trygg graviditet og
18 fødsel, forebygging og behandling av seksuelt overførbare sykdommer, kunnskap
19 om familieplanlegging og tilgang på prevensjon.
20

21 Funksjonshemmede er i mange land de siste som får del i velstandsveksten. KrF
22 mener det må stilles krav om at alle bistandsprosjekter har en gjennomtenkt
23 plan for hvordan funksjonshemmede skal inkluderes.
24

25 Mennesket er et åndsvesen med åndelige behov og med en fri vilje. KrF mener
26 derfor det er spesielt viktig å bidra til å sikre alle menneskers rett til trosfrihet.
27 Store grupper blir diskriminert på grunn av sin tro, og konvertering er forbundet
28 med stor fare i svært mange land. Det må være et viktig mål for norsk
29 utenrikspolitikk å bekjempe alle begrensninger av trosfriheten.
30

31 Seksuelle minoriteter utsettes for grove menneskerettighetsbrudd i svært mange
32 land. Norge må ta opp behovet for å avkriminalisere homofil praksis og
33 bekjempe vold og diskriminering på grunn av seksuell orientering og
34 kjønnsidentitet.
35

36 **KrF vil**

- 37 • sikre at all norsk utviklingspolitikk bidrar til bedre fordeling og til å
38 bekjempe diskriminering.
39 • inkludere hensynet til likestilling i all norsk utviklingspolitikk og særlig
40 prioritere innsats for å sikre jenters rett til utdanning.
41 • ratifisere FNs konvensjon for funksjonshemmedes rettigheter og
42 innarbeide hensynet til funksjonshemmede i norsk bistand.
43 • løfte viktigheten av trosfrihet på den internasjonale dagsordenen og
44 systematisk ta opp brudd på trosfriheten i direkte kommunikasjon med
45 land der slike menneskerettighetsbrudd forekommer.
46

47 **Bistand som virkemiddel**

48 Bistand kan være et effektivt virkemiddel for å bidra til bekjempelse av fattigdom
49 og ivaretagelse av menneskerettighetene. Norge har som et rikt land et særlig
50 ansvar for å bidra etter evne. Målet om å gi én prosent av brutto nasjonalinntekt
51 i bistand har blitt utvannet gjennom blant annet å inkludere finansiering av
52 bekjempelse av klimaendringer i beregningen. KrF vil holde løftet vi ga under

1 klimaforhandlingene i Kyoto om at finansiering av klimatiltak skal komme i tillegg
2 til eksisterende løfter om bistand.

3
4 KrF vil satse mer på forskning på hvordan bistanden kan gjøres mest mulig
5 effektiv, blant annet gjennom bruk av tilfeldige utvalg (randomisering). Effekten
6 av bistanden må evalueres ut fra realistiske målsettinger for hvert enkelt
7 bistandsprosjekt. Norge må være mer offensive med å fase ut bistand som ikke
8 gir resultater. Samtidig må vi innse at utvikling er et langsiktig prosjekt.
9 Urealistiske krav til rapportering kan føre til høye administrative kostnader og
10 gjøre enkel dokumentasjon til et viktigere kriterium for prosjektvalg enn
11 hensynet til langsiktig utvikling.

12
13 Effektivitetshensyn tilsier at vi ikke kan gjøre alt, men spesialisering på
14 enkeltområder må ikke føre til at bistanden blir donordrevet. Norsk bistand må
15 være rettet mot mottakernes uttalte behov og svakheter avdekket av FNs
16 komiteer for overvåking av menneskerettighetskonvensjonene. Det er særlig
17 grunn til å være forsiktig i områder der Norge har næringsinteresser, som
18 innenfor olje og energi.

19
20 Norge bør begrense antallet land vi samarbeider med direkte, slik at disse
21 landene kan følges opp tettere. Vi må imidlertid også kunne støtte frivillige
22 organisasjoners arbeid der de har engasjement og kompetanse. Det er særlig
23 viktig å støtte innsats for å bygge opp sivilsamfunnet i land der manglende
24 demokrati gjør stat-til-stat-samarbeid uaktuelt.

25 26 **KrF vil**

- 27 • øke bistanden rettet mot oppfyllelsen av menneskerettigheter og
28 bekjempelse av fattigdom slik at denne utgjør mer enn 1 % av BNI, uten
29 at finansiering av bekjempelse av klimaendringer og finansiering av
30 flyktningtiltak i Norge regnes med.
- 31 • sikre de frivillige utviklingsorganisasjonene en fortsatt viktig rolle i
32 forvaltningen av norsk offentlig bistand.

33 34 35 **Globale fellesutfordringer**

36
37 **Vi lever i en verden der vi er stadig mer gjensidig avhengige av**
38 **hverandre, og der grensene mellom solidarisk politikk og politikk basert**
39 **på egeninteresse er mindre tydelige. Vi står ovenfor en rekke globale**
40 **fellesutfordringer, men også mange globale fellesgoder. KrFs mener**
41 **globale utfordringer må løses gjennom globale politiske**
42 **styringsinstrumenter. Et sentralt mål for norsk utenrikspolitikk er derfor**
43 **å styrke internasjonale organisasjoner, i første rekke FN.**

44
45 FN må moderniseres for å kunne spille den rollen organisasjonen bør ha.
46 Organisasjonsstrukturen må gjennomgås med sikte på forenkling og
47 effektivisering. Sammensetningen av Sikkerhetsrådet er fortsatt preget av den
48 internasjonale maktsituasjonen rett etter andre verdenskrig. Sammensetningen
49 må bli mer representativ, og bruken av vetoretten bør gradvis begrenses, men
50 uten at stormaktenes deltakelse og lojalitet undergraves. Mandatet til
51 sikkerhetsrådet må avspeile trusselbildet og menneskerettighetene bedre enn i

1 dag. Det kan gjøre FN mer relevant og operativt i møte med vår tids
2 sikkerhetsutfordringer. Det sivile samfunnet må integreres sterkere i FN, og i
3 andre globale institusjoner som IMF og Verdensbanken.

5 **KrF vil**

- 6 • bidra til å styrke globale løsninger og globalt samarbeid gjennom FN og
7 andre multilaterale organisasjoner.
- 8 • arbeide for et modernisert, sterkere og mer effektivt FN.

11 **Klima**

12 Globale klimaendringer er vår tids største globale fellesutfordring. Det er
13 internasjonal enighet om at verden må unngå en global oppvarming på mer enn
14 2 grader, men selv en slik begrenset oppvarming vil ha katastrofale
15 konsekvenser for store deler av kloden. For å klare målet må verdens rike land
16 kutte klimagassutslippene med mellom 25 og 40 prosent innen 2020, i tillegg til
17 at fattige land må redusere forventet utslippsvekst. Industrilandenes varslede
18 kutt på mindre enn 20 prosent er derfor langt fra tilstrekkelige.

19
20 For å løse klimaproblemene kreves det at noen viser lederskap. Norge har som et
21 rikt land en unik mulighet til å gå foran, og KrF mener vi må ta denne
22 lederrollen. Vi må være en pådriver internasjonalt for å sørge for at allerede
23 inngåtte forpliktelser holdes, og for at det blir enighet om nye avtaler som sørger
24 for tilstrekkelige utslippskutt. For å kunne ta denne rollen må imidlertid Norge
25 selv føre en langt mer ambisiøs politikk enn vi gjør i dag. Nasjonale tiltak for å
26 sørge for dette er beskrevet i kapitlet «Klima, miljø og energi».

27
28 Det tverrpolitiske klimaforliket i Stortinget satte et mål om karbonnøytralitet
29 senest i 2030. For å klare dette målet må vi i tillegg til å redusere egne utslipp,
30 også kompensere for resterende utslipp ved klimatiltak i andre land. Regjeringen
31 finansierer i dag slike tiltak over bistandsbudsjettet. Kampen mot klimaendringer
32 er nært knyttet til kampen mot fattigdom, fordi klimaendringene først og fremst
33 vil ramme de fattigste. Å finansiere klimatiltak over bistandsbudsjettet er
34 imidlertid et brudd på forutsetningene fra Kyoto-avtalen som sa at finansieringen
35 av disse skulle komme i tillegg til eksisterende løfter om bistand. KrF vil
36 videreføre tiltakene, men vi vil ikke sende regningen til fattige land gjennom å la
37 disse midlene fortrenge lovet bistand til fattigdomsbekjempelse.

38
39 Utstrakt handel med klimakvoter mellom industriland som har påtatt seg
40 utslippsforpliktelser og utviklingsland som ikke har det, undergraver legitimiteten
41 og effektiviteten i kvotesystemet. Handel med såkalte kvoter under den grønne
42 utviklingsmekanismen bør være et supplement til innenlands klimatiltak i
43 industrilandene, ikke en erstatning.

44
45 For å redusere utslippene tilstrekkelig for å stanse klimaendringene er vi
46 avhengige av ny teknologi. De nye løsningene vil imidlertid ikke komme av seg
47 selv. KrF vil at Norge skal jobbe internasjonalt for å få på plass avtaler som
48 forplikter rike land til å stille strenge krav til forurensende industri,
49 energiprodusenter og bilindustrien for å gjøre ny miljøteknologi lønnsom.

1 **KrF vil**

- 2 • kutte utslippene av klimagasser med 30 % i forhold til 1990-nivå, og 2/3
- 3 av kuttene tas innenlands, og samtidig påta oss å finansiere
- 4 utslippsreducerende tiltak i utviklingsland.
- 5 • videreføre finansieringen av bevaring av regnskog og andre tiltak i
- 6 utviklingsland for å hindre globale klimaendringer. Tiltakene må
- 7 underlegges samme kriterier som bistandsmidler, men skal ikke regnes
- 8 som del av målet om å gi 1 % av BNI i bistand.
- 9 • være en pådriver for internasjonale avtaler som setter en realistisk
- 10 tidsfrist for når alle nye biler skal være basert på nullutslippsteknologi.
- 11 • arbeide for en internasjonal skatt på fossilt brensel og avvikling av
- 12 subsidier til fossilt brensel i land der dette fortsatt gis.
- 13 • støtte etableringen av et rammeverk under FNs klimapanel som gjør det
- 14 mulig for utviklingslandene å ta i bruk ny klimavennlig teknologi.
- 15 • investere i forskning, utvikling og kommersialisering av fornybare
- 16 energiløsninger som er tilpasset konteksten i utviklingslandene.
- 17 • Videreføre og videreutvikle «Energi+ initiativet» og "Ren Energi"-
- 18 programmet og sikre at disse balanserer målsetningene om reduserte
- 19 utslipp og energitilgang for fattige.
- 20

21 **Fred og forsoning**

22 Krig og voldelige konflikter er en trussel mot oppfyllelsen av samtlige

23 menneskerettigheter overalt på kloden. Arbeid for fred og forsoning er derfor en

24 grunnleggende fellesutfordring for alle verdens land. I en globalisert verden vil

25 krig og konflikter kunne ha store konsekvenser for oss, selv om de skjer langt

26 borte. Konflikter kan spre seg til nye områder og skape store flyktningsstrømmer.

27 Stater og områder uten myndigheter til å ivareta lov og orden gir muligheter for

28 utvikling av terrorisme og organisert kriminalitet.

29

30 Norge må gjøre det vi kan for å forebygge krig og bidra til å skape fred og

31 forsoning i land i konflikt. Vi må fortsette å bygge opp kapasitet for å tilby oss å

32 ta rollen som fredsmekler eller tilrettelegger for fredsforhandlinger. Norske

33 militære styrker bør jevnlig kunne bidra til FNs fredsbevarende styrker. Vi bør

34 også kunne finansiere bidrag fra andre land og sørge for at disse kvalitetssikres.

35 FNs evne til å forebygge konflikter og til å spille en hovedrolle i fredsprosesser

36 må økes. Norge bør støtte frivillige organisasjoners arbeid med å skape forsoning

37 og forståelse mellom grupper i konflikt, med særlig vekt på å inkludere barn og

38 unge, og gi støtte til re-integrering i samfunnet av tidligere geriljasoldater og

39 barnesoldater.

40

41 Våpeneksport holder liv i kriger og voldelige konflikter. KrF vil innføre krav om

42 sluttbrukerklæring fra alle land Norge selger våpen til for å forhindre at disse

43 selges videre til land som er i krig eller står bak alvorlige brudd på

44 menneskerettighetene. Kravene må også gjelde ved salg til NATO-land. Strenge

45 etiske retningslinjer må gjelde for alle norskeide våpenprodusenter.

46

47 Spredning av atomvåpen er en alvorlig trussel mot internasjonal fred og

48 sikkerhet. KrF mener Norge må spille en aktiv rolle som pådriver i det

49 internasjonale arbeidet mot spredning av atomvåpen og arbeide langsiktig for et

50 forbud mot slike våpen.

51

1 Konflikten i Midtøsten mellom israelere og palestinere er en av de store
2 utfordringene i det globale arbeidet for en fredelig verden. Respekt for
3 menneskerettighetene må være grunnlaget for løsningen av også denne
4 konflikten. Alle mennesker i Midtøsten har samme grunnleggende verdi og
5 rettigheter, uavhengig av etnisitet og tro. KrF vil arbeide for at Israel sikres sin
6 rett til å leve i fred innenfor trygge og internasjonalt anerkjente grenser og for at
7 palestinere skal få oppfylt sin rett til selvstyre på eget territorium. Det
8 internasjonale samfunnets bidrag til å løse konflikten må bygge på en helhetlig
9 forståelse av situasjonen. Terrorisme må bekjempes og kan aldri anerkjennes
10 som virkemiddel. Støtte til terror fra utenforstående krefter må motvirkes.
11 Forslag om handelsboikott og lignende bidrar ikke til å skape grobunn for fred.
12 Norge må være en pådriver både praktisk og økonomisk for at konflikten mellom
13 Israel og palestinere løses ved dialog og ved at begge parter er villige til å
14 inngå kompromisser. Nabolandene må ta sin del av ansvaret for å løse
15 konflikten, blant annet ved å integrere de palestinske flyktingene på en bedre
16 måte. De arabiske landene må stanse diskrimineringen og undertrykkelsen av
17 ikke-muslimer generelt og konvertitter spesielt og sikre like rettigheter for
18 annerledes troende som bor i disse landene. Det er naturlig at norske
19 ambassader ligger i de ulike lands hovedsteder. Det er et mål at dette også skal
20 gjelde for Israel. Tidspunkt for dette må velges slik at det ikke forstyrrer
21 fredsprosessen.

22

23 **KrF vil**

- 24 • arbeide for å styrke Norges kapasitet til å bidra som tilrettelegger for
- 25 freds- og forsoningsprosesser der partene ønsker norsk medvirkning.
- 26 • at Norge styrker forsknings- og utviklingssamarbeid, handel,
- 27 kulturutveksling og turisme med Israel og de palestinske områdene.
- 28 • at Norge skal være en pådriver for kvalitetssikring av FNs fredsbevarende
- 29 styrker som inkluderer krav til etikkopplæring og nulltoleranse for kjøp av
- 30 sex.
- 31 • innføre sporingsmekanismer på våpen og ammunisjon produsert i Norge
- 32 og arbeide for felles standarder som sikrer slik merking internasjonalt.
- 33 • arbeide for en egen FN-resolusjon om barn og unge og fred og sikkerhet.

34

35 **Økonomisk stabilitet**

36 Finanskrisen og den påfølgende gjeldskrisen har igjen vist hvor avhengige vi er
37 av hverandre i en global økonomi. Norge nyter godt av en åpen verden og en
38 relativt fri handel. Globaliseringen av økonomien har også en stor del av æren for
39 at millioner av mennesker har blitt løftet ut av fattigdom de siste to tiårene. Alle
40 vil tape dersom økonomiske kriser møtes med proteksjonisme. Det er viktig at
41 en ny handelsavtale i WTO sikrer større åpenhet samtidig som fattige
42 utviklingsland gis større fleksibilitet til å beskytte egne markeder dersom de
43 mener de har behov for det.

44

45 Det internasjonale pengefondet (IMF) må styrkes slik at det kan gripe raskere
46 inn med større midler for å hindre at finanskriser spres. Samtidig er det viktig at
47 institusjonen demokratiseres og gir fremvoksende økonomier og u-land en
48 sterkere stemme i styringen. Finansinstitusjonene må ikke stille unødvendig
49 strenge krav som hindrer offentlige investeringer i viktige offentlige tjenester
50 som helse og utdanning.

51

1 Mangel på åpenhet og innsyn skaper større risiko for ustabilitet i
2 finansmarkedene. KrF vil arbeide for internasjonale reguleringer som skaper
3 mest mulig åpenhet i alle deler av finansverdenen og den internasjonale
4 økonomien. Norge bør fremme en verdensøkonomi mindre preget av spekulasjon
5 og mer basert på realøkonomien og økologisk bærekraft.

6
7 Nye finansieringsordninger kan både fremme økonomisk stabilitet og bidra til å
8 finansiere bekjempelsen av fattigdom og klimaendringer. KrF mener Norge må
9 lede an arbeidet internasjonalt for å få på plass slike globale
10 finansieringsordninger.

11 12 **KrF vil**

- 13 • samarbeide med andre land om å innføre en skatt på finansielle tjenester i
14 tråd med anbefalingene fra Det internasjonale pengefondet (IMF).
- 15 • arbeide for en internasjonal konvensjon om utveksling av
16 nøkkelinformasjon nødvendig for effektiv skattlegging av flernasjonale
17 selskaper.

18 19 **Norske egeninteresser**

20
21 **Norsk utenrikspolitikk skal også ivareta norske egeninteresser og norsk**
22 **sikkerhet. KrF slutter opp om det som har vært hovedlinjene i norsk**
23 **utenrikspolitikk. KrF vil føre en sikkerhetspolitikk som ivaretar norsk**
24 **suverenitet og kontroll over eget territorium. Vi ønsker en sterk**
25 **oppslutning om FN og folkeretten. KrF vil fortsette å samarbeide med**
26 **likesinnede land og allierte om sikkerhet og økonomisk utvikling**
27 **gjennom NATO og EØS, og vi vil arbeide for å styrke det nordiske**
28 **samarbeidet.**

29 30 **Norsk sikkerhet**

31 Norges posisjon som et lite land med en sterk nabo gjør at vi i
32 sikkerhetspolitikken er avhengige av å ha et godt forhold til sterkere allierte.
33 NATO er hjørnesteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Norge må
34 fremdeles opptre som en pålitelig aktør innenfor NATO-samarbeidet. Vi må
35 bevare et godt forhold til USA. Vi må sørge for at USA opprettholder interessen
36 for norsk sikkerhet, men også være villige til å si klart ifra dersom vi er uenige i
37 deres politikk. Vi må samarbeide nært med EU og europeiske allierte, og sørge
38 for at Norges interesser blir ivaretatt i utviklingen av EUs sikkerhetspolitikk.
39 Norge må også videreutvikle det nordiske forsvarspolitiske samarbeidet med
40 Sverige og Finland.

41
42 Russlands rolle er i endring, og landets utvikling er av stor betydning for både
43 Norge og de andre nabostatene i Norden. KrF mener Norge må arbeide for å ha
44 et tett og godt samarbeid med Russland. Vi må imidlertid også være en kritisk
45 venn, som ikke er redd for å ta opp kritikkverdige forhold, blant annet når det
46 gjelder menneskerettighetssituasjonen i landet.

47
48 Norge har de siste årene deltatt aktivt i militære operasjoner i Afghanistan under
49 Nato-kommando. Kampen mot Taliban har vært en stor utfordring og mye burde
50 ha vært gjort annerledes. KrF mener Norge må bidra til at uttrekningen av
51 styrker fra Afghanistan skjer på en ansvarlig måte som bidrar til et mest mulig

1 stabilt styre og størst mulig respekt for menneskerettighetene i Afghanistan etter
2 at utenlandske styrker har forlatt landet.

3
4 KrF mener Norge bør kunne delta i internasjonale operasjoner som er forankret i
5 FN-pakten. Militære intervensjoner må imidlertid være siste utvei, og må være
6 planlagt på en måte som sikrer at kontrollen hurtigst mulig overlates til lokale
7 myndigheter slik at styrkene kan trekkes ut etter kort tid. Intervensjoner bør ha
8 et klart mandat fra FNs sikkerhetsråd. Unntak fra dette kravet er kun aktuelt
9 dersom det er snakk om å stanse et folkemord.

10 11 **KrF vil**

- 12 • at Norge skal ha et forsvar som er i stand til å sikre norsk suverenitet.
- 13 • sikre NATO fortsatt relevans og bevare et godt forhold til våre allierte i
14 USA og EU.
- 15 • at Norge fortsatt skal kunne bidra til internasjonale militære operasjoner
16 som har forankring i folkeretten.

17 18 **Nordområdene**

19 Norge har store interesser i nordområdene og Arktis, og utviklingen der gir både
20 utfordringer og muligheter. Delelinjeavtalen med Russland var et gjennombrudd
21 når det gjelder å fastlegge grenser og suverenitetsområder og innebar at det
22 viktigste utestående spørsmålet mellom Norge og Russland gjennom flere tiår er
23 løst. Det er viktig at også øvrige spørsmål rundt norsk suverenitet på Svalbard
24 får en avklaring. Uavklarte forhold i nord stiller fortsatt Norge overfor betydelige
25 utfordringer knyttet til tilstedeværelse, overvåking og suverenitetshevdelse. Det
26 er viktig for Norge at Nordområdene fortsetter å være et område preget av
27 lavspenning og internasjonalt samarbeid. For mer om KrFs syn på dette, se
28 kapittelet «Nordområdepolitikk».

29 30 **KrF vil**

- 31 • sikre norsk suverenitetshevdelse og god ressurs- og miljøforvaltning i
32 nordområdene og Arktis i tråd med havretten.

33 34 **Norges forhold til EU**

35 EØS-avtalen utgjør hovedfundamentet for Norges forhold til EU. Gjennom EØS-
36 avtalen sikres Norge adgang til det indre marked uten å miste nasjonal
37 handlefrihet på en del områder som ville omfattes av medlemskap i EU. EØS-
38 avtalen gir oss også tilgang på samarbeid innenfor utdanning og forskning.
39 Gjennom EØS-bidraget gir Norge solidariske bidrag til fattige EU-land. EØS-
40 tilknytningen gjør at Norge i motsetning til EU-medlemmer ikke er underlagt EUs
41 tollunion og felles landbruks- og fiskeripolitikk, noe som er viktig for
42 distriktpolitikken og forvaltningen av jordbruks- og fiskeriressursene. Ved å stå
43 utenfor EU beholder Norge også større utenrikspolitisk handlefrihet. I tillegg til
44 EØS-avtalen har Norge samarbeidsordninger med EU på andre områder av felles
45 interesse - som justispolitikk, utenriks- og sikkerhetspolitikk.

46
47 EØS-avtalen innebærer imidlertid også demokratiske utfordringer ved at det tas
48 beslutninger i EU som Norge i liten grad har mulighet til å delta i. KrF mener
49 Norge må utnytte de mulighetene vi har til å delta mer aktivt. Vi må utnytte det
50 handlingsrommet vi har og våge å bruke vår uavhengige stemme.
51 Reservasjonsretten i EØS må kunne benyttes aktivt i særlige viktige spørsmål.

1 KrF mener at de nåværende tilknytningsformer til EU fremdeles tjener landet
2 vårt best. Det vil imidlertid være viktig for Norge å følge aktivt opp nye
3 samarbeidsinitiativ i EU i tråd med norske interesser og prioriteringer. Dersom
4 stortingsflertallet skulle gå inn for å søke om norsk EU-medlemskap, mener KrF
5 at det må holdes en folkeavstemning når forhandlingene er avsluttet og
6 resultatet er kjent. KrF vil respektere folkeflertallets avgjørelse.

8 **KrF vil**

- 9 • utnytte vårt handlingsrom i EØS-avtalen effektivt og styrke samarbeidet
10 med EU også utover forhold som inkluderes i EØS-avtalen.
- 11 • at Norge ikke skal søke om medlemskap i EU, men beholde dagens
12 tilknytningsformer.
- 13 • respektere flertallet i en eventuell ny folkeavstemning om norsk EU-
14 medlemskap.

16 **Norden og nærområdene**

17 Det politiske, kulturelle og økonomiske fellesskapet mellom de nordiske landene
18 må føres videre, fornyes og styrkes. Nærområdet og forholdet til de baltiske
19 statene har de siste årene i sterkere grad blitt trukket inn i drøftingene i Nordisk
20 Råd, som dermed har blitt et viktig koordineringsforum for nordområdene i
21 Europa. Det er i de nordiske landenes interesse å komme fram til felles
22 standpunkter i spørsmål om nordområdene og Østersjøen.

23
24 Siden Norge ikke er medlem av EU, har vi sterk interesse av å styrke Nordisk
25 Råd og arbeide for at institusjonens status heves. Viktige saker for samarbeidet i
26 Norden er spørsmål som miljø, energi, kontroll med smittsomme sykdommer,
27 internasjonal organisert kriminalitet og handel med mennesker. Nordisk Råd har
28 også en viktig rolle i å styrke det kulturelle samarbeidet og språkslektskapet i
29 Norden.

31 **KrF vil**

- 32 • styrke Nordisk Råd som et koordineringsforum og institusjonens evne til å
33 opptre som utenrikspolitisk aktør.
- 34 • gjennom Nordisk Råd økte støtten til felles nordiske film- og TV-
35 produksjoner og øke muligheten til å se hverandres TV-kanaler.
- 36 • styrke det nordiske samarbeidet om utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Forsvarspolitik

Forsvarets formål er å forebygge krig og konflikter, hevde landets suverenitet og bidra til å fremme en fredelig utvikling i verden med respekt for menneskerettighetene.

Forsvaret har en rekke oppgaver i fred, krise og krig, blant annet suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse samt fredsstøttende og stabiliserende operasjoner. Forsvaret har også en viktig rolle med å bistå politiet ved kriser og katastrofer internt i eget land. Denne samhandlingen kan videreutvikles og forbedres.

Dimensjonering og forsvarsvilje

Forsvaret har gått fra et mobiliseringsforsvar til et innsatsforsvar med vekt på kvalitet og fleksibilitet. Det er fortsatt store utfordringer som krever omstilling. Det må sikres samsvar mellom operative og støttende elementer og mellom politisk vedtatt struktur og vedtatte budsjetter. Et moderne forsvar krever høyt spesialisert kompetanse og avansert materiell. Forsvaret er avhengig av omfattende rekruttering både til nasjonal og internasjonal tjeneste.

Verneplikten

Verneplikten er et bærende element i denne rekrutteringen. Kjernen i verneplikten er at alle tjenestedyktige norske mannlige statsborgere skal stå til disposisjon for nasjonen fra de er 18 til de er 44 år. Verneplikten er sentral for Forsvarets forankring og legitimitet i det norske samfunn og sikrer rekruttering av personer som er skikket til militærtjeneste.

Utviklingen av militærtjenesten er i kontinuerlig endring parallelt med teknologisk utvikling av materiellet. Vi må være åpne for å diskutere fortløpende om organiseringen samsvarer med teknologiutviklingen og morgendagens behov.

KrF går mot allmenn verneplikt for kvinner. KrF støtter imidlertid at sesjonen er gjort obligatorisk for kvinner for å sikre at jenter som ønsker å gjøre militærtjeneste, får relevant informasjon om dette.

Grunnleggende militær trening bør være et minstekrav for alle soldater, slik at de får en utdanning som tilfredsstillende operative krav og utdanningsmål. Forsvaret har for tida behov for færre soldater enn dem som til enhver tid godkjennes som tjenestedyktige på sesjon. Det er derfor enda viktigere at de som faktisk avtjener verneplikten får gode rammebetingelser både i form av utdanning og økonomisk kompensasjon. Det å bli innkalt til militærtjeneste er en tillitserklæring, god skolering og et viktig samfunnsoppdrag.

Internasjonale operasjoner

Norge bør fortsatt ha evne til å delta i internasjonale militære operasjoner. Internasjonale operasjoner kjennetegnes av stor kompleksitet. Skal militærmakt skape rom for varige politiske løsninger og utvikling, krever dette et samspill av tiltak for å bedre sikkerheten, utvikle styresettet og fremme økonomisk utvikling. Erfaring fra internasjonale operasjoner har gitt en stadig klarere erkjennelse av at koordinering av sivile og militære bidrag er svært viktig for å lykkes. Målet må

1 være å finne hensiktsmessige konsepter og rutiner for slik koordinering. Hvor
2 godt militære og sivile og humanitære aktører evner å samvirke og samarbeide i
3 felt har stor innvirkning på om oppdraget lykkes. Se også avsnitt om
4 sikkerhetspolitikk («Norsk sikkerhet») under kapittelet «Utenrikspolitikk».

5
6 For Norge skal alltid freds- og diplomatisporet være det virkemidlet man primært
7 benytter seg av i forhold til andre stater og folk. I situasjoner der militærmakt for
8 å bringe situasjonen under kontroll og forhindre folkemord eller andre ekstreme
9 overgrep mot sivilbefolkningen, må imidlertid Norge være villig til å ta sin del av
10 et internasjonalt ansvar. Slike operasjoner skal være forankret i folkeretten.

11
12 De soldatene Norge sender ut i internasjonale oppdrag skal være godt trent og
13 rustet for oppgaven både kunnskapsmessig og menneskelig. Etikk og
14 samfunnsforståelse må være en viktig del av deres militære utdanning.

15
16 Det er et politisk ansvar å stille opp for de soldatene vi som samfunn sender ut i
17 slike vanskelige og tyngende oppdrag. Det gjelder både i form av god og riktig
18 utrustning, menneskelig, psykososial og militærfaglig oppfølging av økonomiske
19 rammebetingelser. Soldatenes familier må ivaretas med gode ordninger og gode
20 informasjonsrutiner.

21 **Veteraner**

22 Soldater med tjeneste i krigsområder har vært utsatt for betydelig psykisk press
23 over lengre tid. De har gjort en betydelig innsats for Norge og internasjonal fred
24 og sikkerhet. Det må vises respekt og anerkjennelse for deres innsats for
25 fellesskapet. Soldater som tjenestegjør i utenlandsoperasjoner, må sikres god
26 oppfølging for å forebygge og begrense senskader. Forsvaret bør ha et medisinsk
27 oppfølgingsansvar de fem første årene etter avsluttet tjeneste i Forsvaret og
28 senere ved behov.

29 **KrF vil**

- 30
- 31
- 32 • at Forsvaret innrettes mot oppgavene nasjonal krisehåndtering, kollektivt
- 33 forsvar og internasjonale operasjoner.
- 34 • at Norges bidrag til internasjonale militære operasjoner skal ha forankring
- 35 i folkeretten, helst gjennom mandat fra FNs sikkerhetsråd.
- 36 • at Forsvaret skal få en betydelig styrket kapasitet til overvåking og
- 37 etterretning i tråd med de nye truslene vi står overfor relatert sikring av
- 38 våre interesser i nordområdene.
- 39 • at allmenn verneplikt opprettholdes, og at de vernepliktige som innkalles
- 40 til tjeneste får god oppfølging.
- 41 • fortsatt samarbeide nært med allierte i NATO og EU og videreutvikle det
- 42 militærfaglig og forsvarspolitiske samarbeidet med Sverige og Finland.
- 43 • ha tilstedeværelse av alle forsvarsgrener og Heimevernet gjennom baser
- 44 både i Sør-Norge og Nord-Norge.
- 45 • at Norge skal ha et forsvar som til enhver tid er sterkt nok til å sikre norsk
- 46 suverenitet og territorial integritet i samarbeid med NATO.
- 47 • sikre at miljørestriksjoner i Forsvarets skytefelt etterleves.
- 48 • sikre god oppfølging for veteraner og sikre økonomisk trygghet og
- 49 velferdstjenester tilpasset den enkelte veterans behov.
- 50
- 51

Samfunnssikkerhet og beredskap

Det overordnede målet for norsk sikkerhetspolitikk er å sikre samfunnet mot anslag og angrep fra statlige og ikke-statlige aktører. Den tradisjonelle forståelsen av samfunnssikkerhet krever et velfungerende totalforsvar. Totalforsvar omfatter utnyttelse av militære og sivile ressurser for å opprettholde et organisert og funksjonsdyktig samfunn, beskytte befolkningen og samfunnets verdier.

Samfunnssikkerhet og beredskap vil i dag også omfatte sikkerhetsarbeidet innenfor mange andre områder, slik som transport, petroleumsvirksomhet, IT- og kommunikasjonsteknologi, matvaresikkerhet og informasjonsberedskap.

Samfunnet må ruste seg mot nye utfordringer for samfunnssikkerheten som følger av den teknologiske utviklingen. Det må stilles krav til leverandører om robuste løsninger, og samfunnet må sørge for back-up-løsninger for den teknologiske infrastrukturen.

Ansvars-, likhets- og nærhetsprinsippet er retningsgivende for arbeidet med beredskap og krisehåndtering. Den som har et ansvar i en normal situasjon, har også ansvaret i tilfelle ekstraordinære hendelser. Den organisasjonen man opererer med til daglig, skal være mest mulig lik den man har under kriser. Kriser skal håndteres på lavest mulig nivå. Befolkningen må få informasjon og opplæring i sårbarhet og samfunnssikkerhet.

Samfunnssikkerhetsbegrepet brukes bredt og dekker sikkerhet mot hele spekteret av utfordringer, fra begrensede hendelser, via større krisesituasjoner med omfattende fare for liv, helse, miljø og materielle verdier, til sikkerhetsutfordringer som truer nasjonens selvstendighet eller eksistens. Det må gjennomføres gode risiko- og sårbarhetsanalyser som så legges til grunn for beredskapsplanlegging og forebyggende tiltak. KrF ser behovet for et nytt sårbarhetsutvalg som både har fokus på helhetlig samfunnssikkerhet, men spesielt på kommunikasjon, telefonberedskap og drikkevann.

Samfunnssikkerhet må vektlegges i all samfunnsplanlegging. Klimaendringene fører til mer ekstremvær og trolig til mer ras og flomskader. Dette må legges til grunn i alle planprosesser. Beredskapen knyttet til slike hendelser må styrkes.

KrF vil

- at informasjonsutveksling, koordinering og rolleforståelse innenfor totalforsvarskonseptet videreutvikles.
- videreutvikle samarbeid og samvirke for å sikre helhetlig og samordnet krisehåndtering på sentralt, regionalt og lokalt nivå.
- at det fortsatt legges til rette for deltakelse fra NGO-er og sivile bistandsmiljø under relevante øvelser i Forsvaret og sivile kriseøvelser.
- styrke Sivilforsvarets rolle som statlig forsterkningsressurs og sikre rammer for innkjøp av nødvendig materiell og verneutstyr for mannskapene.

- 1 • styrke Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskaps (DSB) arbeid
2 med tilsyn, erfaringsutveksling og koordinering.
- 3 • ha internasjonalt samarbeid om samfunnssikkerhet og krisehåndtering
4 innenfor rammen av NATO, EU og FN.
- 5 • opprettholde tilfredsstillende nasjonal matvareproduksjon ut fra et
6 sikkerhetsperspektiv.
- 7 • samle den sivile delen av statens arbeid for sikkerhet mot ulykker,
8 naturkatastrofer, kriminalitet og ikke-militære angrep i et eget
9 departement.
- 10 • etablere et kompetansesenter for informasjonssikring, og styrke
11 tilsynet med samfunnets sikkerhet innen IKT (informasjons- og
12 kommunikasjonsteknologi).
- 13 • skape bedre samordning av tilsyn for sikkerhet i luftfart, skipsfart og
14 transport på land.
- 15 • styrke sikkerheten innen petroleumsvirksomheten.
- 16 • etablere et koordineringsorgan for å styrke samordningen og øke
17 effektiviteten i EOS-tjenestene (etterretnings-, overvåkings- og
18 sikkerhetstjenestene).
- 19 • lovfeste arbeidet med kriseberedskap i kommunene.
- 20 • nedsette et nytt sårbarhetsutvalg.

21

Nordområdepolitikk – nord i fokus

Nordområdene er svært viktige i et ressurs- og miljøperspektiv. Ny aktivitet i nordområdene må basere seg på forskning, kunnskap og prinsippet om bærekraftig utvikling. Med disse forutsetningene ser KrF store muligheter for ny aktivitet og næringsutvikling i nord.

Nordområdene er i fokus både på grunn av sine naturressurser og sin strategiske beliggenhet. Området er ikke presist definert, men omfatter i hovedsak Nord-Norge med Svalbard, Nord-Sverige, Nord-Finland og Nordvest-Russland og tilstøtende havområder. Norges satsning i nord står derfor i en geopolitisk sammenheng, der særlig forholdet til Russland og EU har stor betydning. Norge må også i økende grad forholde seg til andre lands interesser i nord.

For første gang siden polarpionerens tid for over hundre år siden er nasjonal og internasjonal oppmerksomhet igjen rettet mot Arktis og nordområdene. Rike fiskeforekomster, store energiresurser og mineralressurser er hovedårsakene til dette. Morgendagens ressurser knyttet til ulike former for liv og ressurser i og under havet, kan mangedoble de naturressursene som nordområdene representerer og som vi mennesker har behov for. Nordområdene fremtrer derfor som en av naturens store globale spis- og skattkammer. Endret klima åpner skaper store globale utfordringer, men åpner for nye ferdselsleder mellom øst og vest ved at havene i nord er i ferd med å få isfrie traseer.

Det internasjonale fokuset på nordområdene omfattes av hele det sirkumpolare Arktis. Når vi i Norge fokuserer på nordområdene, mener vi nok i hovedsak våre egne nærområder av det store området som går rundt klodens arktiske område. Her har Norge sine store interesser. En hovedinteresse vil være å fastlegge nasjonalstatens grenser og suverenitetsområder. Delelinjen mellom Norge og Russland i Barentshavet har funnet sin løsning. Gråsonen og 200 mils sone rundt Svalbard må få sin avklaring. Dette representerer problemstillinger som traktats- og forhandlingsmessig er utfordrende. Det stiller også Norge overfor betydelige utfordringer knyttet til tilstedeværelse, overvåking og suverenitetshevdelse.

Sårbare områder

Nordområdene er sårbare og må forvaltes ut fra prinsippet om bærekraftig utvikling. Norge må ha en ledende rolle og være et foregangsland med hensyn til forvaltning av fornybare ressurser. Det samme gjelder innenfor teknologi og miljøhensyn knyttet til petroleumsutvinning til havs og gruvedrift på land. Vi må også stille krav og være fremtidsrettet knyttet til miljø og sikkerhet for en stadig økende skipstrafikk.

Samarbeid

Folk til folk-samarbeid er selve grunnlaget for en positiv utvikling av nordområdene. Derfor er samarbeid på tvers av stater, mellom folk, byer, regioner, bedrifter, organisasjoner og mellom mennesker svært viktig. Vi har gode tradisjoner for samarbeid på Nordkalotten. Samarbeidet med Nordvest-Russland blir viktigere og viktigere. Samarbeidet må være bredt: Kultur,

1 forvaltning, næring, felles arbeidsmarked og kompetanseutvikling er selvsagte
2 samarbeidsområder. Demokratisering og menneskerettigheter er også
3 problemstillinger som må ha fokus i vårt samarbeid med Russland.
4

5 Utbygging av infrastruktur er en nøkkel for utvikling innen de ulike
6 innsatsområdene, det være seg havner og havneanlegg, veier, jernbaner,
7 strømnnett og internett.
8

9 **KrF vil**

- 10 • forsterke vår utenrikspolitiske linje som sikrer norsk suverenitetshevdelse
11 over andre viktige havområder som for eksempel 200-mils sone rundt
12 Svalbard.
- 13 • at Norge legger til rette for og deltar i en verdiskaping av de
14 naturressurser som finnes i nordområdene både i hav og på land innenfor
15 en bærekraftig ramme.
- 16 • at Norge intensiverer innsats i forskning om klima og miljø. Det opprettes
17 et senter for slik forskning i Tromsø.
- 18 • videreutvikle Norges gode forhold til Russland og legge til rette for et bredt
19 samarbeid både innenfor næringsutvikling og folk til folk-samarbeid.
- 20 • at Norge deltar aktivt i Barentssamarbeidet og Arktisk Råd.
- 21 • at Forsvarets tilstedeværelse og suverenitetshevdelse styrkes i nord.
- 22 • at det utarbeides en egen stortingsmelding om videreutvikling av
23 infrastruktur i nordområdesammenheng.
- 24 • at Norge arbeider på bred front for å bekjempe ulovlig fiske og annen
25 miljøkriminalitet.
- 26 • arbeide for å sikre en bærekraftig forvaltning av ressursene i
27 Barentshavet.
- 28 • at Norge må bli verdensledende i sjøsikkerhet, redningskapasitet,
29 miljøovervåking og oljevernberedskap. Det opprettes et eget senter i
30 samarbeid med næringslivet for å utvikle bedre overvåknings- og
31 oljevernutstyr.
- 32 • at det må stilles krav til nullutslipp av olje og kjemikalier i havet.
33

34 **Nordområdepolitikk er også fokus på Nord-** 35 **Norge**

36
37 En forsterket nasjonal politikk overfor nordområdene må også innebære økt
38 fokus på den nordlige landsdelen. Skal Norge lykkes med sin nordområdepolitikk,
39 må nasjonen også lykkes med å forsterke bosettingen i nord. Det er få ting som
40 styrker nasjonalstatens interesser i nordområdene som en sterk og kompetent
41 befolkning som utøver økt verdiskaping og forsterket bærekraftig forvaltning. I
42 den nasjonale nordområdepolitikken har denne siden hatt for lite fokus. KrF vil
43 forsterke denne delen av nordområdepolitikken. Tilknyttet denne delen må det å
44 sikre urfolksperspektivet og livsgrunnlag være sentralt.
45

46 **KrF vil**

- 47 • at forholdet mellom fremtidig petroleumsutvinning, fiskeriresurser og
48 miljøhensyn finner sine løsninger og avklaringer gjennom helhetlige og
49 rullerte forvaltningsplaner.
- 50 • ha større ringvirkninger på land knyttet til utvinning og verdiskaping av
51 både fiske-, petroleums- og mineralressurser. Landsdelen har utfordringer

- 1 i å skape nye attraktive kompetansearbeidsplasser til særlig unge
2 mennesker som ofte har få alternativer til å flytte.
- 3 • at det i tilknytning til konsesjoner og utvinningstillatelser stilles konkrete
4 krav til oljeselskapene om aktiv deltakelse i å bygge kompetanse, trekke
5 landsdelens bedrifter og næringer aktivt med i både utbyggings- og
6 driftsfase.
 - 7 • at det i tilknytning til petroleumsaktiviteter må bygges mer enn
8 rørledningsender og offshoreløsninger. Det må legges opp til at statlige
9 myndighetsorganisasjoner, selskapenes organisasjoner og
10 driftsadministrasjoner legges til landsdelen.
 - 11 • at landsdelens utdannings- og kompetansemiljøer både brukes og bygges
12 opp til å delta i nordområdesatsingen hvor kompetanse er et hovedpunkt.
13 Det må utvikles konkrete programmer under Norsk Forskningsråd for dette.
 - 14 • styrke den generelle infrastrukturen i nordområdene. KrF vil gå inn for en
15 nordområde-milliard for å styrke hovedferdselsåra gjennom landsdelen -
16 E6.
 - 17 • legge til rette for at Finnmark og Kirkenes skal bli en viktig nasjonal og
18 internasjonal inngangsport til Russland.
 - 19 • styrke flykommunikasjonene fra sentrale steder i Nord-Norge og øst til
20 Kirkenes og Murmansk.
 - 21 • styrke nordområdene som transportkorridor mellom øst og vest.
 - 22 • styrke urfolkperspektivet gjennom bl.a. å styrke samiske institusjoners
23 kapasitet og kompetanse.
- 24
25

Innvandring

Vi lever i en verden der stadig flere mennesker flytter på seg på tvers landegrensene. Mange nordmenn forlater Norge for å bo i andre land, og enda flere ønsker å komme fra andre land til Norge for å bo her. KrF mener det er en grunnleggende verdi at folk skal kunne bevege på seg så fritt som mulig. Likevel er det nødvendig å regulere innvandringen for å ivareta behovet for en god integrering av de som kommer og unngå de sosiale utfordringene for åpne grenser vil medføre.

Ingen som flykter fra forfølgelse i sine hjemland skal sendes hjem. For å beskytte asylinstituttet er det viktig at kun de som har gyldig grunn til å søke om asyl får innvilget sine søknader. Det er særlig viktig at kriminelle ikke får anledning til å misbruke asylinstituttet, men raskt sendes ut av landet.

Behandlingstid

Lang behandlingstid har ført til at mange asylsøkere bor lenge i Norge før de får endelig avslag. KrF vil øke ressursene til behandling og forenkle systemet slik at prosessen aldri skal overstige seks måneder. Personer som åpenbart ikke har beskyttelsesbehov skal uttransporteres straks. Andre som får avslag, skal sikres reell ankemulighet, men total behandling av alle ankemuligheter skal ikke ta lenger enn nye seks måneder. Søkere som har fått endelig avslag, skal umiddelbart sendes ut av landet.

Kvoteflyktninger

Flyktninger som kommer seg helt til Norge er ofte de mest ressurssterke som har råd til å benytte seg av menneskesmuglere. KrF vil øke antallet kvoteflyktninger for å hjelpe dem som ikke har slike muligheter, og utrede muligheten for å åpne for at flyktninger i visse tilfeller skal kunne søke om asyl fra norske ambassader.

Arbeidsinnvandring

De fleste innvandrere til Norge kommer på grunn av arbeid eller gjennom familiegjenforening. Norge har behov for arbeidskraft, og KrF vil dempe mengden ubegrunnede asylsøkere gjennom å gi økte muligheter til å søke om arbeids- og oppholdstillatelse for innvandrere fra land utenfor EØS.

Inntektskravet

De siste årene har det blitt innført økte krav til inntekt for personer med opphold som søker om gjenforening med ektefelle i Norge. Kravene har i en del tilfeller slått svært uheldig ut, og KrF vil derfor gjennomgå systemet med sikte på forenklinger. Retten til å leve sammen som familie skal ikke forbeholdes høytlønte. Tvangsekteskap og rene henteekteskap må imidlertid bekjempes. Det er spesielt viktig å være oppmerksom på og reagere overfor norske menn som henter inn ektefeller som de mishandler før de sender dem hjem igjen.

KrF vil

- gi amnesti til personer som har hatt opphold i Norge i mer enn tre år på grunn av sen behandlingstid, i forbindelse med innføringen av et nytt mer effektivt system for behandling av asylsøknader.

- 1 • la asylsøkere som ikke har åpenbart grunnløse søknader, få arbeide mens
- 2 søknaden behandles.
- 3 • sørge for at barn ikke straffes for foreldres brudd på utlendingsloven. barn
- 4 som har oppnådd sterk tilknytning til Norge gjennom flere års botid, må få
- 5 innvilget opphold.
- 6 • sørge for at barn av personer uten lovlig opphold og enslige mindreårige
- 7 asylsøkere får oppfylt alle sine rettigheter slik vi finner dem i FNs
- 8 barnekonvensjon, og gi barnevernet ansvaret for at dette skjer.
- 9 • at barn som har lovlig opphold i Norge, sin rett til å være sammen med
- 10 sine foreldre skal tillegges vekt når disse søker om oppholdstillatelse.
- 11 • sørge for at asylsøknader basert på tro eller seksuell legning skal vurderes
- 12 med utgangspunkt i at søker ikke kan forventes å holde dette skjult i
- 13 hjemlandet.
- 14 • innføre krav om at asylsøkere som ikke samarbeider om å klargjøre sin
- 15 identitet, ikke skal få forlate asylmottaket før identifikasjonen er klar, og
- 16 at brudd på disse reglene skal medføre avslag og uttransportering.
- 17 • la innvandrere som har skaffet seg jobb i Norge få anledning til å søke om
- 18 arbeidstillatelse og eventuelt "bytte kø" fra behandling av søknad om asyl.
- 19 • sørge for at personer uten lovlig opphold som blir dømt for alvorlig
- 20 kriminalitet, umiddelbart får avslag på eventuell søknad om asyl og blir
- 21 holdt fengslet inntil uttransportering.
- 22 • gi alle asylsøkere en psykiatrisk vurdering og tilbud om behandling ved
- 23 alvorlige psykiske problemer, og gi personer som vurderes som potensielt
- 24 farlige for samfunnet tvungen behandling på lukket avdeling.
- 25 • at personer uten lovlig opphold som ikke kan tvangsreturneres, men som
- 26 har mulighet til å reise hjem frivillig, skal holdes på lukket mottak inntil de
- 27 reiser hjem.
- 28 • ta imot 2000 overføringsflyktninger årlig.
- 29 • at Norge skal bidra til utviklingen av et internasjonalt regelverk for
- 30 mennesker som er på flukt på grunn av klimaendringer.
- 31 • la ektefeller og barn av personer med lovlig opphold i Norge få søke om
- 32 familiegjenforening fra Norge, og ikke tvinge dem til å reise hjem for å
- 33 søke.
- 34 • at retten til familiegjenforening ikke skal gjelde når ektefellene er
- 35 søskenbarn.
- 36 • at personer som dømmes for vold mot ektefelle skal fradømmes retten til
- 37 ny familiegjenforening.
- 38

Asyl: Fristed for personer som er flyktninger i flyktningkonvensjonens forstand. De som får innvilget asyl i Norge, får arbeids- eller oppholdstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse.

Asylsøker: Person som ber myndighetene om beskyttelse og anerkjennelse som flyktning. Personen kalles asylsøker inntil søknaden er avgjort.

Flyktning: I alminnelig norsk språk brukes betegnelsen om personer på flukt av forskjellige årsaker, for eksempel krig, uroligheter, menneskerettighetsovergrep eller miljøkatastrofer. I forhold til fagtermer betyr det en person som har fått asyl i Norge og som fyller kriteriene i flyktningkonvensjonen.

Innvandrere: Innvandrerbegrepet er avgrenset til å gjelde utenlandskfødte personer med to utenlandskfødte foreldre. Barn av innvandrere, født i Norge, faller utenfor denne definisjonen. De er imidlertid en undergruppe av kategorien personer med innvandrerbakgrunn.

Opphold på humanitært grunnlag: Samlebegrep på flere typer tillatelse til å oppholde seg i Norge, som gis etter en individuell vurdering til personer som ikke fyller kravene for å få asyl. Opphold på humanitært grunnlag gis til personer som har behov for internasjonal beskyttelse eller når sterke menneskelige hensyn taler for at de bør få bli i landet.

Overføringsflyktning: Begrepet brukes i utlendingsloven om flyktninger som får komme til Norge gjennom et organisert uttak, vanligvis i samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). Stortinget, etter forslag fra regjeringen, fastsetter en treårig kvote for hvor mange overføringsflyktninger som kan tas imot i Norge.

Integrering

Mangfoldet innvandrere bringer med seg er en berikelse for Norge. KrF mener et overordnet mål for integreringspolitikken må være at innvandrere som kommer til Norge for å bli her, raskest mulig får oppleve at de kan regne seg som norske og som en del av det norske fellesskapet.

Det er viktig at alle som ønsker å bo her slutter opp om noen grunnleggende felles verdier. For KrF er det viktig at alle, både innfødte og innvandrede nordmenn, respekterer menneskerettighetene og deler synet på viktigheten av demokrati, solidaritet, likestilling og toleranse. Ingen skal utsettes for rasisme eller diskriminering på grunn av etnisitet, kultur eller religion.

Integreringspolitikken må sørge for at alle innvandrere og deres barn lærer seg å beherske norsk, som er nøkkelen inn i det norske samfunnet. Det må legges til rette for at alle første- og andregenerasjons nordmenn i størst mulig grad deltar på alle samfunnsarenaer – det være seg innenfor arbeid, utdanning, kultur, politikk, idrett eller frivillig arbeid.

Introduksjonsjobb

Integreringspolitikken må ha fokus på å sysselsette og ikke bare bosette. KrF vil opprette en ny ordning kalt introduksjonsjobb. Bedrifter og frivillige organisasjoner kan med denne ordningen gi arbeid til innvandrere i inntil 2 år med lønnstilskudd fra staten. Samtidig forplikter bedriften eller organisasjonen seg til å bistå med språkopplæring i forbindelse med arbeidet. Dette vil være en utvidelse av introduksjonsprogrammets ordning med praksis på arbeidsplass.

Systemet må ikke passivisere

Norsk kunnskaper er viktig for å få jobb, men jobben er også en viktig arena for å lære seg norsk. Det er viktig at nyankomne innvandrere snarest mulig får tilbud om arbeid eller arbeidstrening. Det er også viktig at sosiale støtteordninger utformes på en måte som gjør det lønnsomt for nyankomne raskest mulig å få seg en jobb. I dag er stønadssystemet slik at det i en del tilfeller ikke lønner seg for innvandrerfamilier å jobbe, og virker dermed passiviserende. Blant annet virker ordningen med bortfall av dagpenger dersom man har et visst antall arbeidstimer i uka på den måten. Dette bør i stedet knyttes til inntektsbeløp. Mennesker med innvandrerbakgrunn får ofte ikke jobber de egentlig er kvalifisert til i Norge, og må jobbe seg gradvis opp på nytt, ofte via lavlønnet arbeid. Veien inn i arbeidslivet må ikke hemmes av et regelverk som ikke ser den enkeltes situasjon.

Prioritert politikkområde

Det er nødvendig med en gjennomgang av hele utlendingsforvaltningen. Innvandringspolitikken og integreringen må i sterkere grad sees i sammenheng og prioriteres. KrF mener det bør opprettes et eget departement for disse spørsmålene. Behandling av enkeltsøknader må fremdeles behandles av forvaltningen.

1 KrF vil

- 2 • sørge for at alle nyankomne asylsøkere og andre innvandrere får tilbud om
- 3 arbeid og norskkurs ved ankomst, og at deres barn får tilbud om
- 4 barnehageplass og skole.
- 5 • at alle som får opphold i Norge skal få en «velkomstpakke» med viktig
- 6 informasjon slik at de unngår unødvendige utfordringer og blir ønsket
- 7 velkommen på en god måte.
- 8 • gi arbeidsgivere som ansetter nyankomne flyktninger og gir
- 9 norskopplæring fritak for arbeidsgiveravgift.
- 10 • innføre en ordning med introduksjonsjobb med tidsbegrenset
- 11 lønnstilskudd.
- 12 • innføre støtteordninger for norsklæring på arbeidsplassen.
- 13 • tilrettelegge for at nyankomne flyktninger får tilbud om en flyktingguide
- 14 som kan hjelpe til med tilpasning til det norske samfunnet.
- 15 • sørge for raskere og bedre ordninger for godkjenning av utdanning og
- 16 realkompetanse fra andre land, og tilrettelagte kurs og eksamener for å
- 17 oppnå slik godkjenning om det er nødvendig.
- 18 • tilby gratis barnepass eller kjernetid i barnehage i kombinasjon med
- 19 norskkurs, der bruken ikke fører til tap av kontantstøtte.
- 20 • språksteste alle barn i førskolealder, og gi dem som ikke behersker norsk
- 21 rett og plikt til å delta på gratis språkstimuleringstiltak i barnehager, slik
- 22 at alle barn snakker norsk når de begynner på skolen.
- 23 • gi alle innvandrere fra land utenfor EØS som får opphold i Norge, rett og
- 24 plikt til å delta i introduksjonsprogrammet, og styrke programmets
- 25 opplæring i grunnleggende verdier i det norske samfunnet.
- 26 • sikre at skolen slår hardt ned på og følger opp all form for rasisme,
- 27 antisemittisme og mobbing på bakgrunn av religion, kjønn eller seksuell
- 28 legning.
- 29 • sikre alle reell tros- og religionsfrihet (se også kapittelet «Religion, livssyn
- 30 og trosfrihet»).
- 31 • ikke forby religiøse symboler, smykker eller plagg, og sikre retten til å
- 32 bruke disse på arbeidsplassen og på skolen. En slik rett skal ikke gjelde for
- 33 plagg som skjuler menneskets identitet, og det må finnes egne unntak for
- 34 ordensmaktens uniformer.
- 35 • at offentlig sektor bør gå foran og prøve ut bruk av ID-nummer istedenfor
- 36 navn i søknadsprosesser, for å øke sannsynligheten for at kvalifiserte
- 37 innvandrere blir innkalt til intervju.
- 38 • støtte kulturtilbud og andre frivillige møteplasser som legger til rette for at
- 39 folk med ulike kulturer og religioner møtes og blir kjent.
- 40 • vise nulltoleranse for tvangsekteskap og sørge for at alle barn med
- 41 innvandrerbakgrunn får informasjon om hvordan de kan få hjelp både i
- 42 Norge og på norske utenriksstasjoner dersom de frykter å bli utsatt for
- 43 dette.
- 44 • fortsette arbeidet mot kjønnslemlestelse og skadelige tradisjonelle
- 45 praksiser gjennom tett oppfølging av familier med bakgrunn fra land der
- 46 dette er vanlig.
- 47 • styrke statlige støtteordninger for bosetting og integrering av flyktninger,
- 48 og om nødvendig pålegge kommunene å ta imot flyktninger til bosetting.
- 49 • tilstrebe at nyankomne innvandrere fordeles jevnt i landet og vurdere
- 50 økonomiske insentiver for å motivere dem til å bli i distriktskommuner.
- 51 • stille krav om grunnleggende kunnskaper i norsk for å få norsk
- 52 statsborgerskap.

- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5
 - 6
 - 7
- gjøre statsborgerskapsseremonien obligatorisk.
 - øremerke ekstra ressurser til skoler med høy andel elever med innvandrerforeldre for å sikre integrering og tilstrekkelig oppfølging av både minoritets- og majoritetselevne.
 - øke støtteordningene til integreringstiltak i regi av frivillige lag og organisasjoner.

Det sivile samfunn

Det finnes en tredje vei i den norske velferdsdebatten om lavere skatt eller mer stat: Det sivile samfunn bygd opp av frivillighet og ideell sektor. Frivillige og ideelle organisasjoner bygger tillit mellom mennesker, mobiliserer skaperkraft og omsorg og representerer tradisjoner og kunnskap som utgjør den tredje vei i samfunnet mellom stat og marked.

KrF vil legge til rette for at det sivile samfunn skal kunne bygges opp nedenfra og at det kan utvikle seg på egne premisser. KrF mener dette er undervurdert i den norske samfunnsdebatten og at det gjennom det sivile samfunn oppstår behov som løses av og mellom enkeltmennesker. KrF vil ha flere tiltak for å stimulere og legge til rette for at ideell sektor kan spille en større rolle i velferdssamfunnet.

Det sivile samfunn la grunnlaget for Norges velstand og velferd. Ikke noe tiltak eller system kan erstatte den tryggheten og velferden som finnes i et samfunn der folk stoler på hverandre. Det å ha høy tillit til at menneskene rundt oss bidrar med sin del av jobben for å ta vare på fellesskapet gjør at vi har mer lyst til å bidra selv også. Å ta vare på tilliten i det norske samfunnet skjer ikke automatisk. Det skjer gjennom at vi møter hverandre på forskjellige arenaer og erfarer at selv de som er ganske annerledes enn oss selv som oftest er verdt å stole på. En sån tillit opprettholdes gjennom et sterkt sivilsamfunn, et selvstendig kulturliv og små forskjeller.

Nyskaping for ideelle prosjekter

KrF vil legge til rette for at nye ideelle prosjekter som har til hensikt å løse sosiale utfordringer og skape et varmere samfunn kan realiseres. Nye ideer og prosjekter trenger ressurser og kapital som kan stilles til rådighet. Eksisterende regelverk for tildelinger må gjennomgås med sikte på at det muliggjør menneskers engasjement i og for samfunnet. Det må etableres et vekstfond for sosial innovasjon, som skal gi ideelle prosjekter som har vist seg å løse viktige sosiale utfordringer, mulighet til å vokse.

For KrF er det viktig at det legges til rette for et familie- og frivillighetsvennlig arbeidsliv. Folk skal få tid til å være sammen med familie og venner og delta i forskjellige frivillige aktiviteter.

KrF vil

- at hensyn til sosial kapital og frivillighet blir samfunnspolitiske mål på linje med verdiskaping og bærekraftighet.
- at skolen skal legge opp til undervisning om hvordan den enkelte kan engasjere seg i frivillighet og i det sivile samfunn.
- at Ungt entreprenørskap blir styrket, og at det utvides til også å omfatte sosialt entreprenørskap rettet mot å løse sosiale samfunnsutfordringer.
- at det innføres en frivillighetsdag på henholdsvis ungdomsskolen og videregående skole, hvor elevene får bestemme et prosjekt der de gjør noe for andre. Denne dagen skal ikke komme istedenfor, men i tillegg til, Operasjon Dagsverk.

- 1 • heve fradragsgrensen for gaver til frivillige organisasjoner til 30.000
- 2 kroner i året.
- 3 • gi frivillige organisasjoner fullstendig fritak for moms, til erstatning for
- 4 dagens system med delvis dekning av momsutgifter.
- 5 • opprette flere frivillighetsentraler og trappe opp det statlige tilskuddet til
- 6 sentralene.
- 7 • etablere et oppstartsfond for sosial innovasjon, som skal støtte oppstart av
- 8 nye, ideelle prosjekter som har til hensikt å løse sosiale utfordringer.
- 9 • at kommunene kan legge til rette for reservebesteforeldre, der det legges
- 10 til rette for at seniorer på frivillig basis kan være fosterbesteforeldre for
- 11 utsatte barn.
- 12 • at kommunene kan legge til rette for seniorvenner, der det legges til rette
- 13 for at seniorer på frivillig basis kan gi ekstra assistanse til voksne personer
- 14 med hjelpebehov, enten det er funksjonshemmede, personer med
- 15 alvorlige lidelser eller andre.
- 16 • etablere en frivillighetsavtale som åpner for at frivillige og ideelle
- 17 organisasjoner kan be om hjelp fra ansatte i offentlige og private
- 18 virksomheter som har inngått en slik avtale.
- 19 • etablere en skole/hjem-koordinator i hver kommune, for å styrke
- 20 foreldrenes involvering i sine barns skolegang.
- 21 • etablere flere lyttevenn-ordninger i regi av eldrådene, som bidrar til å
- 22 styrke kontakt mellom generasjoner og barn økt leseforståelse.
- 23 • vitalisere eldrådene til ikke bare å være en klageinstans på vegne av
- 24 eldre, men også for å aktivisere eldre som en ressurs i samfunnet.
- 25 • styrke tros og livssynssamfunns uavhengighet til på egne premisser å
- 26 bidra til samfunnsutviklingen.
- 27 • sikre at frivillighetsregisteret må få full funksjonalitet, som beskrevet i
- 28 forarbeidene til frivillighetsregisterloven. Det skal være et verktøy for
- 29 enklere, raskere og bedre samhandling mellom det offentlige og
- 30 frivilligheten.
- 31

Klima, energi og miljø

Forvalteransvaret er grunntanken i kristendemokratisk miljøpolitikk. Målet med all politikk skal være å løse dagens utfordringer uten at det går på bekostning av fremtidige generasjoners muligheter til å oppfylle sine behov. Klimapolitikken må derfor gi føringer for andre politiske prioriteringer. Vi skal forvalte jorden på en best mulig måte og sørge for en bærekraftig utvikling. Dette omfatter å ta ansvar for biologisk mangfold, lokal luftkvalitet og det globale klimaet.

Klima

Verden preges stadig mer av at klimaet er i endring. Klimaendringene er globale, og det trengs derfor både nasjonal innsats og internasjonalt samarbeid for å stoppe dem. Til tross for at det er den rike delen av verden som har bidratt sterkest til klimaendringene, er det de fattigste landene som rammes hardest.

KrF har en visjon om at Norge skal bli et klimanøytralt samfunn, der netto norske klimagassutslipp reduseres til null. Eventuelle klimautslipp i Norge skal kompenseres for med tiltak som fanger opp og binder en like stor mengde klimagasser som det vi slipper ut. Det er krevende å få til, men det er mulig. Det som behøves er politisk vilje og evne til å prioritere de riktige tiltakene.

Kyoto-avtalen

En internasjonal avtale inngått i desember 1997 i Kyoto, Japan. Formelt er Kyoto-avtalen en tilleggsprotokoll til Klimakonvensjonen som ble vedtatt under FNs konferanse om miljø og utvikling i 1992 (Rio-konferansen). Avtalen innebærer at i-landenes utslipp av klimagasser totalt skal reduseres med 5,2 prosent i forhold til 1990-nivå innen 2012. Norge forpliktet seg til ikke å øke utslippene med mer enn 1 prosent i forhold til 1990-nivå. På senere klimatoppmøter har man ønsket en forpliktende avtale til å etterfølge Kyoto. På klimatoppmøtet i Durban i 2011 ble man enige om at Kyotoavtalen videreføres, og at en ny internasjonal klimaavtale skal forhandles fram innen 2015. Det er avgjørende at en ny avtale må være juridisk bindende og inneholde forpliktelser, også til de tre største forurensende landene USA, Kina og India.

Togradersmålet

En økning i gjennomsnittstemperaturen i verden på to grader vil ha dramatiske følger for svært mange mennesker som vil oppleve at områdene de bor og arbeider i endres dramatisk, enten som følge av mer ekstremvær eller at havet stiger. Med de klimagassutslippene vi har i dag, anslår forskere at temperaturstigningen kan bli helt opp mot seks grader frem mot år 2100. Mange forskere mener også at økninger i temperatur på mer enn to grader vil skape selvforsterkende effekter som gjør at klimaendringene kommer helt ut av kontroll. På klimatoppmøtet i København 2009 ble det en politisk enighet om en målsetning om å begrense den globale temperaturstigningen til to grader. Så lenge dette ikke følges opp av noen juridisk forpliktende avtale, er effekten av en slik enighet likevel noe tvilsom.

1 FNs klimapanel har dokumentert at utslippene av klimagasser må reduseres
2 betydelig for å unngå dramatiske globale klimaendringer. Det vil være
3 avgjørende å få på plass en ny internasjonal avtale. Det krever at
4 industrilandene påtar seg både å redusere egne utslipp og å støtte tiltak i
5 utviklingsland gjennom finansiering og teknologioverføring. Norge må være en
6 aktiv pådriver i internasjonale forhandlinger, og vise vilje til å påta oss betydelige
7 forpliktelser.

8
9 Dersom vi skal klare å nå togradersmålet, som i seg selv vil gi klimaendringer
10 med dramatiske konsekvenser for mange mennesker, må vi få en reduksjon i
11 globale klimautslipp på kort sikt, og vi må få kutt på opp mot 80 prosent innen
12 2050. Klimaforliket i Stortinget var en start for at Norge skal ta vår del, men fire
13 år er gått uten at det iverksatt nødvendige tiltak for å nå målene. Utslippene er
14 fortsatt rekordhøye og ligger nå (8 prosent) over 1990-nivå. KrF ønsker handling
15 raskt og mer ambisiøse tiltak og mål. Klimaforliket mellom regjeringspartiene og
16 KrF, Høyre og Venstre er et minstemål for kutt Norge bør kunne ta på seg på
17 kort sikt. Norge bør minst kunne kutte utslippene av klimagasser med 30 % i
18 forhold til 1990-nivå, og 2/3 av kuttene tas innenlands.

19
20 Norge kan ikke kjøpe seg fri fra betydelige innenlandske klimatiltak gjennom
21 internasjonal kvotehandling. Vi er nødt til å gå foran og vise at det er mulig å kutte
22 betydelig i egne utslipp gjennom konkrete tiltak hjemme. Kun gjennom offensive
23 krav til kutt i den rike delen av verden vil det være mulig å utvikle teknologien
24 som hele verden må bruke dersom vi skal få til tilstrekkelige globale kutt.
25 Internasjonal handel med klimakvoter kan være et supplerende tiltak, men her
26 er det viktig å arbeide for et stadig mer effektivt system. Hvis det er for mange
27 kvoter tilgjengelig i markedet i forhold til de utslippsreduksjonene man vil oppnå,
28 får man små eller ingen reelle utslippskutt ved å kjøpe kvoter internasjonalt. Et
29 effektivt kvotesystem sikrer derimot at innenlandske klimatiltak gjennomføres
30 når dette gir større miljøeffekt for en gitt kostnad enn å kjøpe kvoter.

31
32 En klimavennlig fremtid avhenger at det foretas endringer på alle sektorer. De
33 største bidragene til Norges klimagassutslipp kommer fra olje- og
34 gassproduksjon, transport og fra industriprosesser. Det er nødvendig å redusere
35 disse utslippene betydelig. Det krever at vi på sikt erstatter fossil energi med
36 fornybar i alle disse sektorene, og at omleggingen starter raskt. "Forurensers
37 betaler-prinsippet" er viktig, men ikke tilstrekkelig i møte med de
38 klimautfordringene vi står overfor.

39 **Klimaendringer uansett**

40 Selv om vi klarer å oppnå klimamålene, er det klart at de utslippene som
41 allerede har skjedd får stor betydning. KrF vil derfor at det systematisk arbeides
42 med å kartlegge kortsiktige og langsiktige konsekvenser, slik at det kan settes
43 inn avbøtende tiltak. Dette gjelder både rassikring, tiltak mot erosjon,
44 reguleringsbestemmelser for bygg og anlegg, sikkerhetspolitikk i nordområdene
45 og miljøpolitiske tiltak i forhold til arter som påvirkes eller trues av endret klima.
46 Dette må også gjelde i fattige og sårbare land, der tilpasning til klimaendringer
47 blir en stor utfordring i fremtiden.

48
49
50
51
52

KrF vil

- arbeide for at Norge skal bidra aktivt til en ny og omfattende internasjonal klimaavtale med en rettferdig byrdefordeling mellom rike og fattige land. En slik avtale må være forpliktende og ha sanksjonsmuligheter.
- at Norge minst skal redusere våre egne utslipp med 30 prosent i forhold til 1990-nivå og samtidig påta oss å finansiere utslippsreducerende tiltak i utviklingsland, som tiltak i industri- og energiproduksjon og bevaring av regnskog, i tillegg til omfattende tilpasningstiltak for fattige og sårbare land.
- at Norge også i fremtiden skal delta i EUs kvotesystem for klimagasser. Norge må være en pådriver for å sikre at systemet fører til større utslippsreduksjoner, ved at den samlede kvotemengden reduseres og ordningen med gratis-tildeling av kvoter fases ut.
- vri skattesystemet i en grønn retning, slik at det lønner seg å være miljøvennlig.
- legge til rette for økt bruk av elektriske biler og hybridbiler ved hjelp av konkrete tiltak som for eksempel miljøbilpremie.
- opprettholde høye avgifter på drivstoff og bruke avgiftssystemet til å premiere de mest miljøvennlige løsningene.
- innføre krav om miljømessige, etiske og sosiale standarder i produksjonen av biodrivstoff, og samtidig øke både produksjon og forbruk av bærekraftig biodrivstoff.
- at økt produksjon av biodiesel ikke skal gå på bekostning av matproduksjon. Derfor trengs det også en videre satsing på forskning, så en kan ta i bruk råvarer som ikke går på bekostning av landbruksareal og/eller eksisterende matproduksjon.
- arbeide for internasjonale avtaler som pålegger bilfabrikantene at alle nye biler skal være basert på nullutslippsteknologi, i det minste på korte strekninger, fra 2020.
- flytte mer godstrafikk over fra vei til jernbane og sjø.
- at det opprettes et klimafond i industrien der CO₂-avgift fra industrien betales inn til et fond som hver bedrift i sin tur kan få tilbake som tilskudd hvis de gjennomfører tiltak for å redusere utslippene sine.
- at det gjennomføres CO₂-rensing av store utslippspunkt på land og gruvedriften på Svalbard
- at alle nye utbygginger og noen av de eksisterende plattformene på norsk sokkel skal elektrifiseres.

Energi

Behovet for energi øker. Veien ut av fattigdom for utviklingslandene forutsetter økt bruk av energi. Rike land må derimot redusere energibruken og vise at det er mulig å bygge velferd og velfungerende samfunn og samtidig redusere klimagassutslippene. Økt energiproduksjon bør i størst mulig grad komme fra fornybare

1 **energikilder. Norge har som et rikt land et spesielt ansvar for å hjelpe**
2 **utviklingsland til å bygge sitt samfunn på ren energi.**

3
4 Norge har stor produksjon av energi. Både fornybar energi gjennom vannkraft og
5 fossil energi gjennom petroleumsvirksomheten vår. Det er viktig å utvikle vår
6 energiproduksjon videre. Norges petroleumsvirksomhet er i verdensklasse hva
7 gjelder teknologi, og det er viktig at vår produksjon skjer på en mest mulig
8 miljøvennlig måte og i områder der samspillet med lokale miljøhensyn kan
9 balanseres.

10
11 Samtidig har Norges eksport av petroleum bidratt til global oppvarming gjennom
12 utslipp av CO₂ til atmosfæren. Den har skaffet Norge betydelige inntekter og
13 gjort oss til et av verdens rikeste land. Dette gir Norge et ekstra ansvar for å
14 bidra med å løse utfordringen. Vi må bruke vår kunnskap og våre ressurser til
15 forskning og utvikling av ny klimavennlig teknologi og ren energi.

16
17 **Fornybar energi**

18 Bærekraftig vekst går gjennom fornybar energi. Norge skal være en ledende
19 energinasjon også i fremtiden, og vi må bruke vår verdensledende
20 energiteknologi til å utvikle fornybar energi. Da må det legges til rette for at
21 arbeidsplasser og forskning i langt større grad vris over fra fossil til ny fornybar
22 energi. Vi må satse på forskning og utvikling på fornybar energi nå for å klare å
23 være ledende og ha et konkurransefortrinn på dette feltet når etterspørselen tar
24 seg opp i tiårene fremover.

25
26 I tillegg til vannkraft har vi et stort potensial for produksjon av vindkraft, både
27 på land og offshore, vi har gode forhold for tidevannskraft og muligheter knyttet
28 til solenergi, saltvannskraft og bølgekraft. Vi har også tilgang til store mengder
29 bioenergi, hovedsakelig i form av tilvekst i skogene. KrF vil styrke innsatsen for
30 utvikling av nye fornybare energikilder, bedre støtteordningene og sikre
31 forutsigbare rammevilkår for disse. Det er også viktig å stimulere til opprusting
32 av vannkraftanlegg og til bygging av flere mikro-, mini- og småkraftverk der
33 dette er miljømessig forsvarlig. Effektivisering av søknadsprosessene for slike
34 kraftverk må gjennomføres uten at det går på bekostning av
35 dokumentasjonskrav i forhold til miljøkonsekvenser. Mye energi går i dag tapt på
36 grunn av et gammelt og underdimensjonert linjenett. Dette må utbedres.

37
38 Grønne sertifikater er endelig kommer på plass som et virkemiddel for å øke
39 norsk produksjon av fornybar energi. Utgangspunktet for arbeidet med grønne
40 sertifikater er at systemet skal være teknologinøytralt, og at landene skal ha like
41 ambisjonsnivå for økning i produksjon. KrF mener norsk og svensk regelverk må
42 harmoniseres i forhold til unntaksregler for sertifikatplikt slik at en unngår
43 særnorske avgifter som svekker konkurranseevnen for norsk industri.
44 Gjennomføring av fornybardirektivet er et viktig grunnlag for et felles
45 elsertifikatmarked, og Norges fremdriftsplan i arbeidet er lagt med tanke på
46 dette.

Grønne sertifikater

Fra og med 2012 er Norge med i et felles marked med Sverige for elsertifikater, også kjent som grønne sertifikater. Dette er et markedsbasert virkemiddel som har til hensikt å stimulere til økte investeringer i ny fornybar kraftproduksjon.

Ordningen gjør at kraftprodusenter etter visse kriterier, for eksempel av vindkraft eller småkraft, vil kunne motta elsertifikater som kan selges i markedet og dermed gi høyere inntekter. Markedet oppstår ved at myndighetene pålegger strømkundene å kjøpe sertifikater i takt med forbruket sitt. Siden elsertifikatene kan selges, og gi ekstra inntekter for produsentene i tillegg til strøminntektene, vil det bli mer lønnsomt å investere i produksjon av fornybar strøm.

Hvite sertifikater

Hvite sertifikater er basert på at kraftleverandører får et krav på seg av myndighetene om å iverksette årlige energisparetiltak tilsvarende en viss prosent av sin totale energileveranse. Det kan aktørene gjøre ved å tilby energieffektiviseringstjenester selv, eller ved å kjøpe sertifikater fra en tredjepart som også utfører energieffektiviseringstjenester. Et hvitt sertifikatmarked vil være kostnadseffektivt ved at de mest effektive sparetiltakene vil bli iverksatt først. Flere land i EU har innført ordninger med hvite sertifikater. Systemet kan minne om grønne sertifikater, men grønne sertifikater handler om økt produksjon av fornybar energi, og hvite sertifikater handler om energieffektivisering.

1
2 KrF mener det er stort behov for omfattende tiltak og investeringer i
3 overføringsnett for elektrisk kraft i Norge i årene fremover. Omfattende
4 investeringer er nødvendig for å sikre forsyningssikkerheten for strøm, utjevne
5 prisforskjeller mellom landsdelene, tilrettelegge for ny fornybar kraftproduksjon,
6 redusere utslippene av klimagasser, - og legge forholdene til rette for
7 næringsutvikling i hele landet.

8
9 KrF mener flere nye utenlandsforbindelser til våre nordiske naboland og til
10 kontinentet er nødvendig for å sikre tilstrekkelig importkapasitet i år med lite
11 nedbør og streng kulde, og på samme måte sikre eksportmuligheter i nedbørrike
12 perioder med stort innenlandsk kraftoverskudd. Flere utenlandsforbindelser er en
13 forutsetning for å utnytte verdien av den norske vannkraftens reguleringsevne.
14 KrF mener staten og eventuelle mottakerland bør bære kostnadene ved
15 etablering av nye utenlandsforbindelser.

16
17 KrF mener utbygging av kjernekraft fremdeles er uaktuelt for Norge på grunn av
18 den høye risikoen som er knyttet til dette og på grunn av avfallsproblematikken.

Energieffektivisering

19
20 Norge har et stort potensial når det gjelder fokus på energieffektivisering. Norge
21 har fortsatt til gode å fastsette et nasjonalt mål for energieffektivisering slik EU
22 har gjort. KrF mener Norge bør vedta et mål om å redusere den samlede
23 energibruken i tråd med EUs 20-20-20-målsetting. Målsettingen må brytes ned
24 og fordeles på de ulike sektorer.
25
26

EUs 20-20-20-målsetting

EU har vedtatt tydelige målsettinger om at de innen 2020 skal ha

20 prosent av energibruken skal være fornybar energi

20 prosent energieffektivisering/reduisert energibruk

20 reduksjon i EUs totale klimagassutslipp

1

2 Etter innføringen av grønne sertifikater må Enova i større grad rette fokuset og
3 innsatsen inn mot energieffektivisering og energiomlegging. Overføringene til
4 Energifondet må styrkes ytterligere. Arnstad-utvalgets mål om å spare 10 TWh
5 innen 2020 i byggsektoren bør legges til grunn for Enovas arbeid med
6 energieffektivisering i bygg. For å utløse dette målet må tilskuddene øremerket
7 energieffektivisering i bygg økes.

8

9 Private husholdninger utgjør 2/3 av energiforbruket i Norges bygningsmasse.
10 Derfor er det avgjørende at privatpersoner har klare incentiver til å investere i
11 energieffektiviseringstiltak. Enova har i dag en sjablongbasert støtteordning for
12 selektive energitiltak mot husholdninger. Utover dette er minstegrensen for å
13 utløse støtte fra Enova 500 000 kWh spart energi per år. I praksis betyr dette at
14 Enovas midler ikke er tilgjengelige for privatboliger og mindre boligselskaper. KrF
15 mener Enova må etablere en enkel og ubyråkratisk støtteordning for
16 energisparing i husholdninger. Mulighetene for at små og mellomstore bedrifter
17 også kan få tilskudd fra Enova til energisparingstiltak må også forbedres.

18

19 KrF ønsker en sterkere integrering med det europeiske kraftmarkedet. Dette vil
20 på sikt føre til noe høyere, men mer stabil strømpris i Norge, noe som vil bidra til
21 å realisere verdien av norsk vannkrafts reguleringsevne samtidig som det bidrar
22 til energisparing og utbygging av ny fornybar energi innenlands.

23

KrF vil

- 25 • at Norge slutter seg til EUs fornybardirektiv og påtar seg å øke
26 fornybarandelen forholdsvis like mye som EUs medlemsland, - fra
27 dagens nivå på 60 prosent opp mot 75 prosent.
- 28 • ha videre utbygging av vannkraft, gjennom opprusting av eksisterende
29 anlegg og utbygging av småkraftverk der det er mulig og fornuftig.
- 30 • at regler og rammebetingelser knyttet til det norsk-svenske markedet
31 for grønne sertifikater harmoniseres slik at utbyggingen fordeler seg
32 jevnt mellom begge landene.
- 33 • at alle sertifikatberettigede anlegg med byggestart fra og med 1.
34 januar 2004, og som kvalifiserer for grønne sertifikater, inkluderes i
35 overgangsordningen for grønne sertifikater.
- 36 • at Enova etter innføringen av grønne sertifikater øker støtten til
37 utvikling, kommersialisering og utbygging av nye teknologier med stort
38 potensial innen fornybar kraftproduksjon - som havbasert vindkraft,
39 tidevannskraft, saltkraft og bølgekraft.
- 40 • at det vedtas et nytt vindkraftmål i Norge på 6 TWh samlet landbasert
41 og offshore produksjon av vindkraft innen 2020, og at det utarbeides
42 en strategisk plan for utbygging av vindkraft.
- 43 • stimulere til utbygging av vindkraft ved å gi vertskommunene
44 anledning til å innkreve selskapskatt for disse anleggene basert på

- 1 energiproduksjon eller likestille dem med konsesjonsavgiftene ved
2 vannkraft.
- 3 • innføre et forbud mot bruk av fyringsolje i løpet av stortingsperioden
 - 4 • øke CO₂-avgiften og utvikle støtteordninger som gjør det lønnsomt å
 - 5 utvikle og ta i bruk energisparende teknologi.
 - 6 • bygge fremtidens strømnnett med tilstrekkelig kapasitet til å sikre
 - 7 forsynings sikkerheten for strøm, utjevne prisforskjeller og nettleie
 - 8 mellom landsdelene og sikre grunnlag for næringsutvikling over hele
 - 9 landet.
 - 10 • at det settes fart i arbeidet med bygging av nye overføringslinjer i
 - 11 Nord-Norge.
 - 12 • at det utarbeides en nasjonal plan for kraftlinjer som oppdateres og
 - 13 behandles i Stortinget en gang hver stortingsperiode.
 - 14 • ha en styrking av det nordiske el-samarbeidet og økt integrering i det
 - 15 europeiske kraftmarkedet gjennom etablering av nye
 - 16 overføringsforbindelser til utlandet.
 - 17 • at det prioriteres å bygge et sammenhengende kraftnett med 420 kV
 - 18 spenning fra nord til sør i landet.
 - 19 • at det må legges tydelige føringer i arbeidet med retningslinjer og
 - 20 prinsipper for fremføring av kraftlinjer i Norge. Det bør utarbeides en
 - 21 nasjonal plan for kraftlinjer som oppdateres og fremmes for behandling
 - 22 i Stortinget en gang hver stortingsperiode.
 - 23 • at Norge fastsetter et mål om å redusere energibruken med 20 prosent
 - 24 i forhold til forventet nivå innen 2020.
 - 25 • at Norge fastsetter som mål å redusere energibruken i bygg med
 - 26 minimum 10 TWh innen 2020 og ha en gradvis skjerping av teknisk
 - 27 byggforskift (TEK) med krav om mer energieffektive bygg.
 - 28 • at det innføres en ordning med hvite sertifikater i Norge.
 - 29 • at Enova skal etablere en enkel og ubyråkratisk støtteordning for
 - 30 energisparing i husholdninger og små og mellomstore bedrifter hvor det
 - 31 er fokus på energieffektive bygg og teknologinøytralitet.
 - 32 • rask innføring av toveis strømmålere (AMS) som gir mulighet til å
 - 33 tilpasse forbruk etter pris og tid på døgnet og innføre toprissystem på
 - 34 strøm med økte avgifter på toppforbruket.
- 35
36
37
38
39

40 **Olje og gass**

41
42 **Olje- og gassvirksomheten på norsk sokkel er en bærebjelke i norsk**
43 **økonomi. Virksomheten har gitt ringvirkninger i form av arbeidsplasser**
44 **over hele landet. Næringen står for store deler av Norges**
45 **eksportinntekter og flere hundre tusen arbeidsplasser er direkte eller**
46 **indirekte knyttet til virksomheten. Den har bidratt til næringsutvikling,**
47 **teknologit utvikling og samfunnsutvikling som har kommet hele landet til**
48 **gode. Dette er kompetansearbeidsplasser som vil være avgjørende i**
49 **satsingen på fornybar energi i årene som kommer.**
50

1 Norsk olje- og gassproduksjon er avhengig av forutsigbarhet og at det legges til
2 rette for en mest mulig jevn produksjon. Det er viktig at utvinningstempoet er
3 politisk styrt ut fra en samfunnsmessig helhetsvurdering og ikke avgjøres av
4 markedsaktørene alene. KrF er tilhenger av å satse på økt utnyttning av
5 eksisterende felt på norsk sokkel. Dette for å sikre god og ansvarlig forvaltning
6 av ressurser som allerede er funnet. KrF ønsker også en videre satsing på leting
7 og utvinning av nye felt, spesielt i nord, med unntak av spesielt sårbare og
8 verdifulle områder hvor risikoen ved oljeutvinning er for stor.
9

10 Eksport av norsk gass vil i årene fremover være viktig for at europeiske land skal
11 redusere bruken av kull og redusere sine utslipp. Det bør derfor vurderes å endre
12 kriteriene for valg av blokker til utlysninger på sokkelen. Dette kan gjøres ved at
13 man så langt som mulig bruker tilgjengelig geologisk kunnskap for å prioritere
14 gass som hovedressurs. Det skal utvises varsomhet i forhold til fiskeriressursene
15 både ved leting, seismikk og ved utslippsfare under produksjon og transport.
16

17 Enigheten med Russland om grenselinjen i det tidligere omstridte området i
18 Barentshavet sør og Polhavet, og økt petroleumsvirksomhet på russisk side i
19 Barentshavet og de allerede gitte konsesjonene i Norge medfører betydelig økt
20 risiko for utslipp og skipshavarier. Det må derfor snarest mulig opprettes et
21 senter for oljevern i Nord-Norge. Dette er også et område hvor det kan finnes
22 store olje- og gassforekomster, og hvor risikoen ved utvinning er mindre enn i
23 mer kystnære og sårbare områder. KrF støtter derfor igangsetting av en
24 konsekvensutredning etter petroleumsløven i dette området med sikte på
25 tildeling av utvinningstillatelser, når overenskomsten med Russland er trådt i
26 kraft.
27

28 Det er viktig at både politiske miljøer, næringsmiljøer og kunnskapsmiljøer i nord
29 blir hørt når forutsetninger og beslutninger for olje- og gassutvinning i nord blir
30 tatt. Lokalsamfunnene i nord må få ringvirkninger på land av en voksende olje-
31 og gassvirksomhet i landsdelen. Det er derfor avgjørende at myndighetene stiller
32 tydelige konsesjonsvilkår allerede ved tildeling av letetillatelser.
33

34 KrF mener at oljeutvinning ikke skal foregå i sårbare havområder der
35 miljøhensyn taler for at slik aktivitet er uforsvarlig. Det må derfor opprettes
36 petroleumsfrie soner i havområdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja,
37 Mørebankene og kystnære områder i Skagerak. Petroleumsfrie soner bør også
38 opprettes i spesielt sårbare og kystnære deler av Barentshavet.
39

40 KrF er kritisk til regjeringens utvidelse av ordningen tildeling av leteområder i
41 forhåndsdefinerte områder (TFO-ordningen). Ordningen var ment å sikre
42 påvisning og utvinning av petroleumssressurser som kan fases inn til allerede
43 eksisterende installasjoner i såkalt modne områder. TFO har vært kritisert fra Klif
44 og Direktoratet for naturforvaltning for å redusere miljøvernmyndighetenes
45 innflytelse ved tildelinger. TFO er nå utvidet innover i et av de høyest prioriterte
46 av de verdifulle områdene i Barentshavet, et område som knapt kan kalles
47 modent. Siden ordningen ble innført i 2003 har det blitt gitt veldig mange
48 tillatelser, totalt mer enn en tredel av alle tillatelser som er tildelt siden starten
49 av oljevirkksomheten i 1965. Dette viser at TFO har vokst langt utover det som
50 var intensjonen med ordningen, og KrF mener derfor ordningen bør avskaffes.
51

1 Petroleumssektoren står for en fjerdedel av de samlede norske utslippene av
2 klimagasser. Klimagassutslippene er stort sett avgasser fra forbrenning av gass i
3 turbiner, fakling av gass og forbrenning av diesel. Det er viktig at
4 petroleumssektoren tar sin del av klimakuttene. Det må utformes regelverk som
5 sikrer incentiver for klimakutt. KrF mener kraft fra land må være hovedregelen
6 og ikke unntaket ved nye feltutbygginger på norsk sokkel. Oppfyllelse av
7 klimamålene vil antakelig også kreve områdeelektrifisering av eksisterende
8 installasjoner på deler av sokkelen, fortrinnsvis sørlige og nordlige deler av
9 Nordsjøen.

10
11 Det bør ikke gis nye tillatelser eller forlengelse av nåværende konsesjoner til
12 bygging av gasskraftverk uten håndtering av CO₂.

13 **KrF vil**

- 15 • ha forutsigbarhet for petroleumsvirksomheten og vil legge til rette for
16 en mest mulig jevn produksjon.
- 17 • prioritere utbygging av eksisterende felter og ønsker også en videre
18 satsing på leting og utvinning av nye felt, spesielt i nord, med unntak
19 av spesielt sårbare og verdifulle områder hvor risikoen ved
20 oljeutvinning er for stor.
- 21 • igangsette konsekvensutredning etter petroleumsloven i
22 Barentshavsområdet med sikte på tildeling av utvinningstillatelser.
- 23 • opprette petroleumsfrie soner for å sikre at oljeutvinning ikke skal
24 foregå i sårbare havområder der miljøhensyn taler for at slik aktivitet
25 er uforsvarlig.
- 26 • at det snarest mulig opprettes et senter for oljevern i Nord-Norge og at
27 oljevernberedskapen bygges ut langs hele kysten.
- 28 • at alle nye utbygginger og noen av de eksisterende plattformene på
29 norsk sokkel skal elektrifiseres.
- 30 • stille krav til kutt i klimagassutslipp for petroleumsvirksomheten.
- 31 • ikke gi nye tillatelser eller forlengelse av nåværende konsesjoner til
32 bygging av gasskraftverk uten håndtering av CO₂.
- 33 • stå fast ved kravet om CO₂-rensing av gasskraftverkene på Kårstø og
34 Mongstad.
- 35 • avskaffe ordningen med "tildeling av leteområder i forhåndsdefinerte
36 områder" (TFO).
- 37 • at det bygges gasskraftverk med rensing i Midt-Norge for å bidra til å
38 utvikle teknologi for karbonfangst og lagring i Norge, og for å sikre
39 forsyningen av elektrisitet i regionen.

45 **Miljøvern**

46 **Naturforvaltning**

47 Naturen må forvaltes slik at vi bevarer det biologiske mangfoldet. Det må
48 utarbeides gode verneplaner. Luft- og vannforurensing og andre inngrep som
49 kan gå på bekostning av verdens biologiske mangfold, må hindres. Det
50 biologiske mangfoldet vi finner innenfor norske grenser, må ha et sterkt vern.
51

1 Verdens regnskoger trenger et mye sterkere vern dersom vi skal klare å bevare
2 det enorme antallet oppdagede og uoppdagede plante- og dyrearter i disse
3 områdene. Dette vil også være et viktig klimatiltak.
4

5 Kunnskapsbasert arealforvaltning er helt nødvendig. Verdien av biologisk
6 mangfold lar seg ikke måle med kortsiktige målestokker, men ødeleggelser av
7 mangfoldet får alvorlige langsiktige konsekvenser som vi i dag ikke ser
8 rekkevidden av. Naturmangfoldsloven må brukes aktivt til å sikre biologisk
9 mangfold i alle natur- og landskapstyper, også i vann og vassdrag og i havet.
10 Hensynet til biologisk mangfold må innarbeides og tas hensyn til i all
11 arealplanlegging og naturbruk. Samarbeidet med skogbruket om biologisk
12 mangfold og god forvaltning må fortsettes og utvides.
13

14 **Vern**

15 Verneplanarbeidet må videreføres for å sikre vern av viktige naturtyper over hele
16 landet. KrF vil ha en opptrappingsplan for videre skogvern i Norge fram mot
17 2020 som sikrer forutsigbarhet i verneprosessene, samtidig som vi oppfyller
18 internasjonale forpliktelser og følger opp faglige anbefalinger. KrF mener frivillige
19 verneavtaler er et konstruktivt spor og vil videreutvikle denne ordningen.
20 Erstatningsordningene for barskogvern må legges om, slik at eiere av de berørte
21 eiendommene får årlig erstatning basert på skogens tilvekst og hva som kunne
22 vært hentet ut dersom området ikke hadde vært vernet. Dette vil frigjøre statlige
23 midler til flere verneavtaler samtidig som det sikrer en langsiktig og rettferdig
24 erstatningsordning for eiendommen.
25

26 De fire store rovdyrartene bjørn, ulv, jerv og gaupe må forvaltes slik at vi tar vår
27 del av ansvaret for å sikre levedyktige bestander av disse, i tråd med
28 rovviltforliket fra 2011. Det gir grunnlag for en rovviltforvaltning som også
29 ivaretar hensynet til beiteinteressene, understreker rovviltnemndenes rolle,
30 sikrer en god lokal medvirkning, fastslår at lisensfelling og kvotefelling er det
31 primære bestandsregulerende virkemiddelet supplert med skadeuttak ved behov,
32 sikrer nødvergerett for hund og bidrar til gode bestandsdata som grunnlag for
33 den løpende forvaltningen. Følelse av utrygghet i enkelte områder må tas på
34 alvor. Det er en forutsetning for å få til forvaltning på en god måte, at det skapes
35 tillit mellom de ulike aktørene innen landbruket, verneinteresser og
36 forvaltningsorganene. Det må sikres tilstrekkelige midler til registrering av
37 rovdyrbestanden. En viktig del av forvaltningen er uttak av skadedyr, og hindre
38 at de store rovdyra etablerer bestand utenfor kjerneområdene. Midlene til
39 forebyggende og konfliktdempende tiltak bør økes. Bønder som lider husdyrtap
40 på grunn av store rovdyr, må få gode erstatningsordninger. Det må
41 gjennomføres omstillingstiltak i landbruket til andre driftsformer i de mest
42 rovdyrberørte områdene.
43

44 **Friluftsliv og naturbruk**

45 Retten til allmenn ferdsel i utmark er viktig å ta vare på. Mulighet for ferdsel og
46 bruk av naturområdene er viktig for trivsel og velvære. Barn og unge må
47 stimuleres til ansvarlig bruk av naturen både for egen del og fordi naturglede og
48 innsikt skaper gode forvaltere.
49

50 Strandsonen må forvaltes i et generasjonsperspektiv og sikres for allmennhetens
51 bruk. Hundremetersregelen må praktiseres strengt i pressområdene. I deler av

1 landet der strandsonen ikke er under press, bør det kunne åpnes for en mer
2 fleksibel praksis.

3
4 KrF vil ha en restriktiv politikk for motorferdsel i utmark, med større vekt på
5 lokal medvirkning. Det må være gode ordninger for forsvarlig nyttekjøring,
6 kjøring til og fra hytte og traseer for fritidskjøring med snøscooter i områder der
7 dette ikke har store negative miljøkonsekvenser. Det bør være strenge
8 restriksjoner på barmarkskjøring i utmark.

9
10 Folks nærmiljø er viktig for trivsel og helse. Det må stilles klare krav til
11 støyutslipp. Det må arbeides målbevisst for å redusere støyplagen og for at
12 støybegrensning tas med i samfunnsplanleggingen.

13
14 Jakt og fiske er positive aktiviteter som det må legges godt til rette for slik at det
15 er enkelt å sikre rekruttering. Det er viktig at regler og bestemmelser har som
16 mål å sikre bærekraftige og gode bestander. Jakt og fiske er viktig for forvaltning
17 av bestandene, som rekreasjon og for turisme og næring. KrF ønsker forbud mot
18 bruk av blyhagl på skytebanene og i våtmarksområder, der bly utgjør en
19 forurensningsfare. Forbudet mot blyhagl over fastmark og åpen sjø bør oppheves
20 inntil man har kommet fram til bedre alternativer.

21
22 Det er rom for betydelige miljøforbedringer i mange av de utbygde vassdragene.
23 Fastsettelse av krav om minstevannføring i viktige laksevassdrag og andre
24 prioriterte vassdrag er et viktig tiltak. KrF ønsker en mer bærekraftig
25 oppdrettsnæring som sikrer en sterk villaksstamme. Dette innebærer blant annet
26 at næringen må løse sine miljømessige utfordringer knyttet til lakselus og rømt
27 oppdrettsfisk. Kalking av sure vassdrag må fortsette der det er nødvendig.

28
29 **KrF vil**

- 30 • sikre tilstrekkelig barskogvern og øke vernetempoet av
31 gammelskog/barskog betydelig, og legge til rette for en raskere
32 verneprosess.
- 33 • legge om erstatningsordningene for barskogvern til årlig erstatning,
34 som justeres i takt med verdien av tilveksten av skogen, for å øke
35 vernetempoet og samtidig sikre langsiktighet for berørte eiendommer.
- 36 • sikre vern av områder som er sårbare for inngrep, og opprettholde et
37 rikt kulturlandskap.
- 38 • sikre allemannsretten, og allmennhetens adgang til strandsonen blant
39 annet ved erverv av friluftsområder og sørge for juridisk bistand til
40 kommuner som vil fjerne ulovlige ferdselshindre i strandsonen.
- 41 • bedre tilskuddordningene for friluftslivstiltak.
- 42 • etablere gode ordninger for forsvarlig bruk og vedlikehold av turstier og
43 lignende i verneområder.
- 44 • heve aldersgrensen for gratis innlandsfiske fra 16 til 18 år.
- 45 • sikre levedyktige bestander av de fire store rovdyrartene.
- 46 • arbeide for at det kan benyttes blyhagl til jakt på fastmark og over
47 åpen sjø.
- 48 • sikre gjennomføring og iverksettelse av rovviltforliket fra 2011.
- 49 • at revisjonen av konsesjonsvilkårene for kraftutbygginger skal bidra til
50 gode miljøtiltak og mest mulig naturlig artsmangfold i de utbygde
51 vassdragene.

- 1 • arbeide for å sikre en bærekraftig forvaltning av våre villaksbestander,
2 herunder; aktiv bekjempelse av lakseparasitten Gyrodactylus salaris,
3 videreføre kalkingsvirksomheten og bidra til rammer for regulering av
4 laksefisket i sjø og vassdrag.
5
6
7
8

9 **Forbruk og avfall**

10
11 **Norge har et meget høyt forbruk som medfører store miljøutfordringer.**
12 **Miljøbelastningene fra forbruk og avfall må reduseres. Dette er en etisk**
13 **utfordring som må omsettes i målrettet politisk handling.**
14

15 Vi har i dag passert et forbruksnivå i den rike delen av verden som det er umulig
16 å gi alle innbyggere på kloden. Ressursene vil kort og godt ikke strekke til. Den
17 rike delen av verden har et ansvar overfor den fattige delen, og vi må derfor
18 endre forbruksmønsteret vårt slik at vi forbruker mindre.
19

20 Vi må redusere miljøbelastningene fra produksjon og forbruk. Unødvendig
21 emballasje og søppel må bort, og spesialavfallets andel av avfallet må reduseres.
22 Alle kommuner må få skikkelig kildesortering, og det må bli bedre
23 materialgjenvinning.
24

25 Regelverket for datomerking av matvarer bør gjennomgås med sikte på å
26 redusere den stadig økende mengden matavfall fra dagligvarebransjen og
27 husholdningene. Matavfall bør i størst mulig grad utsorteres og benyttes til
28 produksjon av bærekraftig biodrivstoff.
29

30 **KrF vil**

- 31 • innføre CO₂-regnskap på varer, spesielt energibærere, som kartlegger
32 utslippene hele veien fra produksjon, videreforedling, transport og til
33 forbruk.
34 • pålegge kommunene kildesortering av avfall.
35 • innføre emballasjeavgift.
36 • innføre "ja takk-prinsippet" for uadressert reklame per post.
37 • legge til rette for overgang til handleposer som er laget av nedbrytbart
38 materiale eller er egnet til gjenbruk.
39 • bedre ordningene for innsamling av spesialavfall ytterligere, blant annet
40 gjennom at det skal etableres flere miljøstasjoner.
41 • bedre forbrukerrettighetene og skjerpe produsentansvaret for å bidra til
42 forlenget varighet på produkter og forsvarlig avfallshåndtering.
43 • stimulere til økt utnyttelse av avfall til energiformål som fjernvarme,
44 biodrivstoff eller elektrisitetsproduksjon.
45 • bedre rammevilkårene for biogassproduksjon.
46 • vurdere innføring av kvoteregulering eller eksportforbud av avfall for å
47 sikre utbygging av tilstrekkelig behandlingsskapasitet i Norge.
48 • sikre effektiv gjenvinning og resirkulering av kildesortert materiale, og
49 at avfall utnyttes på en økonomisk og miljøvennlig måte.
50 • innføre panteordninger på flere produkter slik som campingvogner,
51 fritidsbåter, mobiltelefoner og lignende.

Finanspolitikk

Finanspolitikken skal bidra til en stabil økonomisk utvikling og høy sysselsetting. En ansvarlig forvaltning av petroleumsformuen er en nødvendig forutsetning for å nå dette målet. Både vår egen og kommende generasjoner har samme rett til inntektene fra utvinningen av olje og gass. Petroleumsformuen må brukes slik at den er med på å sikre gode velferdstjenester også for kommende generasjoner. Pengepolitikken må innrettes mot å sikre en prisstigning om lag på linje med de land Norge handler med.

En ansvarlig finanspolitikk og en stabil økonomisk utvikling er avgjørende for folk og arbeidsplasser rundt om i landet. Høye og ustabile renter gjør det mindre attraktivt å investere i ny virksomhet. En for sterk kronekurs gjør norske varer dyrere og svekker konkurranseevnen til norske eksportbedrifter. For å bidra til gode rammebetingelser for norske bedrifter og størst mulig trygghet for norske arbeidsplasser er det viktig med en ansvarlig og nøktern offentlig pengebruk der vi evner å prioritere midlene vi har til rådighet på en klok måte. KrF ønsker derfor å holde på handlingsregelen for oljeinntektene.

Avkastningen på investeringene i Statens pensjonsfond utland kan ikke finansiere et godt offentlig velferdstilbud på varig basis. Det er det bare befolkningen selv som kan gjøre, gjennom arbeid, verdiskaping og rettferdig fordeling. I beregninger av Norges nasjonalformue er verdien av arbeidskraften om lag tolv ganger verdien av den oljen og gassen som ennå ikke er utvunnet og finansinvesteringene som er gjort gjennom Statens pensjonsfond utland. Langsiktige fremskrivninger tyder på at kommende generasjoner står overfor skatteøkninger tilsvarende 7-8 prosent av BNP bare for å finansiere det nivået på velferdstjenestene som vi har i dag, hvis man forutsetter uendret arbeidsdeltakelse i de ulike aldersgruppene.

En større del av statsbudsjettet bør brukes til målrettede investeringer i infrastruktur som jernbane og vei og til oppbygging av humankapitalen gjennom økt satsing på utdanning, forskning og utvikling. En måte å gjøre dette på kan være gjennom å opprette egne fond innenfor samferdsel og forskning, der avkastningen fra disse fondene øremerkes til investeringer i den aktuelle sektoren. Det vil også kunne være hensiktsmessig å få en tydeligere fordeling av hva som er investeringer og hva som er drift på statsbudsjettet.

I dag er beregninger av økonomisk vekst i hovedsak den eneste metoden som benyttes for å måle utviklingen i det norske samfunnet. Når folk har nådd et visst nivå på kjøpekraft og tilgang til velferdstjenester, er det ikke gitt at fortsatt økonomisk vekst nødvendigvis øker livskvaliteten. KrF vil være en pådriver for å videreutvikle verktøy for måling av samfunnsutviklingen også på andre områder enn den rent materielle utviklingen. KrF vil at sosial kapital og frivillighet blir mål for samfunnsutviklingen på linje med økonomisk vekst og bærekraftighet.

KrF vil

- videreføre handlingsregelen for budsjettpolitikken, med nødvendig fleksibilitet til å vurdere oljepengebruken ut fra konjunktursituasjonen.

- 1 • ha en særskilt vurdering i de årlige budsjettdokumentene om hvordan
2 prioriteringen av investeringsmidler og driftsmidler i budsjettforslaget
3 bidrar til samfunnets langsiktige verdiskaping.
4 • ha sosial kapital og frivillighet som mål for samfunnsutviklingen på linje
5 med økonomisk vekst og miljømessig bærekraft.
6 • øke fokuset i budsjettdokumentene på utviklingen av relevante
7 målestokker for "nasjonal livskvalitet", og de faktorer som forskningen
8 forteller er avgjørende for denne utviklingen.
9 • ha et desentralisert bank- og finansvesen i hele landet.
10 • styrke den etiske forvaltningen av Statens pensjonsfond utland og
11 innføre etiske retningslinjer også for investeringer i obligasjoner.
12 • opprette et investeringsprogram innen Statens pensjonsfond utland
13 med formål å investere i bærekraftige bedrifter og prosjekter i fattige
14 land og lavinntektsland, med en målsetting om samlet
15 investeringsramme minimum 20 milliarder kroner, på sikt minst 1
16 prosent av hele pensjonsfondet.
17 • opprette et investeringsfond innen Statens pensjonsfond utland med
18 formål å investere i bedrifter og prosjekter innenfor energi- og
19 miljøsektoren, med spesiell vekt på nyskapende og miljøvennlig
20 energiteknologi.
21 • gjennomføre en gradvis reduksjon i statlige eierandeler i bedrifter med
22 forretningsmessig avkastning som hovedmål, der eierandelen er større
23 enn nødvendig for å sikre de spesifiserte målene for det statlige
24 eierskapet.
25

Handlingsregelen

Stortinget sluttet seg våren 2001 til følgende retningslinjer for budsjettpolitikken:

- Petroleumsinntektene fases gradvis inn i økonomien, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av Statens pensjonsfond utland (tidl. kalt petroleumsfondet)
- Det legges vekt på å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet.

Siden det kun er forventet avkastning som skal brukes, innebærer handlingsregelen at fondskapitalen ikke tappes over tid. Det legges dermed til rette for en bærekraftig forvaltning av petroleumsformuen, slik at den også kommer fremtidige generasjoner til gode. Den sparingen som handlingsregelen innebærer på statens hånd, er imidlertid ikke tilstrekkelig til å dekke den kraftige veksten i utgifter til pensjoner, helse og omsorg som følger av at befolkningen eldes.

I statsbudsjettet for 2012 legges det opp til å bruke 120 milliarder kroner av oljeinntektene, målt ved det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet. Til sammenlikning anslås samlede utgifter i 2012 over statsbudsjettet utenom petroleumsvirksomheten til 981 milliarder. Det betyr at om lag hver åttende utgiftskrone over offentlige budsjetter er en "oljekrone".

Kilde: Finansdepartementet / Nasjonalbudsjettet 2012.

Skatter og avgifter

Skatter og avgifter har først og fremst til hensikt å finansiere velferdsgoder for hele befolkningen. Skattepolitikken kan imidlertid også brukes til å oppnå mer rettferdighet gjennom omfordeling fra de som har mest til de som har mindre, og til å redusere forbruk som er miljøskadelig eller av andre grunner mindre ønskelig. For KrF er det et overordnet mål for skattepolitikken at mest mulig av skatten utformes på en måte som har positive effekter i form av omfordeling eller ønsket endring av forbruksmønstre, og at skattene har minst mulig negative effekter på effektiviteten i økonomien og muligheten til å opprettholde og skape nye arbeidsplasser i hele landet.

KrF vil ha en ny grønn skattereform som reduserer skatten på arbeid og erstatter inntektstapet med økt skatt på miljøskadelig forbruk. Det vil være bra både for utviklingen av fremtidsrettet næringsliv og for ivaretagelse av miljøet. Avgiftene på bilparken må legges om til å skattlegge bruk fremfor eie av bil, og det må gjøres mer lønnsomt å velge miljøvennlige biler. Utslippene fra flytrafikk er nå omtrent like store som utslippene fra personbiler. KrF vil øke CO₂-avgiftene på flyreiser og heller gjøre det billigere å velge tog og buss der det finnes alternativer.

Av helsemessige grunner og av hensynet til miljøet bør vi stimulere til at nordmenn spiser mer frukt og grønt og mindre kjøtt. KrF vil derfor fjerne momsen på frukt og grønnsaker. Den generelle matmomsen bør være den samme i butikk som på restaurant.

Skattesystemet bør være enklest mulig. Særfradrag for enkeltgrupper bør i størst mulig grad erstattes med behovsprøvde tilskudd. Fradrag bør imidlertid kunne brukes til å stimulere til sparing gjennom BSU, og støtte til frivillige organisasjoner gjennom økt gavefradrag.

KrF vil

- øke andelen grønne skatter og bruke de økte inntektene til å redusere skatten på arbeid.
- bedre næringslivets muligheter til skattefradrag for satsing på forskning og utvikling (SkatteFUNN-ordningen).
- fjerne årsavgiften ved eie av bil og erstatte dette med tilsvarende økte avgifter på drivstoff.
- redusere moms og andre avgifter på kjøp av biler med nullutslipp av CO₂, og øke engangsavgiften på biler med høye utslipp.
- utrede en ny ordning med sikte på å fjerne dokumentavgiften ved kjøp av bolig finansiert ved innføring av en lav skatteprosent på verdiøkning ved salg av egen bolig.
- fjerne formueskatten på arbeidende kapital.
- innføre fritak for arveavgift ved generasjonsskifte i familieeide bedrifter der bedriften drives videre av neste generasjon (se faktaboks).
- fjerne arbeidsgiveravgiften for lærlinger.
- at skattlegging og pensjonsopptjening for ektepar og samboere med barn under 6 år skal baseres på samlet inntekt delt på to (ektefelledelt beskatning).

- 1 • gi frivillige organisasjoner fullstendig fritak for moms, til erstatning for
- 2 dagens system med delvis dekning av momsutgifter.
- 3 • øke grensen for skattefritak ved gaver til frivillige organisasjoner og
- 4 trossamfunn til 30 000 kr.
- 5 • fjerne moms på frukt og grønnsaker.
- 6 • erstatte avgifter knyttet til sjokolade og sukker med en generell
- 7 sukkeravgift.
- 8 • opprettholde et høyt avgiftsnivå på alkohol og tobakk.
- 9 • øke CO₂-avgiften på flyreiser.
- 10 • innføre aktivitetsskatt på overskudd og lønn i finansnæringen, for å
- 11 kompensere for dagens momsfritak for finansielle tjenester og sikre
- 12 likere beskatning av ulike næringer.
- 13 • øke kommunenes muligheter til å innføre og selv tilpasse
- 14 eiendomsskatt og annen lokal beskatning.
- 15 • gi alle lavinntektsland tollfritak uten unntak.
- 16 • samarbeide med andre land om å innføre en skatt på finansielle
- 17 tjenester i tråd med anbefalingene fra Det internasjonale pengefondet
- 18 (IMF).
- 19 • øke skattefradraget ved sparing gjennom BSU fra 20 % til 30 %, øke
- 20 grensen for årlig sparing til 30 000 og sparing totalt til 300 000.
- 21 • øke grensen for tollfrihet ved privat import fra 200 til 1 000 kr.
- 22 • frita nedlastbare bøker, lydbøker og musikk fra moms.
- 23

KrFs arveavgiftsmodell for familiebedrifter

Mange familieeide bedrifter sliter veldig ved generasjonsskifte på grunn av at store verdier i bedrifter gir høy arveavgift. KrFs arveavgiftsmodell for familiebedrifter vil løse dette.

Vi foreslår: Ved generasjonsskifte i familieeide bedrifter beregnes arveavgiften, men betalingen utsettes automatisk i ti år. Hvis neste generasjon velger å drive bedriften videre, bortfaller en tiendedel av arveavgiften hvert år. Hvis bedriften drives videre i ti år eller mer, bortfaller dermed arveavgiften helt.

Skolepolitikk

Skolen er samfunnets viktigste arena for felles læring og utvikling. Barn har ulike styrker og ulike utfordringer. KrF vil ha en skole som gjør at alle settes i stand til å møte voksenlivet på en god måte. God læring er avhengig av både faglig innhold og rom for menneskelig utvikling.

Norge er ett av de landene i verden som bruker mest penger på skole, men ressursbruk er bare en av forutsetningene for en god skole. KrF vil derfor være fremtidsrettet og nytenkende på hvordan vi kan få en enda bedre skole. Den gode skole oppnår lærelyst og mestring for alle elever, uavhengig av faglige forutsetninger. Alle barn må bli sett og gitt mulighet for å utvikle seg og oppleve mestring. KrF ønsker en skole som arbeider ut fra et bredt kompetansesyn og dannelsingsmandat, i tråd med Unescos fire søyler for livslang læring¹: Elevene må lære å kunne, å gjøre, å være og å leve sammen. Utdannelse og dannelse er parallelle oppgaver for skolen.

Skolens viktigste oppgave, sammen med hjemmet, er å gi læring for livet. KrF vil styrke skolens fokus på kunnskap og grunnleggende ferdigheter som er viktige for å gi barn og unge bærekraftig ballast for å mestre utfordringer i samfunnet og i sitt eget liv. Alle skal kunne lese, skrive og regne når de går ut av grunnskolen. På den måten kan de bygge sin kompetanse videre utfra egne forutsetninger og interesser. Skolens arbeid står i et livslangt læringsperspektiv, hvor også skapende aktivitet, kreativ utfoldelse og sosial, kulturell og etisk kompetanse er viktige ingredienser. Skolen må stimulere nysgjerrighet og utviklingstrang hos elevene. Fornyning og endring i skolen må være erfarings- og kunnskapsbasert. KrF vil derfor stimulere pedagogisk forskning og utviklingsarbeid som kan gi innsikt i hvordan vi sikrer god grunnopplæring for alle.

Godt samarbeid mellom hjem og skole er en forutsetning for godt læringsutbytte. KrF vil gi mulighet til å legge en eller flere av foreldrekonferansene til elevens hjem. Det kan være en fordel at disse samtalene ikke alltid skjer på skolens territorium, men også hjemme hvor familien er på sin egen arena. Dette må følges opp med kompetanse hos lærerne og ressurser til gjennomføring.

Lærerjobben er en av de viktigste jobbene i samfunnet, og vi må legge til rette for attraktive arbeidsplasser og for rekruttering av gode og egnede medarbeidere. Nye lærere må følges opp med en egen obligatorisk mentorordning. God klasseledelse må stimuleres både gjennom lærerutdanningen og etter- og videreutdanning.

Mange elever sliter med psykososiale problemer. Det er viktig at dette sees og fanges opp i skolen, både for den enkelte elevs skyld og for det totale læringsmiljøet. KrF vil styrke skolen med flere yrkesgrupper, som barnevernspedagoger, sosionomer, psykologer og ikke minst styrke helsesøsterressursen. Læreren må primært kunne fokusere på å være lærer.

¹ UNESCOs fire søyler: Learning to know. Learning to do. Learning to live together. Learning to be.

1
2 KrF vil ha en skole som baserer seg på grunnleggende verdier i vår kristne
3 kulturarv. Skolens formålsparagraf må brukes mer aktivt inn i skolehverdagen.
4 KrF vil trappe opp arbeidet for at skolen skal være fri fra aller typer mobbing.
5 Det må være nulltoleranse for mobbing i skolene og alle mobbesaker skal gripes
6 fatt i og få konsekvenser.

7
8 Gode kunnskaper og ferdigheter i norsk språk er vesentlig for å fungere godt i
9 arbeids- og samfunnsliv. Språk er en vesentlig del av ens identitet. Alle norske
10 elever skal beherske norsk skriftlig og muntlig når de går ut av grunnskolen.
11 Undervisningen i sidemål må fortsette for å sikre at vi har to likestilte målformer
12 også videre. KrF vil drøfte undervisningsform og alternative vurderingsformer for
13 å styrke sidemål og sikre to likestilte målformer. Nynorsk taper terreng og
14 anseelse mange steder i landet, og undervisning og prøveformer må fornyes for
15 å medvirke til en positiv holdning til sidemål. Alle elever må også få en viss
16 kjennskap om samisk språk og til de andre nordiske språkene. KrF vil legge til
17 rette for at samisk kan erstatte sidemål.

18
19 KrF vil videreføre og forbedre et nasjonalt kvalitetsvurderingssystem. Fokus på
20 rangering mellom skoler tar ofte for stor oppmerksomhet, og har gitt uheldige
21 utslag. Det må utredes om nasjonale utvalgsprøver supplert med prøveformer
22 tilpasset skole- og kommunenivå kan være et godt alternativ til dagens system
23 med nasjonale prøver. KrF vil beholde karakterer i ungdomsskolen.

24

25 **Grunnskolen**

26

27 **KrF vil**

- 28 • bruke ressursene på kvalitet og innhold, fremfor flere skoletimer.
- 29 • øke voksentettheten i skolen slik at den enkelte lærer får mer tid med
30 elevene.
- 31 • ha flere yrkesgrupper i skolen, slik at læreren kan fokusere på å være
32 pedagog.
- 33 • sikre elever tilpasset opplæring i alle fag.
- 34 • ha et realfagsprogram som motiverer flere til å velge, og få nysgjerrighet
35 for, realfagene og videreutvikle og styrke vitensentrene.
- 36 • styrke undervisningen i personlig økonomi i skolen.
- 37 • sikre elever med særskilte behov spesialundervisning, særlig tidlig i
38 skolegangen.
- 39 • at skolen skal drive aktiv verdiformidling i tråd med skolens
40 formålsparagraf.
- 41 • sette i gang en nasjonal handlingsplan mot mobbing i skolen.
- 42 • sikre fortsatt sidemålundervisning og styrke sidemålets popularitet
43 gjennom å fornye arbeidsformene.
- 44 • opprette et mobbeombud i alle fylker. (Se faktaboks.)
- 45 • holde kampen mot mobbing høyt på den politiske dagsordenen, og ha en
46 løpende vurdering av omfanget og effekten av de tiltak som settes inn for
47 å sikre nulltoleranse mot mobbing.
- 48 • legge til rette for et aktivt elevdemokrati, og videreutvikle dette til en
49 læringsarena for samfunnsdeltagelse og medansvar.
- 50 • ha fokus på god klasseledelse, for å oppnå ro og orden og et godt
51 læringsmiljø i klassen.

- 1 • at foreldre i barneskolen skal få en begrunnet tilbakemelding på elevens
- 2 prestasjoner og kunnskapsnivå, spesielt i basisfagene.
- 3 • sikre et godt SFO-tilbud som er preget av kvalitet, og slippe til nye aktører
- 4 for å oppnå et enda bedre tilbud.
- 5 • stimulere til at det gis tilbud om sommerskole til de elevene som ønsker å
- 6 forbedre sine karakterer og ferdigheter.
- 7 • at det i ungdomskolen legges til rette for mer praktisk læring og at det
- 8 undervises mer praktisk teori.
- 9 • at alle skolebygg skal være universelt utformet.
- 10 • sikre en skolehelsetjeneste med tilstrekkelig kapasitet.
- 11 • ta bort noen av de administrative oppgavene som læreren har, slik at de
- 12 kan få mer tid med sine elever.
- 13 • styrke hjem/skole-samarbeidet, blant annet gjennom forsøk med å legge
- 14 enkelte av foreldrekonferansene til elevens hjem.
- 15 • at det legges til rette for friskoler som tilbyr alternativ pedagogikk eller
- 16 alternativt livssyn. Driftstilskuddet må økes og det må innføres et
- 17 investeringstilskudd til friskoler.
- 18 • gi skolene større handlefrihet innenfor gratisprinsippet slik at skolen kan
- 19 dra på turer og organisere aktiviteter utenfor skolen.
- 20 • at det opprettes økonomiske støtteordninger for dem som ikke har
- 21 mulighet til å delta på aktiviteter i regi av skolen, som går ut over
- 22 gratisprinsippet.
- 23 • innføre krav til lederkompetanse for rektorer, men fastholde at rektor også
- 24 skal ha pedagogisk kompetanse.
- 25 • innføre krav til at rådgiver har kompetanse innenfor rådgivning, og at
- 26 samarbeidet mellom ungdomsskole og videregående skole styrkes.
- 27 • sikre læreres mulighet for etter- og videreutdanning, særlig i de fagene de
- 28 underviser i.
- 29 • arbeide for et utdanningsløft for de ufaglærte i skolen.
- 30 • at det skal gjennomføres et opptaksintervju for de som søker
- 31 lærerutdanningen. Dette intervjuet må vurderes sammen med karakterene
- 32 til søkeren når det skal avgjøres hvorvidt personen kommer inn på
- 33 lærerstudiet.
- 34 • at RLE-undervisningens vektlegging av ulike religioner skal ta hensyn til
- 35 både de ulike religionenes utbredelse i den norske befolkningen som
- 36 helhet og lokalt i klassen, og at minst halvparten av undervisningen skal
- 37 være om kristendom.
- 38 • legge til rette for at elever skal få delta i skolegudstjenester og andre
- 39 aktiviteter som formidler kristen tro og kulturarv.
- 40 • legge RLE inn som obligatorisk fag i lærerutdanningen.
- 41 • legge til rette for flere mastergradsutdannelser for lærere.
- 42 • at PPT sin kunnskap om spesialundervisning i sterkere grad må komme
- 43 den ordinære undervisningen til gode.
- 44 • beholde og ved behov utvide ordningen med rentefrie lån til kommunene
- 45 til vedlikehold av, og bygging av, nye skolebygg.
- 46 • i større grad legge til rette for og avdramatisere at elever kan ta et år om
- 47 igjen eller hoppe over et klasses-trinn, dersom skolen og foreldrene er enige
- 48 om at dette er fornuftig.
- 49
- 50
- 51
- 52

Videregående opplæring

KrF ønsker at den videregående opplæringen skal forberede alle elever til arbeidsliv og/eller videre studier. Opplæringen skal være preget av kvalitet og tilpassing. KrF ønsker at alle elever skal kunne fullføre videregående opplæring, særlig fordi det nå stilles enda større krav til fagkompetanse i yrkeslivet.

Undervisningen må gis av kvalifiserte lærere som kan støtte og motivere elevene. Motivasjon er en nøkkel for å oppnå gode resultater og for å unngå drop-out. Drop-out-problematikken må forebygges med målrettede tiltak tidlig i skolehverdagen. Det må legges vekt på å ta vare på hele mennesket, også det psykososiale, som er viktig for trivsel på skolen. Dette kan for eksempel gjøres ved å ansette flere miljøarbeidere som kan hjelpe elever som ikke finner seg til rette i den videregående skolen.

Samfunnet er i stadig endring, og KrF vil at skolen må bli bedre til å utnytte ny teknologi og kompetanse for å bedre elevenes læringsutbytte.

KrF ønsker å legge til rette for friskoler som et alternativ til den offentlige skolen. Det er viktig for KrF at friskolene får gode driftsvilkår og frihet når det gjelder ansettelser og utvidede formålsparagrafer.

Det er viktig å motivere elever i ungdomsskolen til å arbeide for å komme inn på den videregående skolen de ønsker, men det må også sikres at elevene ikke får en altfor lang reisevei, spesielt i fylker med store avstander mellom skolene. KrF vil derfor gi fylkene frihet til selv å bestemme vektingen mellom karakterkrav og geografi i opptakssystemet til videregående opplæring.

Fylkeskommunens inntekter bør ha et kriterium som gjør at det er mulig å opprettholde en struktur der flest mulig elever i videregående skole kan bo hjemme, i alle fall det første året.

KrF vil

- øke lærerressursene i skolen slik at elevene skal ha mer tid med lærerne.
- sikre tilpasset opplæring til hver enkelt elev, inkludert spesialundervisning for de med spesifikke vansker.
- at undervisningsmaterieell for elever med nedsatt funksjonsevne skal foreligge til skolestart.
- at arbeid mot mobbing, voldsbruk og diskriminering må innarbeides i undervisning.
- styrke de pedagogisk-psykologiske tjenestene til barn og unge.
- at rådgivningstjenesten og samarbeidet mellom ungdomsskolen og videregående skole må styrkes.
- at også læringer må få tilbud om rådgivning.
- beholde og ved behov utvide ordningen med rentefrie lån til fylkeskommunene til vedlikehold av, og bygging av, nye skolebygg.
- innføre en frafallspott sentralt som skoler, kommuner, fylkeskommuner og andre kan søke tilskudd til gode prosjekter for å hindre at elever dropper ut av skolen.
- sikre retten til å starte friskoler basert på alternativ pedagogikk eller livssyn, som et supplement til offentlig skole.

- 1 • øke driftstilskuddet og innføre et husleietilskudd for friskoler.
- 2 • at fellesfagene på yrkesforberedende studieretninger blir mer praktisk
- 3 orientert.
- 4 • styrke pedagogisk forskning og utviklingsarbeid som gir mer kunnskap om
- 5 hvordan teoristoff kan tilrettelegges slik at yrkesfaglig motiverte elever
- 6 finner det meningsfullt og interessant.
- 7 • videreutvikle TAF-ordningen (teknisk allmenne fag).
- 8 • sikre en skolehelsetjeneste med tilstrekkelig kapasitet både i grunnskole
- 9 og videregående skoler.
- 10 • at kristendommen skal ha en plass i skolens verdifag som gjenspeiler
- 11 realiteten i vår historie og kulturarv.
- 12 • ha flere yrkesgrupper inn i skolen for å gi læreren tid til å være pedagog
- 13 og at yrkesgrupper som sosionomer kan trekkes inn for å følge opp elever
- 14 med andre utfordringer enn de rent læringsmessige.
- 15 • legge forholdene bedre til rette for teoristerke elever, blant annet gjennom
- 16 å gjøre mer kjent muligheten til å ta fag/kurs på høyere nivåer.
- 17 • videreutvikle entreprenørskap i skolen, for å gi elevene praktisk kunnskap
- 18 og stimulere til nytenkning og kreativitet i næringslivet.
- 19 • utvide bruken av lære kandidatordningen, for å sikre dem som trenger det,
- 20 et kompetansebevis på et lavere nivå enn fagbrevet og dermed hindre
- 21 frafall.
- 22 • fjerne arbeidsgiveravgiften for lærlinger.
- 23 • at det skal være krav om lærlinger i bedriften i alle offentlige anbud, der
- 24 dette relevant.
- 25 • at retten til videregående opplæring må utvides slik at de som har fullført
- 26 et yrkesfaglig utdanningsprogram, har rett til påbyggingskurs i
- 27 fellesfagene.
- 28 • ha et godt samarbeid mellom videregående skoler og
- 29 universiteter/høyskoler og fagskoler med sikte på å motivere og forberede
- 30 elevene på å ta de valgene som er riktige for dem.
- 31

Mobbeombud

KrFs forslag om et mobbeombud i hvert fylke, handler om å gi barn og foreldre et sted å henvende seg når mobbesaker ikke finner sin løsning lokalt. Et mobbeombud skal også være en inspirator og faglig pådriver for godt forebyggende arbeid mot mobbing. Altså både en ressurs for skolene og en instans der man kan få hjelp i konkrete fastlåste saker.

32

Høyere utdanning og forskning

For å sikre fremtidig utvikling og verdiskaping, vil KrF prioritere investering i kunnskap og forskning. KrF vil sikre kvaliteten i høyere utdanning ved å øke basisbevilgningene til utdanningsinstitusjonene. Skal Norge i fremtiden være et konkurransedyktig kunnskapssamfunn, må vi satse på forskning. KrF ønsker å bygge høyere utdanning på den universitets- og høyskolestrukturen som er etablert. Det er et offentlig ansvar å sikre lik rett til utdanning for alle.

Høyere utdanning er også viktig i et dannelsesperspektiv ved at den enkelte student gis muligheten til å utvikle sine evner og få realisert mer av det potensialet som ligger i hver enkelt.

KrF vil at Norge skal være en kunnskapsnasjon på høyt internasjonalt nivå. Det er viktig å sikre nasjonal styring av høyere utdanning for å bevare helhet og mangfold i utdanningstilbudet. Økt internasjonalisering innenfor høyere utdanning gjør det viktig å legge forholdene til rette for en større grad av utveksling av kunnskap, studenter og ansatte. KrF mener det bør legges bedre til rette for at en større andel av norske studenter tar studieopphold i utlandet i studietiden. Vi ønsker en sterkere satsing på studiesamarbeid med ikke-vestlige land. For å stimulere til at flere velger å ta en hel grad i utlandet, bør støtten til førsteåret ved amerikanske og ikke-vestlige universiteter gjeninnføres.

Norge skal være et konkurransedyktig kunnskapssamfunn i fremtiden, og det må satses på forskning, innovasjon, nyskaping og entreprenørskap. Grunnforskningen må styrkes. Norge må utfra sine naturlige fortrinn og beliggenhet også prioritere forskning på nye fornybare energikilder, klimaforskning og forskning knyttet til nordområdene og Svalbard.

Private høyskoler

Private høyskoler har etablert seg som en viktig del av det norske utdanningssystemet. Samfunnet vil ha et økt behov fremover for en rekke av de yrker private høyskoler utdanner til.

KrF ønsker at finansieringen av private høyskoler og vitenskapelige høyskoler blir mer likeverdig med de statlige institusjonene. Strategiske insentiver må tildeles universiteter og høyskoler etter samme kriterier enten de er statlige eller private institusjoner. Rammen for statlige tilskudd til private høyskoler skal økes fra 3,5 til 5 prosent av sektorens finansieringssystem og 10-15 % av nye fullfinansierte studieplasser tildeles private høyskoler i henhold til søkertall og kapasitet. Det må også etableres en tilskuddsordning for statlige tilskudd til infrastruktur i private høyskoler (husleietilskudd).

Livslang læring

Et samfunn i stadig endring og med stadig endrede kompetansekrav må fremme livslang læring enten det er gjennom fagskole, høyskole eller universitet eller gjennom voksenopplæring og studieforbundene. Aldersgrenser for

1 videreutdanning må bort og det må ryddes opp i forhold til rettighetene for
2 "voksne uten rett".
3

4 KrF vil ha en gjennomgang av dimensjoneringen i høyere utdanning med tanke
5 på samfunnets behov for ulike typer kompetanse og arbeidskraft. Den
6 akademiske friheten til universiteter og høyskoler må ivaretas.
7

8 **Samhandling**

9 Det er viktig å bedre samhandlingen mellom grunnforskning, anvendt forskning,
10 forskerutdanningen og næringslivet. Universitetene må ta større ansvar for
11 innovasjon i nærings- og samfunnsliv, og bidra til at kunnskapen produseres og
12 formidles på en effektiv måte til bruk i næringsutvikling. Vi har store utfordringer
13 med "å holde på de gode hodene", rekruttere nye vitenskapelig ansatte og
14 oppdatere gammelt vitenskapelig utstyr. Det er et sterkt behov for flere faste
15 vitenskapelige stillinger i sektoren. En annen viktig faktor som påvirker både
16 muligheten til å rekruttere unge forskere og kvaliteten på forskningen som
17 gjennomføres, er nivået på det vitenskapelige utstyret. KrF mener at
18 finansieringen til dette må økes betydelig. Det må opprettes flere stipendiater og
19 postdoc-stillinger for å ta vare på og legge til rette for videreutvikling av
20 spisskompetanse. Samtidig med utvikling av spisskompetanse, er det vesentlig
21 at også universitets- og forskningsmiljøene legger vekt på allmennkunnskap,
22 samfunnsforståelse og danning.
23

24 **Universitetsstruktur**

25 De siste årene har flere høyskoler gått over til å bli universiteter. Universiteter og
26 høyskoler har ulike roller å spille innenfor norsk høyere utdanning. Det er viktig å
27 ikke splitte opp universitetenes faglige tyngde ytterligere. Høyskolene må sikres
28 faglig utvikling på en måte som bygger oppunder de ulike institusjonenes styrker
29 og egenart, gjerne med større grad av samhandling med universitetene. KrF vil
30 også ha en gjennomgang av hele finansieringssystemet i universitets- og
31 høyskolesektoren. Private høyskoler må behandles på en rettferdig måte innenfor
32 dette systemet.
33

34 Fagskolene gir mange unge en kortere og mer yrkesrettet utdanning enn det
35 man får på høyskoler. KrF vil fremheve den viktige rollen fagskolene spiller i å
36 sikre landet nok arbeidskraft med god kompetanse. Fagskolene bør styrkes, og
37 det må sees på om mulighetene for overgang mellom høyskoler og fagskoler kan
38 forbedres. Det bør bli lettere både å hoppe over fra fagskole til høyskole for de
39 som ønsker det, men også fra høyskole til fagskole for de som finner ut at de
40 heller ønsker en mer praktisk rettet form for høyere utdanning.
41

42 Andelen studenter som ikke fullfører en grad i løpet av ti år er altfor høy. KrF vil
43 ha en grundig gjennomgang av årsakene til frafall i høyere utdanning, og
44 vurdere hvilke tiltak som bør settes i verk for at flere fullfører studiene.
45

46 **Studiefinansiering og studentvelferd**

47 Høyere utdanning må lønne seg. KrF vil bedre studiefinansieringen slik at det er
48 mulig å leve av den. Det må tas høyde for at studenter som får opphold i studiet
49 på grunn av sykdom eller svangerskap/fødsel, ikke blir rammet økonomisk. Det
50 må sikres god dekning av studentbarnehager og innføres pappaperm også for
51 studenter. Fars rolle i forhold til barnet er ikke mindre viktig om han er student
52 enn om han hadde vært yrkesaktiv. KrF vil utvide studiestøtteordningen til 11

1 måneder i året, og at den skal knyttes opp til folketrygdens grunnbeløp og utgjøre 1,5 G pr år. For studenter med barn ønsker KrF å innføre 12 måneders studiestøtte.

5 Nedsatt funksjonsevne skal ikke være til hinder for å ta høyere utdanning. Regelverket i Lånekassen må tilpasses slik at studenter med funksjonsnedsettelse ikke har dårligere kår enn andre studenter. Ekstrakostnader/lengre studietid som følger av funksjonsnedsettelse må kompenseres.

11 Høye boligpriser på flere av studiestedene er med på å drive levekostnadene kraftig opp, noe som igjen fører til at studenter bruker mer tid på inntektsgivende arbeid fremfor å prioritere fremdriften i studiet sitt. Tilgangen på rimelige studentboliger må økes, og et tilstrekkelig antall av disse må ha universell utforming.

17 Studenter må sikres et godt behandlingstilbud for fysiske og psykiske lidelser. KrF vil også sikre studenter et like godt psykososialt tilbud uavhengig av studiested. Dette innebærer at modellene for tildeling til studentsamskipnadene må gjennomgås for å sikre likebehandling mellom studiestedene.

22 **KrF vil**

- 23 • øke grunnbevilgningene til universitetene og høyskolene.
- 24 • fjerne utilsiktede ulike rammevilkår for forskning mellom statlige og private forskningsinstitusjoner.
- 25 • ha etikk integrert i alle fagkretser i høyere utdanning.
- 26 • verne om gratisprinsippet i høyere utdanning.
- 27 • legge til rette for at bevilgningene til forskning i Norge når opp til gjennomsnittlig OECD-nivå gjennom både å styrke den offentlige forskningsinnsatsen og å styrke næringslivets rammevilkår for forskning.
- 28 • øke offentlige midler til grunnforskning og næringsrettet forskning og forskning på tvers av fagdisipliner.
- 29 • stimulere til økt kommersialisering av forskningsresultater ved universiteter, høyskoler og andre forskningsmiljøer. Institusjonene må gis incentiver for å øke denne aktiviteten.
- 30 • at de nye universitetene i Stavanger, Agder, Bodø og Ås må sikres med rimelig andel av forskningsmidler og forskningsstillinger.
- 31 • at det opprettes flere stipendiat- og postdoc-stillinger og flere faste vitenskapelige stillinger.
- 32 • beholde dagens universitetsstruktur.
- 33 • gi høyskolene bedre muligheter til utvikling og satsing på sin egenart, gjerne i økt samhandling med universitetene.
- 34 • beholde fagskolene og utrede et finansieringssystem som sikrer statlig finansiering av flere fagskoler.
- 35 • beholde mangfoldet i lærerutdanningen, både med høyskoleutdanning og lektorutdannelse med praktisk pedagogisk utdanning.
- 36 • gi de ideelle institusjonene innenfor høyere utdanning gode rammevilkår og anerkjennelse.
- 37 • at det stimuleres til at studentene skal ha utvekslings- eller utenlandsopphold, og at internasjonalisering må bli en naturlig del av høyere utdanning.

- 1 • gjeninnføre studiestøtten til førsteåret av godkjente bachelorgrader fra
- 2 de landene der det ennå ikke er gjeninnført.
- 3 • fjerne forskjellsbehandlingen mellom bachelor- og
- 4 mastergradsstudenter for skolepengestøtte til utdanning i utlandet.
- 5 • styrke psykisk helsevern til studentene.
- 6 • at studiestøtten fra Statens Lånekasse for utdanning må økes til et
- 7 beløp tilsvarende 1,5 G (folketrygdens grunnbeløp) pr år.
- 8 • utvide studielån til 11 måneder i året, og til 12 måneder i året for
- 9 studenter med små barn.
- 10 • at staten skal finansiere og bygge flere studentboliger slik at antall
- 11 studentboliger står i forhold til behovet. Det bør bygges 2 000 nye
- 12 studentboliger i året for å få tilstrekkelig fremdrift på dette.
- 13 • sikre at norske studenter i utlandet med barn har samme rettigheter til
- 14 kontantstøtte som studenter i Norge.
- 15 • at studenter ved private universitets- og høyskolestudier skal få
- 16 studielån på lik linje med studenter ved offentlige institusjoner.
- 17 • at støtten fra Statens lånekasse for utdanning legges til grunn som
- 18 opptjeningsgrunnlag for trygdeordninger dersom studenten ikke får
- 19 arbeid etter endt utdanning.
- 20 • legge til rette for at flere skal få mulighet til videreutdanning.
- 21 • sikre offentlig støtte til opprettholdelse og videreutvikling av
- 22 folkehøyskolene.
- 23 • at utdanning fra utlandet lettere må kunne godkjennes i Norge.
- 24 • styrke rekrutteringen til lærerutdanning, blant annet ved offentlige
- 25 rekrutteringskampanjer og ved lønnspolitiske virkemidler.
- 26 • at bibelskoler likestilles med folkehøyskole med tanke på studiepoeng.
- 27 • ha en realfagssatsing på alle nivåer, herunder styrke utdanningen av
- 28 realfaglærere.
- 29 • styrke satsingen på entreprenørskap og matematikk-, natur- og
- 30 teknologi (MNT)-fagene i de studieforberedende
- 31 utdanningsprogrammene og inn i høyere utdanning.
- 32 • arbeide for at det etableres flere nye bedriftsmasterprogrammer og det
- 33 må satses mer på nærings-Ph.D-ordningen, der bedriftsansatte tar en
- 34 ordinær doktorgrad med utgangspunkt i bedriftenes behov.

Et allsidig næringsliv

Næringsliv og næringsutvikling

Lønnsomme arbeidsplasser og bedrifter er en forutsetning for bosetting, aktivitet og velferd. KrF vil legge forholdene til rette for næringslivet ved å gi forutsigbare rammer som legger til rette for bærekraftig verdiskaping med hensyn til både etikk, økonomi og miljø.

KrF vil gi gründere gode vilkår for å starte egen virksomhet. Det skal være enkelt å starte og drive egen virksomhet. Økt satsing på utdanning, forskning og utvikling er nødvendig for et næringsliv som skal bære kostnader for kommende generasjoner. Det er også viktig å innføre bedre sosiale rettigheter for dem som starter egen bedrift, og for selvstendig næringsdrivende. Syketrygd og gode løsninger for omsorg for egne barn er for dårlig ivaretatt for selvstendig næringsdrivende i forhold til vanlige lønsmottakere.

KrF vil arbeide for et enklere Norge med mindre skjemavelde og mindre byråkrati. Det skal vi gjøre med å avskaffe unødige lover og regler, og forenkle rapportering. Ingen skal være nødt til å oppgi den samme opplysningen til det offentlige flere ganger.

Små- og mellomstore bedrifter

Om lag 80 prosent av norske bedrifter har under fem ansatte. Disse bidrar med avgjørende verdiskaping for landet, og det er viktig med gode rammebetingelser som gir denne typen virksomheter muligheter til å overleve og vokse. Småbedriftene er en viktig kilde til omstilling og nyskaping i norsk næringsliv. KrF vil stimulere til innovasjon og utvikling ved å styrke Forskningsrådets ordninger BIA (Brukerstyrt innovasjonsarena) og SkatteFUNN.

Familieeide bedrifter har en særlig utfordring ved generasjonsskifter. KrF vil fjerne arveavgiften dersom neste generasjon driver bedriften videre. (se faktaboks)

Energi

Norsk næringsliv er nært knyttet opp til rike naturressurser. KrF vil sikre norske hjørnesteinsbedrifter en fremtidig energiforsyning som gjør det mulig med fremdeles drift i Norge. Ren energi til kraftkrevende industri er et miljøvalg, som kan forhindre at bedrifter flytter produksjon til land der energien er langt mindre miljøvennlig. KrF vil ha både generelle og næringssspesifikke tiltak for å møte næringslivets ulike behov.

Arbeidskraft

Å sikre nok arbeidskraft blir en utfordring fremover. Det er derfor viktig både å forske på og gjennomføre effektiviseringstiltak, men arbeidsinnvandring vil også være nødvendig for å lykkes. KrF vil arbeide for at disse arbeidstakerne får samme betingelser som norske arbeidstakere og vi vil motarbeide sosial dumping. Gode ordninger for seniorer, og fleksibilitet når det gjelder trygd og arbeid må også på plass.

1 **Sosialt entreprenørskap**

2 Sosialt entreprenørskap handler om å skape en sosial verdi ved å skape endring
3 og utvikling i samfunnet. En sosial entreprenør ser eksisterende muligheter og
4 sannheter og finner nye og bærekraftige løsninger både for individ, bedrift og
5 samfunn. Stikkord er "den dobbelte bunnlinje":

6 den økonomiske bunnlinjen – fokus på bedriftsøkonomisk resultat.

7 den sosiale bunnlinjen – fokus på det sosiale resultatet.

8

9 Den sosiale entreprenør er først og fremst opptatt av samfunnsavkastning – ikke
10 bedriftsøkonomisk avkastning. Suksess blir målt i både sosial og økonomisk
11 verdiskaping. Den økonomiske verdiskapingen eies av virksomheten, ikke av
12 enkeltpersoner eller aksjonærer. Sosialt entreprenørskap kjennetegnes ved at
13 det er sosialt, behovsorientert og innovativt.

14

15 **Eierskap**

16 Den norske stat er, ikke minst på grunn av oljeindustrien, en stor eier i norsk
17 næringsliv. KrF mener det bør være en rimelig balanse mellom offentlig og privat
18 eierskap. Det direkte statlige eierskapet skal bidra til å oppfylle de overordnede
19 målene i finanspolitikken og å ivareta et vedtatt samfunnsansvar.

20

21 Næringsliv og arbeidsplasser, utdanningstilbud og forskning, samferdsel og
22 by/bygdeutvikling er alle områder som er avhengige av hverandre.

23 Samordningen av de ulike departementene som styrer disse områdene og
24 innsatsmidlene mot dem, må styrkes.

25

26 **Skipsfart**

27 Det norske maritime miljøet har internasjonal ry og lang historie. Grunnlaget for
28 kompetansen kommer fra norske sjøfolk, og KrF vil legge til rette for å bevare
29 denne spisskompetansen. Norsk skipsfart er en viktig næring og spiller i tillegg
30 en nøkkelrolle for arbeidsplasser og bosetting langs kysten. KrF vil sikre
31 skipsfartsnæringen forutsigbare rammevilkår og en rederiskatteordning som
32 sikrer et fortsatt sterkt og aktivt norsk eierskap i skipsfarten. Rederinæringen og
33 sjøfolk må ha rammevilkår som gjør dem i stand til å konkurrere på det
34 internasjonale markedet.

35

36 **Reiseliv**

37 Norge bør utnytte bedre sitt potensiale som turistmål for turister fra hele verden.
38 En bedre samordning av tilbudene og satsinger på et bredt spekter av
39 opplevelser er avgjørende. Mange reiselivs- og overnattingsbedrifter er små og
40 mellomstore familiebedrifter, som spiller en nøkkelrolle i opplevelse og mangfold.

41

42 **KrF vil**

- 43 • avskaffe unødige lover og regler, og forenkle rapporteringen for
- 44 næringslivet, blant annet gjennom å innføre "solnedgangslovgivning"¹.
- 45 • ha en forenklet aksjelov for små bedrifter.
- 46 • fjerne formueskatten på arbeidende kapital.
- 47 • fjerne arveavgiften ved eierskifte i familiebedrifter som blir drevet
- 48 videre.

¹ En ordning med «**solnedgangslovgivning**» innebærer at lover, forskrifter og regler aktivt må vedtas på nytt etter en viss tid. Dette er for å sikre at bestemmelsene ikke gjelder lenger enn de faktisk er nødvendige.

- 1 • sikre næringslivet forutsigbare og likeverdige konkurranseforhold med
2 sammenlignbare land i Europa.
- 3 • øke tilskudd til forskning og styrke samarbeidet mellom
4 utdanningsinstitusjoner og bedrifter.
- 5 • stimulere til økt forskningsinnsats i bedriftene gjennom å øke
6 beløpsgrensene i SkatteFUNN-ordningen.¹
- 7 • at kravene til statlig eierskap skal balanseres mellom overordnede mål
8 for finanspolitikken og det samfunnsansvaret en bedrift med statlig
9 eierskap må ha.
- 10 • mene at det er rom for en viss reduksjon av statlig eierskap, uten at
11 dette vil svekke måloppnåelsen for finans- og næringspolitikken.
- 12 • at oppmerksomheten rundt kontrollrutinene for å ivareta hensynet til
13 miljø, helse og sikkerhet må økes, med særlig fokus på en sterkere
14 kontroll med laster levert i norske havner, og en større samordning av
15 statlige tilsyn.
- 16 • øke investeringer i infrastruktur, som både vei, bane, sjø og bredbånd
17 for å sikre næringslivet gode rammer for etablering og drift i hele
18 landet.
- 19 • innføre bedre sosiale rettigheter for gründere og selvstendig
20 næringsdrivende.
- 21 • at det skal bli lettere å få godkjent utdanning fra utlandet.
- 22 • styrke merkevarebyggingen av Norge som opplevelsesturistmål.
- 23 • at naturlige forutsetninger som for eksempel ren og rimelig energi, skal
24 komme næringslivet til gode.
- 25 • sikre skipsfartsnæringen forutsigbare rammevilkår og en
26 rederibeskatning som sikrer et fremdeles sterkt og aktivt norsk
27 eierskap i skipsfarten.
- 28 • gjennomføre tiltak som gjør at flere norske skip seiler under norsk
29 flagg og registreres i NIS – Norsk Internasjonalt Skipsregister.
- 30 • fjerne arbeidsgiveravgiften for lærlinger.
- 31 • etablere et Vekstfond for sosial innovasjon, som skal gi ideelle
32 prosjekter som har vist seg å løse viktige sosiale utfordringer, mulighet
33 til å vokse.
- 34 • etablere et oppstartsfond for sosial innovasjon, som skal støtte oppstart
35 av nye, ideelle prosjekter som har til hensikt å løse sosiale utfordringer.
- 36 • øke offentlige bevilgninger til å utvikle nye ordninger og de ordninger i
37 Forskningsrådet og Innovasjon Norge som kan dokumentere en
38 utløsende effekt på private investeringer i forskning og innovasjon.
- 39
- 40
- 41

Solnedgangslovgivning

Prinsipp som går ut på at visse regler og forskrifter har en begrenset varighet og forsvinner dersom de ikke aktivt blir vedtatt på nytt etter et gitt antall år.

42
43
44

¹ Gjennom SkatteFUNN kan bedrifter oppnå 20 % fradrag i skatt på kostnader til FoU-arbeid i godkjent prosjekt. Ordningen er hjemlet i Skatteloven og rettighetsbasert.

1

Formuesskatt på arbeidende kapital

KrF ønsker å fjerne formuesskatt på arbeidende kapital, som kan defineres som kapital i bruk i aktiv næringsvirksomhet. Dette er blant annet driftsmidler, utstyr, varebeholdninger, nødvendig kontantbeholdning og så videre. Med vår modell vil det fortsatt være formuesskatt på bankinnskudd og eiendom, men ikke på for eksempel trucker, traktorer og trålere som sikrer arbeidsplasser. Sverige hadde fritak for arbeidende kapital mellom 1991 og 2007.

2
3

KrFs arveavgiftsmodell for familiebedrifter

Mange familieeide bedrifter sliter veldig ved generasjonsskifte på grunn av at store verdier i bedrifter gir høy arveavgift. KrFs arveavgiftsmodell for familiebedrifter vil løse dette.

Vi foreslår: Ved generasjonsskifte i familieeide bedrifter beregnes arveavgiften, men betalingen utsettes automatisk i ti år. Hvis neste generasjon velger å drive bedriften videre, bortfaller en tiendedel av arveavgiften hvert år. Hvis bedriften drives videre i ti år eller mer, bortfaller dermed arveavgiften helt.

4
5
6
7
8

Landbruk

10

Norsk landbruk er viktig for å opprettholde matvaresikkerhet, verdiskaping, bosetting og kulturlandskap. Bondens arbeid må verdsettes slik at de som driver med landbruk blir sikret en inntekt på linje med andre yrkesgrupper. Landbrukspolitikken må ta høyde for at utfordringene varierer i ulike deler av landet. Den internasjonale matvaresituasjonen gjør det viktig å sikre produksjon av basisvarer.

17

Det er nær sammenheng mellom dyrket areal og matvareproduksjon. Norge er av de landene i verden med minst dyrket areal pr innbygger. KrF går inn for et strengt jordvern for å sikre fremtidige generasjoner sjansen til nasjonal matforsyning. Matvareproduksjonen i Norge skal baseres på en miljø- og ressursvennlig utnyttelse av lokale ressurser. Derfor må grovfôrbaserte produksjoner prioriteres fremfor dem som krever økt innførsel av kraftfôr.

24

Differensiert struktur

25

KrF vil føre en god politikk for både samdrifter, familiebruk og småskaladrift/nisjeproduksjon. Valg av driftsform bør speile helhetlig tenkning om plante- og dyrehelse, et samlet miljøperspektiv og behovet for matproduksjon. Både forskningsmidler, tilskuddsordninger og gode omsetnings- og markedsløsninger er nødvendig for å få til det. Det må være særlige ordninger som gir insentiv for økt produksjon og bruk av økologisk produsert mat.

26

27

28

29

30

31

1
2 Samdrifter er for mange en måte å organisere driften på som gir både mer fritid
3 og lønnsomhet, og bør derfor stimuleres der alternativet er at den enkelte bruker
4 legger ned. Men utfordringene i landet er ulike, og KrF vil bruke både areal- og
5 kulturlandskapstillegget, samt støtten pr dyr, for å holde på en variert
6 bruksstruktur og dermed landbruk i hele landet.

7
8 For å legge til rette for fornuftig investering, bør det innføres en ordning med
9 jordbruksfond etter modell av skogbruksfondet. Innenfor en prosentramme
10 avsettes da midler fra inntektene ved salg av råvarer og produkter til
11 investering. Hensikten er å sikre at det blir gjort fornuftige investeringer i gården
12 og stimulere til dette skattemessig.

13 14 **Dyrehold**

15 Alt dyrehold skal baseres på god dyrevelferd. Det må ikke tillates avl eller
16 bioteknologisk utvikling som gir individer uten dyrenes naturlige instinkter og
17 egenart. Det skal stille strenge krav til dyrevelferd, og disse må følges opp med
18 effektive kontroller.

19 20 **Landbruk og miljø**

21 Miljøkravene til landbruket skal være strenge, og det skal arbeides aktivt for å få
22 til ordninger som reduserer utslipp av klimagasser og for å benytte
23 avfallsressurser (for eksempel metangass) til energiproduksjon.

24
25 De miljøpolitiske målsettingene om levedyktige bestander av de store
26 rovdyrartene må følges opp gjennom aktiv forvaltning med bestandsovervåking
27 og -regulering basert på rovdyrforliket fra 2011. Det er storsamfunnet som skal
28 bære kostnadene med rovdyrene, og landbruket må derfor ha gode
29 erstatningsordninger for tap av beitedyr og omstillingstiltak i kjerneområdene for
30 rovdyr. Det må være lokal forvaltning av vernet av de store rovdyrene. For å
31 gjennomføre rovdyrforvaltningen på en god måte, er det avgjørende at man
32 evner å skape tillit og gjensidig forståelse mellom de ulike aktørene innenfor
33 landbruk, naturvern og offentlige myndigheter.

34
35 Erstatningsordningene for vern av utmark bør legges om til årlig erstatningsbeløp
36 basert på tilvekst for å sikre at ressursene følger eiendommen. Se også kapittelet
37 «Klima, energi og miljø».

38 39 **Rekruttering**

40 For å rekruttere til landbruksnæringen er det først og fremst viktig at
41 yrkesutøveren kan ha en levelig inntekt av arbeidet sitt. Dernest må bonden,
42 som andre, kunne ha mulighet til fritid og ferie.

43
44 Det må legges til rette for gode ordninger ved generasjonsskifte og ved annen
45 overtakelse av landbrukseiendommer. Nye eiere må stimuleres til aktivt
46 eierskap, drift og bosetting på gården.

47 48 **Omsetning av gårder**

49 For å stimulere til at flere gårder kommer for salg, ønsker KrF å utrede nærmere
50 en ordning med statlig lånefinansiering for avviket mellom landbrukstakst og
51 markedspris. Lånet til kjøper blir nedbetalt til staten ved årlig bortfall av en
52 tiendedel hvert år i ti år forutsatt at kjøper bor på og driver gården. Et øvre tak

1 for lånestørrelsen kan være hensiktsmessig. En slik ordning vil gjøre at en
2 fremdeles kan holde på kravet om bo- og driveplikt på landbrukseiendommer.
3 Odelsloven må ikke være til hinder for en sunn bruksutvikling og aktivt eierskap.
4 Fristen for odelsstevning bør gjøres kortere, samtidig som odelsrettshaverne må
5 varsles når odelseiendommer blir lagt ut for salg, slik at eksterne kjøpere får
6 raskere avklaring på om odelsretten ønskes brukt.
7

8 **Skogbruk**

9 Skogen i Norge er en viktig ressurs både med tanke på tømmer, annen
10 virkeproduksjon til bioenergi og til friluftsopplevelse. Skogen er også av stor
11 betydning for å binde CO₂. Aktivt eierskap i skogbruket må stimuleres. Det må
12 legges til rette for investering i fremtidsskogen med fortsatt tilskudd til
13 skogskultur som planting, rydding og tynning. Økt bruk av biobrensel og
14 utvikling av andre generasjons biodrivstoff vil kunne bety mye også for
15 skogbruket og utnyttelse av massevirke og ryddings- og tynningsvirke, som vil
16 kunne bedre lønnsomheten. Dette må stimuleres av myndighetene.
17

18 Staten må legge til rette for å kunne kombinere verneinteresser med bærekraftig
19 landbruksdrift. Samarbeidet med skogbruket om miljømessig god forvaltning
20 blant annet gjennom "Levende Skog" må fortsette.
21

22 **Markedsadgang**

23 KrF vil opprettholde norsk matproduksjon og samtidig forbedre
24 utviklingslandenes internasjonale markedstilgang. Det er fullt mulig å sikre disse
25 to hensynene på samme tid. Et eksempel er lavere tollsatser på import fra
26 utvalgte land. Samarbeid mellom norsk landbruk og landbruket i utviklingsland
27 må stimuleres og videreutvikles.
28

29 **KrF vil**

- 30 • arbeide for et levende landbruk i hele landet, og en livskraftig
31 næringsmiddelindustri med basis i landbruket.
- 32 • ha et strengt jordvern for å sikre fremtidige generasjoner sjansen til
33 nasjonal matforsyning.
- 34 • innføre en ordning med gebyr ved omdisponering av landbruksareal og
35 avsette midlene til nydyrking.
- 36 • at alt dyrehold skal bygge på god dyrevelferd. Det skal ikke være lov
37 med avl eller bioteknologisk utvikling som gir individer uten dyrenes
38 naturlige instinkter og egenart.
- 39 • avgrense omfanget av dyreforsøk og i størst mulig grad erstatte dette
40 med moderne teknologi.
- 41 • ha strenge krav til leveforhold for husdyr som så langt som mulig
42 ivaretar dyrenes naturlige behov.
- 43 • fremdeles stimulere til variert bruksstørrelse, samtidig som en legger til
44 rette for ulike former for samarbeid og/eller samdrift.
- 45 • at landbrukspolitikken må ta høyde for at utfordringene varierer i ulike
46 deler av landet. Tilskuddsordningene må utvikles slik at de i større grad
47 fører til variert bruksstruktur og fanger opp regionale forskjeller.
- 48 • regionalisere større deler av virkemidlene som retter seg mot miljø,
49 kulturlandskap og næringsutvikling.
- 50 • opprettholde ettårig agronomutdanning for søkere med
51 realkompetanse.
- 52 • sikre bønder et inntektsnivå på linje med andre yrkesgrupper.

- 1 • at kjøp av melkekvote skal kunne regnes som investering.
- 2 • ha en strategi for økt grovfôrbasert kjøttproduksjon og utnyttelse av
- 3 gjengrodd bygdenært kulturlandskap.
- 4 • innføre en ordning med jordbruksfond etter mønster av
- 5 skogbruksfondet.
- 6 • at Bygdeutviklingsmidlene ikke lenger skal være en del av
- 7 landbruksoppgjøret.
- 8 • at det blir satt av midler til investeringsstøtte for landbruksdrift.
- 9 • opprettholde bo- og driveplikten.
- 10 • at nye eiere av gårdsbruk må stimuleres til aktiv drift, bosetting og drift
- 11 på gården.
- 12 • for å motivere til salg av gårdsbruk, utrede en ordning med statlig lån
- 13 til kjøper, som gjør at prisen til selger blir høyere enn vanlig
- 14 landbrukstakst. Lånet til kjøper blir nedbetalt til staten ved årlig bortfall
- 15 av en tiendedel hvert år i ti år forutsatt at kjøper bor på og driver
- 16 gården.
- 17 • holde fast på intensjonen i odelsloven, men endre fristen for
- 18 odelsstevning av hensyn til forutsigbare rammer for eksterne kjøpere,
- 19 og sette sterkere krav til varsling av odelsrettshavere.
- 20 • si nei til genmanipulerte mat- og fôrvarer.
- 21 • legge til rette for at avgasser fra gjødselkjellere i større grad må brukes
- 22 til energiproduksjon.
- 23 • ha strenge miljøkrav for å hindre avrenning til vassdrag.
- 24 • ha en sterk satsing på forebyggende tiltak mot rovdyrskader for å
- 25 redusere tap av dyr på beite. Samtidig må det sikres gode
- 26 erstatningsordninger. Det må i stor grad være lokal forvaltning av
- 27 vernet av de store rovdyrene.
- 28 • stimulere til aktivt eierskap i skogbruket, og føre en skogbrukspolitikk
- 29 som gir bedre utnyttelse av skogen, også som biomasse til
- 30 energiformål.
- 31 • legge til rette for å kunne kombinere verneinteresser med bærekraftig
- 32 landbruksdrift. Staten skal være positiv til frivillige og langsiktige
- 33 verne- og skjøtselsavtaler som både sikrer vern av områder og
- 34 langsiktig økonomi for gården.
- 35 • at Norge gjeninnfører beredskapslagring av korn.
- 36 • at det fokuseres mer på å utnytte de naturlige fortrinnene som ligger i
- 37 arktisk landbruk, som blant annet mer lys i vekstsesongen.
- 38 • arbeide for å gi norsk landbruk forutsigbare rammer og opprettholde
- 39 norsk matvareproduksjon, samtidig som vi vil åpne for økt handel med
- 40 utviklingsland. Dette kan gjøres med å redusere import fra rike,
- 41 vestlige land.
- 42 • at samarbeid mellom norsk landbruk og landbruket i utviklingsland må
- 43 stimuleres og videreutvikles.
- 44 • at støtteordningene til landbruket skal innrettes slik at de ikke hindrer
- 45 handel med fattige land.
- 46
- 47
- 48
- 49
- 50
- 51

1 Fiskeri og havbruk

2
3 **Kysten av Norge er lang og ressursrik. Havområdene våre er tre ganger**
4 **så store som landområdene. Fiskeri- og havbruksnæringen skaper**
5 **enorme verdier, og er vår nest største eksportnæring, etter**
6 **petroleumsprodukter. Et langsiktig bærekraftig forvaltningsperspektiv**
7 **må ligge til grunn for fiskeri- og havbrukspolitikken.**
8

9 Deltakerloven og råfiskloven er viktige pilarer for å forvalte felles
10 fiskeriressurser, og kvotesystemet må opprettholdes for å sikre en langsiktig og
11 bærekraftig avkastning. Det er et mål at mer av fisken blir videreforedlet i
12 Norge. Frakt av fersk fisk til Østen for bearbeiding og retur til markedet i Europa
13 synes å være både miljømessig feil og dårlig for distriktsarbeidsplasser knyttet til
14 næringen.
15

16 KrF vil styrke forskningen knyttet til havbruksnæringen. Landbaserte
17 oppdrettsanlegg kan enkelte steder være fornuftig, men disse vil i
18 utgangspunktet kreve svært mye areal og energi. Derfor vil det være viktig å
19 satse på sjøbaserte anlegg med oppsamling av organisk avfall og sterke tiltak
20 mot rømming. Forskning og utvikling av alternativer må prioriteres.
21

22 Nye arealkrav til oppdrett (soneinndeling) skal ta hensyn til at også mindre og
23 lokalt eide oppdrettsanlegg skal kunne leve med disse kravene. Det er viktig for
24 at mest mulig av verdiskapingen skal ligge igjen i distriktene der
25 oppdrettsvirksomheten er lokalisert. Det bør innføres en arealavgift til aktuelle
26 kommuner som stiller areal til disposisjon.
27

28 Det er viktig å rekruttere unge til å satse på fiskeri- og havbruk. Både
29 utdanning, og likeverdige vilkår med supplynæringen/annen sjøfart, er viktig for
30 å lykkes med det.
31

32 Det må reageres strengt mot dumping av fisk og uriktig rapportering, samtidig
33 som man legger til rette for levering av bifangst. Straffereaksjonene for forsettlig
34 ressurskriminalitet må skjerpes.
35

36 Bestander av villaks representerer betydelige verdier som næringsgrunnlag for
37 rettighetshaverne og som grunnlag for turisme i en rekke lokalsamfunn.
38 Villaksen er også en viktig kilde til rekreasjon og naturopplevelser. For
39 oppdrettsnæringen utgjør livskraftige bestander av villaks både grunnlaget for
40 dagens næring og en viktig genetisk ressurs for fremtidig utvikling.
41

42 **KrF vil**

- 43 • sikre en forsvarlig og langsiktig bærekraftig forvaltning av
- 44 fiskeressursene.
- 45 • at fiskeri blir prioritert høyere i konkurransen mellom
- 46 oljeutvinning/seismisk skyting og fiskeri.
- 47 • bevare norsk eierskap i fiskeri og havbruk.
- 48 • legge vekt på lokale arbeidsplasser når kvoter skal fordeles.
- 49 • at reguleringer mot oppdrett skal tilpasses slik at også mindre og lokale
- 50 oppdrettsselskaper kan leve med endringene.
- 51 • oppdrettsnæringen skal betale arealavgift til kommunene.

- 1 • at kommuneplanene regulerer hvor oppdrettsanlegg kan lokaliseres.
- 2 • ha økt kamp mot fôrtap, lakselus og rømming.
- 3 • at fiskerinæringen skal være sikret forutsigbare rammer. KrF vil
- 4 videreføre både råfiskloven og deltakerloven.
- 5 • ha leveringsplikt for å fremme lokal videreføring.
- 6 • motvirke fiskefusk og dumping.
- 7 • sikre kystfiskeflåten forsvarlige driftsvilkår.
- 8 • holde fast på kvotefordelingen mellom ulike fartøygrupper.
- 9 • arbeide for en internasjonal aksept for økologisk bærekraftig fangst av
- 10 sjøpattedyr.
- 11 • arbeide for internasjonale avtaler for å sikre norske bedrifter
- 12 markedstilgang for marine produkter.
- 13 • ha en effektiv kontroll mot overbeskatning av matfisk i norske farvann
- 14 og arbeide for en slik kontroll også internasjonalt.
- 15 • vurdere å erstatte arealavgiften for oppdrettsanlegg med en avgift
- 16 basert på volum/biomasse.
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21

22 **Industri**

23

24 **Norsk industri må sikres forutsigbare rammevilkår. Industrien er viktig**
25 **både for verdiskaping og arbeidsplasser, men også for utvikling av ny**
26 **teknologi som trengs for å skape et mer miljøvennlig samfunn.**

27

28 Norge har lange industrielle tradisjoner. Basert på bruk av naturgitte
29 forutsetninger og høy kompetanse, har industrien lagt grunnlaget for det
30 velferdssamfunnet vi i dag har.

31

32 Industrien leverer også viktige miljøløsninger i andre sektorer, for eksempel nye
33 skipsmotorer og renseløsninger som reduserer utslipp fra transportsektoren.
34 Industrien utvikler og leverer løsningene for mer effektiv energibruk både i
35 transportsektoren og i andre sektorer. Samspill mellom myndigheter og
36 industrien er nødvendig for å utvikle løsninger for CO₂-rensing og lagring. Norsk
37 industri har teknologisk og industriell kompetanse til å levere løsninger for ny
38 fornybar energi, kanskje særlig når det gjelder offshore vind. Industrien er
39 således en nødvendig bidragsyter til å løse nye, store miljø- og
40 klimautfordringer.

41

42 **Konkurransen**

43 Store deler av industrien konkurrerer i et internasjonalt marked. Vilkår i Norge
44 som utformes mye annerledes enn utenlandske, kan svekke bedriftenes
45 konkurransevne og få som konsekvens at virksomheter legges ned eller
46 fortrenses av nyetablert kapasitet i land med bedre rammevilkår. Det kan føre til
47 tap av arbeidsplasser, verdiskaping, bosetting, kompetanse og
48 forskning/teknologit utvikling. KrF vil føre en politikk som sikrer fremtidig
49 industriell aktivitet i Norge.

50

51

1 **Energi**

2 Særlig den kraftforedlende delen av industrien er avhengig av langsiktighet og
3 forutsigbarhet i energipolitikken. Norge trenger derfor en samlet og helhetlig
4 politikk for klima, energi og næringsutvikling. En samlet politikk på disse feltene
5 vil skape muligheter også for grønn verdiskaping, som i neste omgang vil gi
6 grobunn for videre innovasjon og teknologiutvikling i Norge. KrF bør bidra til at
7 ikke-fornybar kraft blir en konkurranseulempe for industrien, for eksempel
8 gjennom nye krav og direktiver fra EU, herunder kvotehandelsdirektivet. KrF vil
9 være en pådriver for forskning- og innovasjonsprogrammer som støtter
10 produktutvikling og medvirker til å lokalisere pilot- og demonstrasjonsanlegg for
11 ny miljøvennlige teknologier og fornybar energi til Norge for å posisjonere norsk
12 løsninger for et globalt marked.

13 **Miljøteknologi**

14 Klimaendringene og faren for global oppvarming er vårt tids største utfordring.
15 Det kreves innsats på mange fronter. Også industrien må bidra. Norsk industriell
16 erfaring og kompetanse må benyttes til å utvikle eksisterende industri og
17 samtidig være en viktig premissleverandør på tiltakssiden inn mot det fornybare
18 samfunn. KrF vil derfor ha et tettere samarbeid med industrien for løsninger som
19 både ivaretar industriens behov, og i tillegg svarer på de politiske utfordringene
20 som klimaendringene stiller oss overfor.

21 **Mineralindustri og bergverk**

22
23
24 Forskning og kartlegging av mineralforekomster må fortsette. Leting og utvinning
25 må foregå i tråd med føre var-prinsippet, og miljøeffekter må kartlegges og tas
26 hensyn til. KrF mener det bør utredes en løsning tilsvarende "Statoil" med
27 offentlig majoritet som en tung aktør i videre utvikling av norsk bergverk.

28 **KrF vil**

- 29 • sikre industrien vilkår som sikrer konkurranseevnen mot utlandet.
- 30 • at industrien skal sikres tilstrekkelig og konkurransedyktig tilgang på
- 31 energi og kraft.
- 32 • at det må utarbeides en helhetlig politikk for klima, energi og
- 33 næringsutvikling.
- 34 • skatte- og avgiftspolitikken må innrettes slik at konkurransekraften til
- 35 norsk industri ikke svekkes.
- 36 • at myndighetene og industrien må samarbeide for å bidra til løsning av
- 37 miljø- og klimautfordringene. Frivillige avtaler mellom myndigheter og
- 38 industrien bør prøves som virkemiddel når nye tiltak iverksettes.
- 39 • at det etableres et eget klimatiltaksfond som bygges opp ved
- 40 omdisponering av CO₂-avgiften offshore for å utløse nasjonale tiltak for
- 41 utslippsreduksjoner som har en pris som overstiger kvotekostnaden.
- 42 • at industribedriftenes innovasjon og samhandling med
- 43 forskningsinstitusjoner må stimuleres for å fremme produktutvikling.
- 44
- 45

Arbeidsmarkeds- og velferdspolitik

KrF vil ha et arbeidsliv der alle som har mulighet til å arbeide, kan delta, og hvor det føres en aktiv innsats for å inkludere alle, og for å forhindre utstøting. Myndighetene, arbeidstakerne og arbeidsgiverne må samarbeide aktivt for å nå dette målet. Velferdsordningene må utformes slik at det lønner seg å arbeide. Samtidig må personer som ikke makter å stå helt eller delvis i arbeid, sikres et verdig liv med tilstrekkelig inntekt.

Arbeidsmiljøloven skal sikre gode fysiske og psykososiale arbeidsforhold for arbeidstakerne. KrF vil bevare arbeidsmiljøloven som en vernelov for arbeidstakerne, som ivaretar deres kollektive og individuelle rettigheter. KrF ønsker at alle som blir kjent med kritikkverdige forhold og varsler om dette skal sikres tilstrekkelig vern. Arbeidsmiljøloven må være en troverdig rammelov som beskytter alle aktører i norsk arbeidsliv.

Utenforskapet

Over 600 000 mennesker i yrkesaktiv alder står utenfor arbeidsmarkedet, og er avhengig av sykepenger eller andre korttidsytelser, arbeidsavklaringspenger, sosialhjelp eller uføretrygd. Mange har opplevd at samfunnet har sviktet dem. KrF har et mål om at alle mennesker skal få realisere seg selv, slik at alle som har et potensial for å arbeide skal få muligheten til det. En hovedutfordring for arbeidslivspolitikken de kommende årene blir å få flere til å forbli i arbeidslivet og redusere antallet personer som faller utenfor. Det må også være enkelt å kunne kombinere trygd med arbeid slik at flere kan komme tilbake i arbeidslivet. Uføretrygden må utformes slik at hvis man prøver seg i arbeidslivet og får en inntekt derfra, må ikke trygden kuttes med et større beløp enn den inntektsøkningen man har fått. Det må være en fornuftig avkortingsmekanisme som gjør at folk ikke vil tape penger på å prøve seg i arbeidslivet.

For å få til et mer inkluderende arbeidsliv vil det være viktig med et godt samarbeid mellom staten og ulike relevante aktører. Dette kan for eksempel være attføringsbedrifter, ordinære bedrifter eller frivillige aktører som Fretex, Blå Kors, Kirkens Bymisjon og Kirkens Sosialtjeneste.

Arbeidstakerne er selve nerven i verdiskapingen i landet, og arbeidsledighet og uførhet har store kostnader både for samfunnet og for den enkelte. KrF vil ha et godt utbygd offentlig støtteapparat for personer som trenger bistand for å kunne stå i eller komme tilbake til arbeid. NAV må styrkes og stilles større krav til, slik at brukerne opplever et samlet offentlig tilbud som gir best mulig målrettet hjelp, så tidlig som mulig. KrF vil at summen av de økonomiske virkemidlene (skatt, ulike tilskudd og trygd) skal være slik at det lønner seg å arbeide, så sant ikke tungtveiende sosiale hensyn tilsier noe annet. Økt inntektsgradert barnetrygd vil kunne bidra til at trygdemottakere kan sikres god nok økonomi til å ivareta sine barn på en god måte, samtidig som det vil være lønnsomt å komme over i arbeid selv i lavtlønte yrker. Se også kapittelet «Familiepolitikk».

1 NAV-reformens intensjon om at brukerne skal slippe å bli sendt fra kontor til
2 kontor, men møte én samlet tjeneste for trygdeordninger, sosiale ordninger og
3 arbeid på ett sted, må ivaretas. NAV-kontorene må derfor sikres gode faglige
4 arbeidsmiljøer og tilstrekkelige ressurser. Mennesker som trenger assistanse fra
5 NAV er forskjellige og kan ha behov for ulike løsninger selv om de opplever
6 samme utfordring. For å åpne opp for at folk får den hjelpen de har behov for,
7 bør NAV få noe mer fleksibilitet i hvilke tiltak som settes inn for hver enkelt. KrF
8 ønsker å flytte kompetanse fra de regionale forvaltningsenhetene ned til de
9 lokale NAV-kontorene. NAV skal også tilby mer enn saksbehandling og
10 informasjon om hvilke ordninger som finnes. KrF ønsker å prøve ut en ordning
11 der NAV-kontorer har en eller flere rådgivere som kun har fokus på å hjelpe de
12 som har mulighet til å jobbe inn igjen på arbeidsmarkedet. Disse rådgiverne skal
13 ikke være knyttet til saksbehandlingen på kontorene, men ha en slags coaching-
14 rolle og hjelpe til med å avdekke evner, motivasjon og ambisjoner hos hver
15 enkelt som har behov for det.

16
17 Det er en målsetting at de stønadsordningene NAV forvalter skal hjelpe
18 mennesker i faser av livet da de av ulike årsaker ikke har inntekt til å forsørge
19 seg selv og sin familie. KrF vil ha en gjennomgang av regelverket, slik at dette
20 ikke blir til hinder for at man i en overgangsfase kan motta støtte selv om man
21 for eksempel kan ha eierandeler i en bedrift med sikte på å kunne forsørge seg
22 selv.

23

24 **Et fleksibelt regelverk for et mangfoldig arbeidsliv** 25 **(Dette avsnittet har komiteen ikke konkludert på, men sender det likevel** 26 **ut på høring for å få tilbakemeldinger.)**

27 Livsfasetilpasset arbeidstid er et viktig virkemiddel for å unngå utstøting av
28 personer fra arbeidslivet i perioder der de for eksempel har stor arbeidsbyrde
29 knyttet til omsorg for barn, syke eller eldre familiemedlemmer. Når konflikten
30 mellom familielivet og arbeidslivet blir for stor, er det viktig at samfunnet lager
31 rammer som sikrer gode vilkår for familiene. Så sant arbeidets art tillater det,
32 bør det legges til rette for avtaler om livsfasetilpasset arbeidstid for et visst
33 tidsrom.

34

35 KrF vil videreføre innsatsen for at færrest mulig skal sitte fast i stillinger med
36 ufrivillig deltid. Vi vil imidlertid øke innsatsen for å sikre at de som ønsker det
37 skal få lov til å prioritere fritid fremfor inntekt gjennom å jobbe mindre. Vi vil
38 lovfeste retten til å gå ned til minst 80 % stilling for alle ansatte i full stilling. KrF
39 vil også oppmuntre til at arbeidslivets parter legger til rette for at økt
40 produktivitet skal kunne tas ut på andre måter enn i økt lønn, for eksempel
41 gjennom kortere arbeidstid eller mer ferie.

42

43 KrF ønsker et trygt og ordentlig arbeidsliv som verner om arbeidstakeres rett til
44 fritid og som samtidig gir fleksibilitet til at hver enkelt arbeidstaker har mulighet
45 til å innrette sin arbeidsdag på en måte som er fornuftig for dem. Ulike
46 yrkesgrupper benytter svært forskjellige arbeidsmetoder og prosesser i sine
47 jobber. For enkelte oppleves dagens arbeidsmiljølov som for lite tilpasset deres
48 ønskede arbeidshverdag. KrF ønsker å tillate at arbeidstaker og arbeidsgiver gis
49 noe mulighet til å avtale arbeid utover den alminnelige arbeidstid uten at dette
50 anses som overtidsarbeid. En slik avtale må ha som en klar forutsetning at
51 arbeidstaker får rett til å ta ut tilsvarende antall timer som fritid på et senere
52 tidspunkt. Grensen for hva som ifølge arbeidsmiljøloven defineres som nattarbeid

1 bør forskyves noe. Dette gir økt fleksibilitet og rom for at arbeidstakere og
2 arbeidsgivere kan avtale en mer hensiktsmessig organisering av arbeidsdagen.
3 En slik endring åpner for eksempel for at småbarnsforeldre kan få mer tid med
4 barna sine hjemme før de skal legge seg, og i stedet jobbe en time hjemmefra
5 på kveldstid.

6
7 Faste ansettelser har vært, og skal fortsette å være, hovedregelen i norsk
8 arbeidsliv. Samtidig kan midlertidige ansettelser for en del være helt nødvendig
9 for å komme i gang med en jobb og få en fot innenfor i arbeidsmarkedet. Mange
10 bedrifter opplever usikkerhet knyttet til markeder og etterspørsel som gjør at
11 deres valg ikke er enten å ansette fast eller midlertidig, men enten å ansette
12 midlertidig eller ikke ansette noen i det hele tatt. Dette kan for eksempel være
13 tilfelle for bedrifter i en oppstarts- eller ekspansjonsfase. Derfor ønsker KrF å
14 åpne noe opp for adgangen til midlertidige ansettelser. For å sikre at faste
15 ansettelser forblir hovedregelen vil vi at tiden før man regnes som fast ansatt
16 skal kortes ned til to år, og at det ikke skal være tillatt å si opp en midlertidig
17 ansatt når de nærmer seg fristen for fast ansettelse og ansette en ny midlertidig
18 i samme stilling ("serieansettelse" i midlertidige stillinger).

19 20 **Utenlandske arbeidstakere**

21 De siste årene har antallet utenlandske arbeidstakere i Norge steget kraftig.
22 Arbeidsinnvandringen har vært viktig for å ha tilgang til nok arbeidskraft. Det er
23 viktig at myndighetene legger til rette for at det er enkelt å komme til Norge for
24 å arbeide slik at vi får den kompetansen vi trenger i fremtiden.

25
26 Arbeidsinnvandringen har også skapt økende utfordringer for arbeidet med å
27 hindre sosial dumping. KrF vil at alle som arbeider i Norge, skal ha gode lønns-
28 og arbeidsforhold, uavhengig av hvilken nasjonalitet de har, og hvilket land
29 deres arbeidsgiver er registrert i. Ordningen med allmenngjøring av tariffavtaler
30 må fortsette. Det bør imidlertid også prøves ut en ordning med norm for nasjonal
31 minstelønn basert på gjeldende tariffavtaler.

32 33 **KrF vil**

- 34 • ha et høyt nivå på arbeidsmarkedstiltak rettet mot personer med
35 særskilt behov for kvalifisering og aktiv bistand for å kunne vende
36 tilbake til arbeidslivet.
- 37 • satse på et nært samarbeid med attføringsbedrifter, ordinære bedrifter
38 og frivillige aktører i arbeidet med å nå målene om inkludering i
39 arbeidslivet.
- 40 • legge klare føringer på NAV, slik at personer med mulighet til helt eller
41 delvis arbeidsdeltakelse kan komme raskt i gang med et relevant
42 attføringsløp, og at personer uten reell mulighet til å komme tilbake til
43 arbeid får en rask og ubyråkratisk overgang til en varig trygdeordning.
- 44 • jobbe for at NAV gir større nærhet mellom bruker og veileder ved NAV-
45 kontoret.
- 46 • prøve ut en ordning med noen rådgivere (NAV-coacher) som ikke er
47 knyttet til saksbehandlingsskjeden, men kun fokusert på å hjelpe folk
48 inn igjen i arbeidslivet.
- 49 • åpne opp for at NAV kan være mer fleksible med hensyn til hvilke tiltak
50 som kan benyttes i hvert enkelt tilfelle.
- 51 • at førerkortopplæring skal kunne finansieres gjennom Statens
52 Lånekasse for Utdanning.

- 1 • at kommunene fremdeles skal fastsette sosialhjelpssatser, basert på
- 2 levekostnadene i området.
- 3 • at barnetrygd, kontantstøtte og barns gaver eller barns inntekter fra for
- 4 eksempel sommerjobb ikke skal tas med i beregningsgrunnlaget for
- 5 sosialhjelp.
- 6 • at velferdsordningene må innrettes slik at det lønner seg å ta arbeid
- 7 med mindre viktige sosiale hensyn tilsier noe annet.
- 8 • at sykelønnsordningen må utformes slik at det gis insentiver for
- 9 arbeidsgiverne til å få den sykemeldte tilbake i jobb.
- 10 • åpne for at sykelønnsordningen kan gi mindre enn 100 % dekning av
- 11 lønn de første dagene av sykefravær.
- 12 • stimulere til lokale forsøksordninger for å forbedre rutiner og ordninger
- 13 ved sykefravær, for eksempel som tillitsprosjektet i Mandal kommune.
- 14 • vurdere en viss oppmyking av vilkårene for at gjeldsordningsperioden
- 15 kan settes til «0 år».
- 16 • åpne for at en og samme person kan få mer enn én gjeldsordning i
- 17 løpet av livet.
- 18 • at mulighetene for å gi permanent lønnstilskudd til personer med
- 19 nedsatt funksjonsevne blir benyttet aktivt.
- 20 • øke bevilgningene til hjelpemidler som gjør det lettere for personer
- 21 med nedsatt funksjonsevne å stå i ordinært arbeid.
- 22 • at uføretrygden skal utformes slik at det lønner seg å prøve seg i
- 23 arbeidslivet, uten fare for at mindre inntektsøkninger kan medføre kutt
- 24 i trygden som er større enn økningen i arbeidsinntekt.
- 25 • at det skal være summen man tjener, og ikke antall timer man jobber,
- 26 som skal danne grunnlaget for graderingen av dagpenger dersom man
- 27 er delvis arbeidsledig.
- 28 • at de som velger å fortsette i arbeid etter 62 år skal tjene på dette
- 29 også i form av høyere pensjon.
- 30 • videreføre og fornye en avtale om inkluderende arbeidsliv med partene
- 31 i arbeidslivet, men med mulighet for endringer i den økonomiske
- 32 ansvarsfordelingen mellom stat, arbeidsgivere og arbeidstakere i
- 33 sykelønnsordningen dersom vedtatte målsettinger om redusert
- 34 sykefravær ikke nås.
- 35 • gå kritisk gjennom særaldersbestemmelser for å se om de er
- 36 tilstrekkelig begrunnet i viktige HMS-hensyn.
- 37 • at en allmenn folketrygd og obligatoriske tjenestepensjonsordninger
- 38 fremdeles skal kunne suppleres med gode muligheter for individuell
- 39 pensjonssparing.
- 40 • videreføre arbeidsmiljøloven som en vernelov for arbeidstakernes
- 41 kollektive og individuelle rettigheter.
- 42 • beholde regler i arbeidsmiljøloven som skal sikre at faste
- 43 ansettelsesforhold er hovedregelen i arbeidslivet.
- 44 • åpne opp for noe større adgang til å benytte midlertidige ansettelser,
- 45 men korte ned tiden før man skal regnes som fast ansatt, og samtidig
- 46 forhindre "serieansettelser" i midlertidige stillinger.
- 47 • ha samme arbeidsrettsbestemmelser for alle grupper i arbeidslivet ved
- 48 å erstatte tjenestemannsloven med allmenne bestemmelser i
- 49 arbeidsmiljøloven.
- 50 • justere bestemmelser i arbeidsmiljøloven som i særlig grad gjør det
- 51 risikabelt for småbedrifter å ansette i faste stillinger.

- 1 • tillate at arbeidstaker og arbeidsgiver gis noe mulighet til å avtale
2 arbeid utover den alminnelige arbeidstid uten at dette anses som
3 overtidsarbeid, gitt at arbeidstaker får rett til å ta ut tilsvarende antall
4 timer med fritid senere.
- 5 • forskyve grensen for hva som regnes som nattarbeid ifølge
6 arbeidsmiljøloven fra kl 21.00 til 23.00.
- 7 • fortsette et aktivt samarbeid med partene i arbeidslivet for å bekjempe
8 mobbing på arbeidsplassene.
- 9 • føre et kontinuerlig holdningsarbeid mot skjult diskriminering i
10 arbeidslivet, i samarbeid med ressursmiljøer.
- 11 • at offentlig sektor bør gå foran og prøve ut bruk av ID-nummer
12 istedenfor navn i søknadsprosesser, for å øke sannsynligheten for at
13 kvalifiserte innvandrere blir innkalt til intervju.
- 14 • ha et regelverk for folketrygdens ansvar for dagpenger ved permisjon
15 som er tilpasset arbeidsmarkedssituasjonen.
- 16 • sikre Arbeidstilsynet tilstrekkelige ressurser til at det kan følge opp sitt
17 ansvar for å påse at bestemmelser om lønns- og arbeidsvilkår blir fulgt
18 opp, og ha et særlig fokus mot bedrifter og bransjer som benytter seg
19 av utenlandsk arbeidskraft.
- 20 • at det skal være mulig å søke om arbeidstillatelse fra Norge for
21 kvalifiserte utenlandske arbeidssøkere som allerede befinner seg her.
- 22 • sikre reell organisasjonsfrihet, herunder retten til ikke å organisere seg.

Boligpolitikk

Alle skal kunne bo godt og trygt. Med økende befolkning må det bygges mange boliger. Husbanken må styrkes for å hjelpe unge i etablererfasen til å få et stabilt og trygt lån. Fokuset på mer miljøvennlige og universelt utformede løsninger må økes. Det skal fortsatt satses på å avskaffe bostedsløshet. Høye boligpriser bør møtes med en økt tilgang på av boliger og nye finansieringsordninger som gjør det mulig å skaffe egen bolig.

En god bolig er viktig for både helse, trivsel og integrering av ulike grupper i befolkningen. For KrF er det et mål at flest mulig skal kunne eie egen bolig. Husbanken er statens fremste virkemiddel for en god boligforsyning og samarbeider både med private utbyggere og kommuner, og KrF vil videreføre og styrke Husbankens oppgaver og målsettinger. Det viktigste er å sørge for et godt fungerende boligmarked – både i byer og tettsteder og i distriktene - og en effektiv byggeprosess. Samtidig må Husbanken kunne spille en viktigere rolle og gi lån til enda flere enn i dag. I dårlige tider er Husbanken et avgjørende virkemiddel for å opprettholde boligbyggingen.

Sosial boligpolitikk

KrF vil tilrettelegge for et boligtilbud som skal være variert og tilpasset ulike befolkningsgrupper og aldersfaser. Det ordinære boligtilbudet fremskaffes gjennom privat og offentlig regulering, utbygging i privat regi gjennom markedsmekanismer og privat/offentlig samarbeid. Kommunene har et særskilt ansvar for den sosiale boligpolitikken som fremskaffelse av egnede boliger til vanskeligstilte og grupper som selv ikke kan skaffe seg bolig, som blant annet boliger til psykiske utviklingshemmede, rusavhengige, psykiatriske pasienter, flyktninger og omsorgsboliger. Husbankens ordninger for gunstig finansiering til slike boliger må beholdes og styrkes.

De økonomiske virkemidlene er målrettet mot de mest vanskeligstilte på boligmarkedet. Sentrale boligvirkemidler som bostøtte, startlån og boligtilskudd må gjøre det mulig både å skaffe seg og beholde sin egen bolig. KrF vil at botilskuddet skal økes og gis til flere som trenger økonomisk tilskudd. Kommunene må i samarbeid med Husbanken ha økt innsats mot bostedsløshet.

Høye boligpriser bør møtes med nye finansieringsordninger som gjør det mulig å skaffe egen bolig også i pressområder. Her kan Husbanken spille en viktig rolle. KrF mener det må utvikles nye finansielle virkemidler rettet mot vanskeligstilte og unge førstegangsetablerere (uten kapital). Det bør utprøves løsninger i kombinasjon med leie/leasingmodell og eierløsninger.

Mer aktiv nybyggingspolitikk

Det er viktig at tilgangen på tomter planlegges med et langsiktig og helhetlig perspektiv. Vi står foran en eldrebølge som gjør det spesielt viktig å legge til rette for nye boliger nær eksisterende infrastruktur og service. Denne typen arealer utgjør et knapt gode og det er derfor viktig at kommunene engasjerer seg sterkere i å erverve og regulere slike tomter til boligformål. Nye boligprosjekter bør planlegges på en måte som skaper et trygt, trivelig og

1 estetisk bomiljø. Husbanken bør også få nye økonomiske ordninger som
2 stimulerer kommunene til en mer aktiv tomte- og planpolitikk. Kommunenes
3 behandling og godkjenning av byggeklare tomter må ikke virke unødvendig
4 fordyrende. En ansvarlig finanspolitikk med lavt rentenivå er viktig for dem som
5 skaffer seg bolig og skal betjene lån. Bærekraftig kvalitet, sikkerhet og god
6 estetikk må legges til grunn ved nybygg.
7

8 **Energi i boliger**

9 KrF vil at det skal satses mer på alternative energikilder og tiltak som vil
10 redusere energibehovet. Oppvarming med oljefyr skal fases ut i løpet av neste
11 stortingsperiode. Alle offentlige bygninger skal ha oppvarming ved alternativ
12 energi. Alle større byggefelt i sentrale strøk bør ha fjernvarme. Det skal gis
13 rimelige lån til energisparing ved utbedring og rehabilitering. Økt bygging av
14 lavenergihus og passivhus vil være viktig for å redusere behovet for tilført energi
15 med tanke på oppvarming.
16

17 **Universell utforming**

18 Universelt utformede boliger vil gi gode boligmiljøer og samfunnsøkonomiske
19 gevinster. Universell utforming handler ikke om spesialløsninger for
20 enkeltpersoner, men om god utforming som passer for flest mulig mennesker
21 uten behov for tilrettelegging. Det er viktig at boliger, bygninger og utearealer
22 gjøres tilgjengelige for alle. Installering av heis i eldre bygårder vil gjøre det
23 mulig for flere å bli boende lenger i egen bolig. Uteområder og gårdsrom i tette
24 byområder kan utvikles til gode private uteområder og øke bokvaliteten med
25 rekreasjons- og lekeområder.
26

27 **KrF vil**

- 28 • arbeide for å skaffe boliger og botrening til vanskeligstilte i boligmarkedet,
29 med særlig vekt på bekjempelse av bostedsløshet.
- 30 • utvide mulighetene for å få lån i Husbanken – både til kjøp av bolig
31 (Startlån) og til nybygging.
- 32 • styrke Husbankens rolle i den sosiale boligpolitikken.
- 33 • ha flere universelt utformede boliger og bygninger.
- 34 • gi Husbanken en større rolle i å sikre høy boligbygging med gode
35 kvaliteter.
- 36 • at det utvikles nye stimuleringsordninger gjennom Husbanken for en mer
37 aktiv kommunal tomte- og planpolitikk. Områdeplanlegging må få en mer
38 fremskutt plass.
- 39 • stille statlige krav til økt utnyttelsesgrad slik at kommunene må legge til
40 rette for mer fortetting og høyhusbebyggelse, særlig rundt sentrale
41 kollektivknutepunkt i byer og tettsteder.
- 42 • øke kvaliteten på lekeområder for barn i områder med høy fortetting.
- 43 • at det ved byutvidelser som hovedregel bør plantes trær på fortauene i
44 alle gater for å skape mer naturlige og trivelige byer.
- 45 • at det etableres en ordning med statlig heistilskudd.
- 46 • etablere en ordning med tilskudd til utvikling av gårdsrom og lekeområder
47 i bysentra.
- 48 • etablere gode ordninger for "leie-før-eie" for vanskeligstilte, der leien til
49 kommunen er avdrag til egen bolig slik at en kan kjøpe ut boligen etter en
50 viss tid dersom en har vist seg betalingsdyktig.
- 51 • stimulere til bygging av flere miljøvennlige boliger med redusert
52 energibehov.

- 1 • at offentlige bygg skal ha alternativ energi.
- 2 • utvide bostøtteordningen.
- 3 • øke skattefradraget ved sparing gjennom BSU fra 20 % til 30 %, og øke
- 4 grensen for årlig sparing til 30 000 og sparing totalt til 300 000.
- 5 • bygge 2 000 nye studentboliger årlig, og vurdere å øke den statlige
- 6 kostnadsandelen.
- 7 • at det bygges egne borettslag for ungdom som kan være rimeligere
- 8 boliger.
- 9

Distriktpolitikk

God distriktpolitikk skal gjøre det mulig å bo, arbeide, drive konkurransedyktig næringsliv og ha likeverdige tjenestetilbud i hele landet. Distrikts-Norge har sammensatte utfordringer som må løses med differensiert distriktpolitikk, basert på regionale fortrinn og med sterk regional styring og samordning.

Det er mange politikkområder som til sammen utgjør en god distriktpolitikk. Ikke minst gjelder det statens politikk overfor kommunesektoren. Gjennom overføringene til kommunene må staten sikre kommunalt handlingsrom, og ta høyde for de ulike utfordringene som finnes både mellom og innenfor landsdeler. For KrF er det helt sentralt at alle har krav på grunnleggende tjenester med god kvalitet, uavhengig om man bor i utkanten eller i byen.

Gode kommunikasjonsløsninger, som reduserer avstandsulempene, er viktig for en positiv utvikling i hele landet. Dette gjelder et effektivt veinett, fly-, båt- og togtilbud, men også utbygd mobildekning og bredbånd med tilstrekkelig kapasitet. KrF mener staten har et ansvar for å finansiere utbygging der det ikke er sterkt nok markert til at det er forretningsmessig lønnsomt. Det må også stilles strenge krav til at for eksempel telefon/mobilnett/internett skal fungere i krisesituasjoner, blant annet ved å kreve tilstrekkelig batterikapasitet på stasjonene.

Interessante arbeidsplasser er det viktigste virkemiddelet for å styrke bosettingen i distriktet. Personer med høyere utdanning må kunne finne relevante arbeidsplasser også i distriktet. Høyere utdanning må ikke bety at man «må» velge å bosette seg i tettsteder eller byer. Kommunikasjonsteknologien åpner for mer fleksibilitet, det samme gjør økt bygging av samferdselsprosjekter som korter ned avstander. KrF vil være en pådriver for at statlige arbeidsplasser skal flyttes ut, og opprettes, i distriktet. Byer og tettsteder vil være «motorer» for regional utvikling, og en satsing på disse, vil også komme distriktene rundt til gode.

Det er en sammenheng mellom vekst og offentlig/privat pengebruk. Staten er en sterk utbygger i Norge. Det er derfor viktig også i et distriktpolitisk perspektiv, å sørge for at de statlige satsingene blir gjort i de områdene man ønsker utvikling. Sterke og slagkraftige regioner er en viktig forutsetning for utvikling alle steder i landet, basert på lokale og regionale fortrinn. KrF vil ha en reell regionreform som sikrer dette.

For mer om KrFs politikk på dette, se kapittelet «Lokal- og regionaldemokrati».

KrF vil

- jobbe for gode kommunikasjonsløsninger, som reduserer avstandsulempene og er viktige for positiv utvikling av hele landet.
- at bredbåndstilbudet må bygges ut slik at hele landet blir sikret datakommunikasjon med akseptabel overføringskapasitet. Staten må ta et finansielt ansvar i de områdene der det ikke er markedsmessig lønnsomt å bygge ut. Det samme gjelder for mobiltelefon.

- 1 • sikre inntektssystemet til kommunene slik at grunnleggende
2 velferdstjenester kan opprettholdes ved endring i folketallet. Statens
3 politikk overfor kommunesektoren er et av politikkområdene som har
4 størst effekt på utviklingen av distriktene.
- 5 • styrke MERKUR-programmet, fordi nærbutikken er vesentlig, både som
6 tjenesteleverandør og møteplass.
- 7 • at Bygdeutviklingsmidler ikke skal avgrenses bare til dem med
8 landbrukstilknytning, men bli en egen ordning for alle som vil starte for
9 seg selv.
- 10 • at Innovasjon Norge og SIVA (Selskapet for industrivekst) skal ha
11 tydeligere distriktsprofil.
- 12 • flytte flere statlige virksomheter ut i distriktene, og at statseide
13 virksomheter og selskaper skal gå foran som et godt eksempel ved å
14 lokalisere ledelsesfunksjoner og hovedkontor i distrikts-Norge.
- 15 • at postombringelse skal være en tjeneste i hele landet på alle
16 arbeidsdager, og at tjenestetilbud ikke skal tas vekk før jevn gode
17 alternativer er etablert. Posten skal levere tjenester til lik pris i hele
18 landet.
- 19 • sikre tilskudd til skreddersydde lokale transportordninger til unge og
20 eldre som har bruk for tilrettelagt transport for å delta for eksempel på
21 kulturaktiviteter.
- 22 • stimulere til desentraliserte videregående skoler, som har nært
23 samarbeid med relevant næringsliv i nærområdet.
- 24 • vurdere en ordning der statens borteboerstipend kan konverteres inn i
25 et spleiselag for å få opprettet pendlerruter, slik at flest mulig 16-18-
26 åringene skal kunne bo hjemme mens de går på videregående skole.
- 27 • støtte kultur- og fritidstilbud ut fra egenverdi og fordi dette skaper
28 trivsel og bolyst.
- 29 • styrke ansvaret til regionalministeren for å ivareta effektiv bruk av
30 tilskuddsordninger og satsingsoppgaver, og med bakgrunn i at
31 distriktspolitikk krever samordning av alle politikkområder.
- 32 • at det skal være et regionalt politisk nivå i Norge, og at
33 utviklingsoppgaver bør være et sentralt område for dette.
- 34 • beholde tiltakssonen i Nord-Troms og Finnmark.
- 35

Bypolitikk

I Norge bor 80 prosent av befolkningen i byer og tettsteder. Urbanisering er en global trend, og også i Norge er tendensen at flere bosetter seg i byene. Det gir grunnlag for rasjonelle transportløsninger og gir byene styrke og økte skatteinntekter. Det styrker også byenes rolle som regionale utviklingsmotorer. Samtidig opplever byene også en opphoping av utfordringer.

Stadig flere nordmenn har de siste årene valgt å bosette seg i byene, og et velfungerende bysentrum er avgjørende for velferden til den enkelte og til lokalsamfunnet. Nyere forskning peker på at en by må være tilstrekkelig tett for at folk skal kunne ha nærhet til hverandre og bruke lite tid til arbeidsreiser.

Fortetting er også viktig i et miljø-, klima- og forurensningsperspektiv for å ta vare på rekreasjonsområder og grønne lunger, og for å unngå å bygge ned matjord. Det må tilrettelegges for gode oppvekstvilkår ved å prioritere grøntområder, parker og lekeplasser. KrF mener at fortetting rundt kollektivknutepunkter er helt avgjørende for å bevare byenes kvaliteter samtidig som man gjør plass til flere. Byutviklingen må ta hensyn til byenes historiske kvaliteter, samtidig som man gir plass til nyskapende arkitektur og moderne løsninger. Det bør bygges flere høyhus der det passer naturlig inn i bybildet.

Boligbehov

Storbyene har særskilte behov for økt boligproduksjon. Tilstrømmingen til storbyene har ført til arealknapphet og svært høye boligpriser. Skillet mellom fattig og rik i storbyene går ikke lenger bare mellom dem som er i eller utenfor arbeid, men til dels mellom de som har egen bolig, de som må leie og de som må benytte midlertidige botilbud og bostedsløse. Det er behov for at Husbanken får økte midler til å hjelpe boligbyggelag og kommuner til å bygge flere boliger. Se også kapittelet «Boligpolitikk».

Byene som regionale motorer

Alle storbyene har hatt vekstkraft de siste årene, men i ulik grad. Storbyregionene har sine særtrekk som kan være grunnlag for regionale konkurransefortrinn, noe som bør vektlegges i den videre næringsutvikling i regionene. Gjennom sine muligheter til å spille en aktiv økonomisk rolle i den lokale og regionale utviklingen, har storbykommunenenes nasjonale betydning økt med henblikk på den totale verdiskapingen.

For å styrke norsk internasjonal konkurransekraft og samtidig fremme balansert regional utvikling, må storbypolitikken være en del av en helhetlig regionalpolitikk. By og land er gjensidig avhengig av hverandre, og byene må utvikles som gode "motorer" for næringsliv og utvikling i sine regioner. Man bør i større grad se på utvikling av helhetlige nærings- og boligregioner.

Byene spiller en viktig rolle som kultursentra, ikke bare for byene, men også for regionene. Dette bør også utvikles innenfor kultur som næringsutvikling. Storbyene har størst andel av flerkulturell befolkning. KrF ser positivt på mangfoldet og verdsetter den enkeltes rett til å beholde sine kulturelle og

1 religiøse tradisjoner. Samtidig er integrering i og forståelse for norske kulturelle
2 verdier og tradisjoner viktig. Se også kapittelet «Integrering».

4 **Kollektivtransport**

5 Byene er tidligere laget for at bilen skal komme fram. Dermed er avstandene så
6 store at vi ofte er tvunget til å kjøre. Ca 30 prosent av alle bilturer er under 3
7 km. Det er viktig å utarbeide gode, langsiktige arealplaner der boliger bygges der
8 folk vil bo, barnehager legges i boligområder og arbeidsplasser ligger i nærheten
9 av buss/trikk.

10
11 Veinett og samferdsel må dimensjoneres og plasseres slik at lokalmiljøene ikke
12 får urimelige belastninger i form av luftforurensning og støy eller mister sine
13 funksjoner som møteplasser. Storbyene må gis grunnlag for utbygging av
14 kollektivnett. Staten må støtte god utvikling av kollektivtrafikken, spesielt i
15 storbyene. Det må skje både gjennom direkte bevilgninger til flere bybaner og
16 gjennom styrking av belønningssystemet for kollektivtransport.

17 **Sosiale utfordringer**

18
19 Undersøkelser av levekår viser at storbykommunene har større og annerledes
20 sosiale utfordringer. Dette er først og fremst knyttet til barns og unges oppvekst
21 og levekår, rus, psykisk helse og sosiale tjenester, trygghet og tilbud om bolig til
22 alle. Storbyene må sikres økonomi til å takle disse utfordringene og må settes i
23 stand til økt innsats innen rus- og psykiatriomsorgen, språkopplæring og
24 integrering av minoritetsspråklige. Behovet for naturlige møteplasser og
25 tilrettelegging for sosiale fellesskap og nettverk er av stor betydning. Det må
26 være et spesielt fokus på å ta vare på dem som faller utenfor i
27 velferdssamfunnet. Storbyene er ofte rekrutteringsarenaer for rusmisbruk. Dette
28 må møtes med både sosiale og justispolitiske virkemidler. Se også kapitlene
29 «Ruspolitikk» og «Justispolitikk».

30 **Hovedstaden**

31
32 Oslo står i en særstilling i kraft av sin funksjon som hovedstad. Oslo er sentrum
33 for næringsliv, turisme, samferdsel og kultur i regionen, og motor i deler av den
34 nasjonale økonomien og brohode mot viktige internasjonale miljøer. Oslo har de
35 beste og dårligste levekår i Norge, og de største sosiale utfordringene, ikke minst
36 innenfor psykiatri, rus og integrering. Oslo må sikres økonomi til å takle de
37 utfordringene som er spesielle for en hovedstad.

38 **KrF vil**

- 39 • at miljøhensyn skal danne grunnlaget for byutvikling og
- 40 • transportløsninger i byene.
- 41 • satse på kultur som utviklingskraft for byene og tilhørende distrikter
- 42 • styrke statlig tilskudd til satsing på sammenhengende, overordna gang-
43 og sykkelvegfelt i de store byene.
- 44 • videreutvikle belønningssystemet og legge til rette for miljøvennlig
45 drivstoff.
- 46 • støtte by-pakker med tiltak for å redusere biltrafikken.
- 47 • arbeide for å benytte biogass og annen miljøvennlig drivstoff i
48 kollektivtransporten.
- 49 • gi kommunene anledning til å innføre trafikkregulerende tiltak i
50 perioder med særlige forurensningsutfordringer.
- 51

- 1 • at staten skal bidra til fjernvarmeanlegg i boligområder gjennom
2 støtteordninger for miljøvennlig og ny fornybar energi.
- 3 • øke storbystøtte til det forebyggende arbeidet blant barn og unge
- 4 • ha en økt satsing på «Trygg by»-konsepter gjennom ulike tiltak for å
5 forebygge voldtekter og annen voldsutøvelse.
- 6 • at staten må bygge flere studentboliger. Rammene til
7 studentsamskipnadene må heves slik at flere studenter kan få en
8 rimelig bolig for å studere også i store byer hvor deres utdanningstilbud
9 finnes.
- 10 • legge til rette for at kommunene sikres tilstrekkelig frihet i
11 planprosessene, slik at boligproduksjonen kan økes, ikke minst gjelder
12 dette i storbyene.
- 13 • arbeide for at staten bidrar med kollektivløsninger/bypakker som gjør
14 at byene kan bygge ut bolig og næring i tilknytning til kollektivakser.
- 15 • ønsker å gjøre byene til gode rollemodeller der tro og livssyn har
16 naturlig plass i det offentlige rom.
- 17

Forbrukerpolitikk

Forvalteransvaret forplikter oss til å ta vare på de ressursene vi har på en god måte. Vi lever i et forbrukssamfunn, der konsum og kjøp av nye ting er overfokuset. Det er svært uheldig både fra et miljøperspektiv og med tanke på at mennesket i realiteten har flere behov enn de materielle. Begge disse perspektivene tilsier at KrF må føre en forbrukerpolitikk som stimulerer til gjenbruk og materialgjenvinning, skaper økt etisk bevissthet hos både forbrukere og produsenter, og bidrar til å dempe kjøpepress og forbruksjag.

KrF ønsker lovgivning og rammeverk som skaper trygghet for forbrukerne. KrF mener vi må ha en kontinuerlig vurdering av om forbrukerregelverket er godt nok. Forbrukeren er ofte den svake part og den som sitter med minst informasjon når kjøpet foregår. Derfor må et tydelig regelverk legge føringer som på en god måte skjermer forbrukeren. Samtidig må det ligge et ansvar på hver enkelt.

Tjenester for alle

Flere og flere tjenester kan utføres over Internett både innenfor post, bank, rapportering og tjenester fra det offentlige og varehandel. Det må fortsatt være mulig for dem som av ulike årsaker ikke er databrukere å få utført tjenestene på tradisjonell måte. Det offentlige har et spesielt ansvar for å tilrettelegge sine tjenester for alle.

Nei til sløsing

Vi lever i et "bruk-og-kast-samfunn" hvor sløsing er tydelig. Trenden må snus. Produsentene må få større ansvar for produktene sine, slik at det skapes flere produkter beregnet på gjenbruk og materialgjenvinning. Det må stilles krav til miljømerking, som blant annet redegjør for gjenbruk og materialgjenvinning og leveringsordninger. Det må arbeides for et internasjonalt regelverk for produktansvar med krav om merking av produkters forventede "levetid" og kvalitet for å motvirke "bruk-og-kast-tendensen". Hvert år kastes tusenvis av tonn med mat i Norge. KrF ønsker en målsetning om at matavfall i Norge skal reduseres med 25 prosent innen 2017, og vil iverksette tiltak for å få til dette, blant annet ved å gjennomgå om ordningen for datomerking av matvareprodukter fungerer tilfredsstillende.

Barn og unge

Barn er de siste årene blitt en meget aktuell målgruppe for reklame. Barn har ofte sterk innflytelse på hele familiens forbruk og representerer stor kjøpekraft i fremtiden. Barn og unge må gis kunnskap slik at de kan forholde seg reflektert til reklame og kjøpepress. Sterk kommersiell påvirkning av barn og unge kan på en uheldig måte påvirke deres selvforståelse og identitet. Det er derfor viktig med begrensninger på reklame direkte rettet mot barn. KrF vil også innføre merking av retusjert reklame for å hindre at ungdom utvikler urealistiske og usunne kropps- og skjønnhetsidealer.

Forbrukerrådet har viktige oppgaver ved å påvirke myndigheter og marked, gi informasjon og bistand til forbrukerne, mens Forbrukerombudet ivaretar en viktig

1 ombudsrolle. Den økte internasjonaliseringen krever et sterkt engasjement i
2 internasjonale fora der viktige forbrukerpolitiske avgjørelser blir fattet.

4 **Gjeld og lånepress**

5 Altfor mange nordmenn sliter med skyhøy gjeld de ikke er i stand til å betjene,
6 enten i form av kredittkortgjeld, forbrukslån eller lignende. Hver enkelt forbruker
7 har et ansvar for ikke å påta seg forpliktelser de ikke kan møte, men samtidig
8 kan aggressiv og intensiv markedsføring av dyre forbrukslån gjøre at folk velger
9 annerledes enn de burde. Det finnes også flere tilfeller av at banker aktivt har
10 solgt kompliserte og risikofylte spareprodukter til kunder som aldri burde ha gått
11 inn på denne typen investeringer. KrF ønsker å se nærmere på hvordan banker
12 og andre kredittyttere opptrer overfor den enkelte kunde. KrF mener det må gis
13 tilstrekkelig korrekt og redelig informasjon om avtalene som inngås, og det bør
14 vurderes om myndighetene skal legge restriksjoner på aggressiv og unyansert
15 markedsføring av raske forbrukslån og tilsvarende. Når det gjelder forbrukerens
16 mulighet til å vurdere konsekvensene av å ta opp gjeld, er økt kunnskap sentralt.
17 For å sikre mer kunnskap om privatøkonomi hos dagens unge, vil KrF styrke
18 undervisningen i personlig økonomi i skolen.

20 **KrF vil**

- 21 • opprettholde forbudet mot alkoholreklame og reklame rettet mot barn.
- 22 • ha reklamefrie skolebøker.
- 23 • begrense reklame som skaper usunne kroppsidealer, særlig i de
- 24 tilfellene de er i nærheten av barn og unge.
- 25 • merke reklame som er retusjert, slik at det kommer fram at bildet ikke
- 26 er en realistisk gjengivelse av modellens utseende.
- 27 • gjøre det lønnsomt å velge miljøvennlige produkter med tanke på
- 28 produksjon, emballasje og gjenvinningsmuligheter.
- 29 • innføre "ja takk-prinsippet" for uadressert reklame per post.
- 30 • regulere telefonsalg på en slik måte at reservasjonsmuligheten blir
- 31 reell.
- 32 • legge til rette for kjøp av "fair trade"-produkter, og oppfordre
- 33 kommuner og byer til å bli "fair trade"-kommuner og -byer.
- 34 • opprettholde og bedre forbrukerrettighetene for å stimulere til kvalitet
- 35 på produkter.
- 36 • gjennomgå hvor godt ordningen for datomerking av matvareprodukter
- 37 fungerer med tanke på å redusere mengden mat som kastes hvert år.
- 38 • legge til rette for bevisste valg knyttet til forbruk, og på den måten ta
- 39 tydelig avstand fra "bruk-og-kast"-tankegangen.
- 40 • opprette et uavhengig, statlig klageorgan for finansielle tjenester.
- 41 • at Finanstilsynet skal legge større vekt på forbrukerhensyn.
- 42 • styrke undervisningen i personlig økonomi i skolen.

Samferdsel

«Den viktigste veien er den som begynner hjemme på tunet mitt.» Alle har et nært forhold til samferdsel, fordi det er så avgjørende i hverdagen vår, både for skole, jobb, næringsliv og fritidsaktiviteter. Samferdsel legger viktige føringer for hvor folk velger å bosette seg, og for hvor det blir etablert virksomheter og arbeidsplasser. Det er et mål for KrF at folk skal kunne ferdes trygt, enkelt og mest mulig miljøriktig, og at et offentlig utbygd transportnett skal fremme bosetting, næringsliv og likestilling mellom regioner i hele landet.

KrF vil at Nasjonal transportplan (NTP) synliggjør de reelle behovene for nybygging og utbedring, og vil øke innsatsen for å gi bedre tilrettelegging av transportsektoren. Omkring de største byene vil vi prioritere økt satsing på kollektive løsninger, mens distriktenes behov i større grad er mer veibygging, fergeavløsning og fly-/båttilbud.

KrF har lansert «Barnas Transportplan». Det er viktig å legge barneperspektivet til grunn også innen samferdsel. Det handler blant annet om å skape tryggere veier, flere gang- og sykkelveier og universell utforming av transportmateriell. Et slikt perspektiv vil også gi folkehelsegevinster, ved at man legger til rette for gående og syklende.

Planlegging

Planleggingen av veier tar ofte svært lang tid. KrF vil korte ned planprosessen, blant annet gjennom å involvere alle berørte parter tidlig i prosessen, og ved i noen tilfeller åpne opp for økt bruk av statlige planer. Det vil likevel være viktig å ivareta demokratiske prosesser. Gode samferdselsløsninger forutsetter et godt samspill mellom nasjonale, regionale og lokale myndigheter. KrF vil legge til rette for langsiktig og forutsigbar finansiering av samferdselsprosjekter.

Veinettet

Riksveinettet (tidligere stamveier) i Norge er preget av dårlig standard, og er ikke tilpasset dagens trafikkmengde. Fylkene har overtatt «øvrige riksveier», mange av disse i relativt dårlig stand. Staten må følge opp med tilstrekkelige vedlikeholdsmidler til disse, slik forutsetningen var.

Veipolitikken må legge til grunn en totaltenkning om at hovedferdselsårene må holde en god standard. Det må systematisk satses på oppgradering og prioritering av noen store prosjekter i hver stortingsperiode.

Klimaendringene fører med seg mer ekstremvær, noe som gjør stor skade på veier og annen infrastruktur. KrF vil at staten har et fond eller en garantiordning for utbedring av infrastruktur som blir ødelagt av naturkreftene. I tillegg til dette må det bevilges nok penger til å utbedre/sikre veiene der det er kjent rasfare.

Kysten

Langs kysten er et godt ferge- og båttilbud svært viktig. Når det gjelder ferger vil KrF prioritere fergeavløsningsprosjekter på riksveiene og på strekninger med åpenbar samfunnsgevinst. Frekvens, åpningstid og kapasitet vil være viktig å

1 prioritere der ferjeavløsning ikke er aktuelt. For bedre å kunne bruke båt som
2 transportmiddel, realisere målet om mer gods fra vei til sjø, og gi tryggere
3 transport, må Stad skipstunnel bygges.

4
5 Flytrafikken står for en viktig del av persontrafikken. I mange regioner er fly
6 eneste alternativ. I slike regioner må det sikres et tilstrekkelig flytilbud.
7 Kortbanenettet vil fremdeles være viktig i norsk samferdselspolitikk.
8 På strekninger der det finnes et godt togtilbud, må det legges til rette for at det
9 blir mer lønnsomt å velge dette enn å ta fly.

10 **Tog**

11 KrF vil ha bedre togtilbud og opprusting av jernbanenettet. I første omgang må
12 Intercity-togene omkring de store byene bygges ut.

13
14 Høyhastighetsutredningen viser at store deler av landet kan få nytte av tognett
15 dimensjonert for høy hastighet. Moderne jernbane, dimensjoner for hastigheter
16 over 250 km/t kan bli den største distrikts- og regionalpolitiske satsingen for
17 Norge i moderne tid. Det må nå arbeides målrettet for realisering av dette, og de
18 strekningene som gir størst samfunnsøkonomisk gevinst må prioriteres først. KrF
19 ønsker at kommende utbygginger av jernbanenettet skjer med tanke på dette.

20 **Datatrafikk**

21
22 Infrastruktur på bredbånd/IT er også en vesentlig del av samferdsel og det å
23 minimere avstandsuret. Andregenerasjons bredbånd skal bygges ut i hele
24 landet, og der det ikke er markedsmessig lønnsomt skal staten ta et ansvar for
25 like vilkår/utbygging. Dette er også et miljøtiltak innen samferdsel, da man kan
26 spare mye transport/flyreiser ved å bruke tekniske løsninger i samarbeidet.
27 Miljøkriterier må benyttes mer aktivt ved utlysning av transportanbud, for å
28 stimulere til de mest miljøvennlige løsningene på de aktuelle strekningene.
29 Parallelt må utvikling og bruk av miljøvennlige kjøretøy stimuleres og premieres
30 gjennom avgiftssystemet.

31 **Sykkel**

32
33 Det ligger et stort potensial i sykkelen som transportmiddel. KrF vil derfor legge
34 til rette for mer bruk av sykkel ved sammenhengende hovednett for syklist i
35 byer og tettsteder, og ved en revisjon av trafikkreglene for å gjøre det tryggere å
36 være syklist.

37 **Kollektivsatsing i storbyene**

38
39 I og rundt de større byene vil kollektivtransport være den klart viktigste
40 løsningen for å takle fremtidens befolkningsvekst. KrF mener at staten bør ta et
41 større ansvar for medfinansiering av kollektivutbygging i de større byene, enten
42 dette dreier seg om T-bane, bybaner eller andre løsninger. I tillegg må
43 belønningsordningen for kollektivtransport styrkes.

44 **KrF vil**

- 45 • ta miljøhensyn i all transportplanlegging. Det er særlig viktig å få
46 redusert støypproblemene og stille krav om miljøvennlig teknologi og
47 drivstoff.
 - 48 • jobbe for omlegging til CO₂-nøytralt drivstoff og økt bruk av hybrid-,
49 hydrogen- og elbiler og plug-in hybridbiler.
- 50
51

- 1 • arbeide for internasjonale avtaler som pålegger bilfabrikantene at alle
- 2 nye biler skal være basert på nullutslippsteknologi, i det minste på
- 3 korte strekninger, fra 2020.
- 4 • at alle nye offentlige personbiler skal være miljøvennlige biler.
- 5 • etablere bilfrie soner i byer der det er store problem med forurenset
- 6 byluft.
- 7 • stimulere befolkningstette byregioner til å ta i bruk prismekanismer
- 8 som tar bedre hensyn til at miljøkostnadene ved veibruk varierer
- 9 gjennom døgnet (tidsdifferensierte bompengesatser etc).
- 10 • at opprustingen av veier i størst mulig grad omfatter hele
- 11 veistrekninger.
- 12 • at veksten i tallet på personreiser skal komme innenfor
- 13 kollektivtrafikken. Det må lønne seg å velge kollektivtransport fremfor
- 14 privatbil.
- 15 • prioritere tiltak som øker trafikksikkerheten særlig på veier med mye
- 16 trafikk, blant annet ved fysiske skiller mellom motgående kjørefelt, å
- 17 utbedre ulykkespunkter, utvide alle stamveier til to felt, kontroller og
- 18 miljøtunneler.
- 19 • sette opp MC-vennlige underskinner på rekkverk i farlige svinger og
- 20 sette i verk flere trafikksikkerhetstiltak også med tanke på motorsykler
- 21 (nullvisjonsveier for MC).
- 22 • satse offensivt på trafikksikkerhet for å få ned tallet på ulykker i
- 23 trafikken. Særlig må vi satse på tiltak for å hindre ulykker med barn og
- 24 unge i trafikken gjennom å styrke trafikkopplæringen med økt
- 25 vektlegging på etikk og holdninger i trafikken.
- 26 • støtte innsatsen til frivillige organisasjoner, lag og foreningers arbeid
- 27 med å gjennomføre ulike trafikksikkerhetstiltak.
- 28 • tilby føreropplæring som fag på alle videregående skoler.
- 29 • innføre alkoholås i alle skolebusser/busser/offentlige kjøretøyer.
- 30 • sikre midler til rassikring av riks- og fylkesveier.
- 31 • innføre en statlig ordning som sikrer utbedring av veier/infrastruktur
- 32 som blir ødelagt av naturkreftene.
- 33 • bygge parkeringsplasser til pendlere langs hovedtransportårene slik at
- 34 de kan benytte buss og tog på hovedstrekningene.
- 35 • gjøre det enklere for bussen å komme fram med hjelp av egne felt og
- 36 prioritering i lyskryss.
- 37 • utvide belønningsordningen for kollektivtrafikk.
- 38 • at ordningen med miljø- og ungdomskort må fortsette, og at ordningen
- 39 med studentrabatter må bli bedre.
- 40 • innføre en ordning med felles kollektivkort for alle kollektive
- 41 transportmidler i landet.
- 42 • at all kollektivtrafikk må være universelt utformet.
- 43 • arbeide målrettet for realisering av tog med hastigheter over 250 km/t,
- 44 først på de strekningene der dette er samfunnsøkonomisk mest
- 45 lønnsomt.
- 46 • ruste opp infrastrukturen på jernbane, og bygge ut viktige strekninger
- 47 med dobbeltspor.
- 48 • øke bevilgningene til jernbane for å bedre kvaliteten på både
- 49 togmateriell og banestandard, blant annet ved flere kryssingsspor.
- 50 • legge til rette for at godstransport blir flyttet fra vei til bane og sjø.
- 51 • sikre og utvikle kortbanenettet.
- 52 • stille krav om "grønne avganger og landinger" på flyplassene.

- 1 • legge til en klimaavgift på alle flyreiser, og at pengene fra avgiften går
- 2 til klimatiltak i fattige land.
- 3 • opprettholde seilingsdistansen og anløpsmønsteret til Hurtigruten.
- 4 • sikre kysten gode ferje- og båtsamband, også som alternativ til dyre
- 5 bro- og tunnelprosjekter.
- 6 • stille krav om at båter som ligger i havner nær bosetting, benytter
- 7 landstrøm i stedet for aggregater/motorer.
- 8 • intensivere merkingen av farleia langs kysten, og realisere Stad
- 9 skipstunnel for å bedre sikkerheten til sjøs.
- 10 • utvikle fergesamband, fortrinnsvis med gassdrevne ferger.
- 11 • sikre hele landet gode posttjenester, særlig med hensyn til leveringstid
- 12 og lik pris.
- 13 • sørge for rimelig bredbånd til alle deler av landet.
- 14 • opprette en statlig låneordning for samferdselsformål.
- 15 • opprette en belønningsordning for stimulering til økt bygging av gang-
- 16 og sykkelveier.
- 17 • sikre rasjonell fremdrift og utnyttelse av ressurser innenfor
- 18 samferdselssektoren, gjennom en mer langsiktig og forutsigbar
- 19 finansieringsordning.
- 20 • opprette et eget samferdselsfond, der avkastningen øremerkes til
- 21 samferdselsinvesteringer.
- 22 • organisere flere utbyggingsprosjekter som OPS-prosjekter
- 23 (offentlig/privat samarbeid).
- 24 • finansiere nye større prosjekter ved hjelp av prosjektfinansiering for å
- 25 sikre rasjonell sammenhengende utbygging.
- 26 • stimulere til en arealplanlegging som legger et godt grunnlag for
- 27 utbygging av kollektivtransport.
- 28 • utrede hvorvidt, og i hvor stor grad, dagens veistandard er tilpasset
- 29 nye regler for kjøretøy. For eksempel vil trailere på 4,2 m høyde kreve
- 30 at en del tunneler på riksveier og fylkesveier må heves.

Lokal- og regionaldemokrati

1
2
3 **Det beste for et samfunn er at tjenester og avgjørelser gis og tas**
4 **nærmest mulig innbyggerne. Dette gir nærhet og best mulighet til å gi**
5 **riktige tjenester. Politiske beslutninger bør tas på lavest mulig**
6 **hensiktsmessig nivå. Når oppgavene ikke kan løses der, løftes de opp til**
7 **et høyere nivå. Det offentlige er leverandør av viktige velferdstjenester.**
8 **Dette krever en god samhandling mellom etater og nivåer og forutsigbar**
9 **økonomisk finansiering.**

10
11 Kommunene og fylkeskommunene er viktige samarbeidspartnere og
12 tilretteleggere for næringsliv og samfunnsutvikling. De må ha verktøy og
13 ressurser til å kunne utføre det ansvaret og plikter dette medfører. Norge er et
14 langstrakt land med mange ulike kommuner med ulike utfordringer.
15 Inntektssystemet for kommunene må ta høyde for denne ulikheten, og må sikre
16 forutsigbarhet, bomuligheter og gode velferdstjenester i alle kommuner.
17 Et velfungerende lokaldemokrati er viktig for et samfunn bygd nedenfra, og KrF
18 vil arbeide for at staten i hovedsak styrer gjennom rammer slik at kommunenes
19 handlefrihet øker og lokaldemokratiet styrkes.

20 **Samsvar mellom økonomi og oppgaver**

21
22 KrF mener det må være samsvar mellom kommunenes pålagte oppgaver og
23 kommunenes økonomi. Store statlig pålagte reformer som overføres til
24 kommunene må være fullfinansiert. Kommunen bør ikke settes til å bryte statlig
25 gitte løfter til innbyggerne. Statens krav til kommunenes rapporteringssystem
26 må forenkles. Unødvendig byråkrati må reduseres, og fellesmidlene må i større
27 grad benyttes til aktiv tjenesteyting.

28
29 Dialogen mellom regjeringen og KS må videreutvikles, og det må arbeides for å
30 gjøre konsultasjonsordningen mer forpliktende.

31 **Interkommunalt samarbeid**

32
33 Mange steder er det etablert velfungerende interkommunale samarbeidsløsninger
34 på en rekke tjenesteområder. På flere områder kan interkommunalt samarbeid
35 medføre både bedre tjenester, mer robuste og interessante fagmiljøer og mer
36 effektiv ressursbruk. God demokratisk styring må sikres også der man velger
37 interkommunalt samarbeid.

38
39 Dette har imidlertid også ført til demokratiske utfordringer ved at viktigste
40 beslutninger ikke blir tatt i bredt sammensatte politiske fora. Dette taler for at
41 flere kommuner med fordel kunne slå seg sammen.

42 **Kommunestruktur**

43
44 Flere kommuner kan ha nytte av å slå seg sammen. Slike prosesser må primært
45 stimuleres ut fra gode lokale samarbeidsløsninger med fokus på lokaldemokrati,
46 gode tjenester til innbyggerne og velfungerende enheter. Mange velferds- og
47 tjenesteoppgaver har blitt svært spesialiserte og en rekke kommuner har
48 utfordringer med å rekruttere og beholde robuste fagmiljøer. Også for å ivareta
49 balansen mellom lokaldemokrati og stat kan det være nødvendig å etablere
50 større og mer robuste kommuner.

1 **Alternativ 1:** Frivillighet må legges til grunn for
2 kommunesammenslåinger. Tilskuddene til
3 kommunene må utformes slik at ingen kommuner vil
4 tape økonomisk på å slå seg sammen.

5
6 **Alternativ 2:** Stortinget bør påskynde sammenslåing
7 av flere kommuner der det er åpenbare fordeler ved
8 slik sammenslåing. Men det er en stor fordel med
9 størst mulig grad av enighet fra det lokale nivå.

På dette punktet har programkomiteen to ulike alternative formuleringer som de gjerne ønsker innspill på i høringsrunden.

10
11 For kommuner med stor geografisk utstrekning og spredt bosetting eller perifer
12 beliggenhet kan det være lite å hente på sammenslåing med andre. Også slike
13 kommuner med store smådriftsulemper må sikres økonomisk grunnlag for å gi
14 befolkningen likeverdig tjenestetilbud.

15 **Barn og unge**

16 Norske elever scorer høyt på demokratiforståelse. Det er viktig at barn og unge
17 læres opp i demokrati og har medbestemmelsesrett over egen skolehverdag.
18 Derfor ønsker KrF at elevrådsarbeid får plass i skolens ramme, og at det legges
19 til rette for mulighet for deltakelse i organisasjon og politisk arbeid i kombinasjon
20 med skolen. Det bør også stimuleres til ungdomsråd, ungdommers
21 kommunestyre og ungdommers fylkesting med ressurser og reell innflytelse.

22 **Eldreråd**

23 Eldrerådene må få handlingsrom til å spille en aktiv rolle og medvirke til eldre
24 menneskers samfunnsdeltakelse og anspore til å få eldres kompetanse og
25 engasjement ut i samfunnet.

26 Funksjonshemmedes råd og brukerrepresentant

27 Lokale råd for funksjonshemmede er viktig for å sikre at samfunnet tilrettelegges
28 for deltakelse for alle mennesker. Likeså vil brukerrepresentasjoner i forskjellige
29 utvalg og råd bidra til større medvirkning og økt demokrati.

30 **Slagkraftige folkevalgt styrte regioner**

31 En del oppgaver er mest hensiktsmessig å legge til regionalt nivå. KrF ønsker
32 større og mer slagkraftige regioner enn dagens fylkeskommuner. Det regionale
33 nivået må styres av et direkte folkevalgt organ for å sikre reelt demokrati.
34 Større regioner enn dagens fylkeskommuner vil åpne for at flere oppgaver kan
35 løses regionalt. Det forutsetter at Stortinget og departementene gir fra seg makt
36 til regionsforsamlingene.

37 I Norge er de geografiske forholdene slik at regionene vil måtte bli av ulik
38 størrelse. Regionnivået må være direkte folkevalgt styrt for å sikre reelt
39 demokrati. Den regionale statsforvaltningen må ha ansvar for kontroll- og
40 tilsynsoppgaver og rettleiding. Utøvende styring og politiske skjønnsmessige
41 vurderinger må overføres til det folkevalgte regionale nivået. Det fremtidige
42 regionnivået må få hovedansvaret for helhetlig regional utvikling. En vellykket
43 distrikts- og regionalpolitikk forutsetter at det tas utgangspunkt i egne regionale
44 forutsetninger og behov. Statlig politikk må samordnes på regionalt nivå.
45 Regionalisering av statlig virksomhet bør i størst mulig grad samsvare med de
46 folkevalgt styrte regionene.

1 Sentrale oppgaver for det regionale nivå vil være videregående opplæring,
2 regional høyere utdanning og forskning, innovasjon og næringsutvikling,
3 samferdsel, kultur, oppgaver innen helse, miljø og landbruk, samt
4 sektoroverskridende og kommuneoverskridende planlegging. Flere av
5 virkemidlene som i dag forvaltes av staten må overføres til regionene. Transport-
6 og infrastrukturtiltak, personrettede og næringsrettede virkemidler må sees mer
7 i sammenheng. Regional politisk styring av spesialisthelsetjenesten er en naturlig
8 del av sterke og effektive regioner. Dette er alle oppgaver som krever politiske
9 prioriteringer, som bør sees i sammenheng og som er for omfattende til at den
10 enkelte kommune kan ivareta ansvaret. Et politisk styrt regionnivå vil dermed
11 være et nødvendig redskap for å legge makt og beslutninger nærmest mulig dem
12 det gjelder.

13

14 **Ny modell for styring**

15 Det er viktig å sikre at både målet om at beslutninger tas på lavest mulig
16 hensiktsmessige nivå og målet om helhetlig og godt samspill mellom regionene
17 og nasjonale politiske myndigheter kombineres. KrF ønsker at det utredes ulike
18 sider ved en ordning der regionens stortingsrepresentanter er en del av
19 regionens øverste politiske beslutningsorgan sammen med de direkte folkevalgte
20 representantene. Et regionting kan for eksempel bestå av 2/3 direkte folkevalgte
21 regionstingsrepresentanter og 1/3 av regionstingets medlemmer kan være
22 stortingsrepresentantene fra regionen.

23

24 **KrF vil**

- 25 • sikre et velfungerende og grunnlovsfestet lokaldemokrati.
- 26 • styrke kommunenes økonomiske handlingsrom, slik at de kan gi
27 innbyggerne et godt tjenestetilbud.
- 28 • arbeidet med å avvikle og forenkle lover, forskrifter og
29 rapporteringssystemer.
- 30 • at statlige reformer og pålegg må følges opp med tilstrekkelige frie
31 midler.
- 32 • at konsultasjonsordningen mellom staten og KS (Kommunesektorens
33 interesse- og arbeidsgiverorganisasjon) skal videreføres og gjøres mer
34 forpliktende.
- 35 • stimulere til større samhandling mellom sektorer og nivåer.
- 36 • fortsette overføring av oppgaver, makt og myndighet fra staten til
37 regionalt og kommunalt nivå der dette er hensiktsmessig.
- 38 • erstatte dagens fylkeskommuner med større regioner og at disse skal
39 være direkte folkevalgt styrt.
- 40 • samordne statlig regional politikk på regionalt nivå gjennom de nye
41 regionene og arbeide for rasjonell og god styring der makt og
42 beslutninger tas på lavest mulig hensiktsmessige nivå. Folkevalgte
43 regioner vil gi grunnlag for å overføre en rekke statlige
44 beslutningsområder til regionnivået.
- 45 • utrede en ny styringsmodell for regionene.
- 46 • at den statlige regioninndelingen på sikt må samsvare med den
47 folkevalgte for å sikre best mulig samhandling.
- 48 • sikre bedre folkevalgt styring av sykehusene.
- 49 • **Alternativ A:** stimulere til kommunesammenslåinger ut fra
50 frivillighetsprinsippet der dette er hensiktsmessig.
- 51 • **Alternativ B:** ha en gjennomgang av kommunestrukturen med sikte
52 på sammenslåing av kommuner der dette er hensiktsmessig.